

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN İSLÂM
FIKHINDA NİKÂH**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF BETÜL GÜNEŞ

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN İSLÂM
FIKHINDA NİKÂH**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ELİF BETÜL GÜNEŞ
(170111003)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE)**

İSTANBUL, 2021

05/ 09/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 170111003 numaralı Elif Betül GÜNEŞ'in hazırladığı "Tarafların Maksatları Açısından İslâm Fıkından Nikâh" konulu Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/09/2021 Pazar günü saat 14:00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının

..... şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE	05/09/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Üveys ATEŞ	05/09/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN	05/09/2021	KABUL
(İkinci Danışman) */ .../20...
*/ .../20...

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

ELİF BETÜL GÜNEŞ

**TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN İSLÂM FIKHİNDA
NİKÂH
ELİF BETÜL GÜNEŞ**

ÖZET

Bu tezde, İslam aile hukukunun temelini oluşturan konulardan nikâh, akdi gerçekleştiren tarafların maksatları yönünden ele alınmıştır. Söz konusu akitte irade beyanında bulunan tarafların nikâhtan amaçladıkları gayeye binaen, geçmişten günümüze nikâh, farklı adlandırmalarla bu akit şekillerinin ortaya çıkış nedenleri ve Fıkıh âlimlerinin konu hakkındaki görüşleriyle birlikte incelenmiştir. Konu ele alınırken, belli bir mezheple sınırlı kalınmamış, genellikle dört fıkıh mezhebinin görüşlerine yer verilmiştir.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde tezin konusuna temel teşkil etmesi açısından nikâh kavramı tanımlanmış, nikâhın meşruluğu ve hükmü incelenmiş ve kısaca nikâhın Kur'an, sünnet ve sosyal açıdan değerlendirilmesine temas edilmiştir. Araştırmamızın ikinci bölümünde ise, kavramsal olarak ele alınan nikâhın, rükün ve şartlarına tafsilatlı şekilde yer verilmiştir. Bu şekilde nikâh için gerekli esaslar ile nikâhın gerçekleşmesini, sahih, geçerli ve bağlayıcı olmasını sağlayan şartlar ele alınarak, nikâhın akitsel özelliği incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, nikâh taraflarının evlenmeden maksatları ve bu maksatların icra edilen akdin hükmüne etkisi incelenmiştir. Bunun için öncelikle maksat kavramı üzerinde durulmuş, kastın tanımı ve ilişkili olduğu kavram ile külli kaideler ele alınmıştır. Sonrasında ise tarafların farklı maksatlarla gerçekleştirdikleri nikâh türleri sıralanmıştır. Maksadın etkisiyle şekillenen farklı nikâhların her biri ayrı başlıklar altında keyfiyet, tanım ve fıkhi hüküm açısından incelenmiştir.

Netice itibariyle tezimizde icra edilen bir nikâh akdinde, akit taraflarının maksat ve niyetlerinin, akdin sıhhat ve geçerliliğine etkisi hususunda Fıkıh âlimlerinin farklı görüşlerinin bulunduğu belirlenmiştir. Tezimizin sonuç bölümünde de öncesinde ayrı ayrı ele alınan nikâhların mahiyetinin genel değerlendirmesi özet şeklinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: **maksat, niyet, gaye, etki, taraf, nikâh, akit**

**MARRIAGE IN ISLAMIC FIQH IN ACCORDANCE WITH THE
PURPOSE OF THE PARTIES
ELİF BETÜL GÜNEŞ**

ABSTRACT

In this thesis, marriage, one of the subjects that form the basis of Islamic family law, is discussed in terms of the purposes of the contracting parties. Based on the purpose of the parties who made the declaration of will in the said contract, the marriage from the past to the present, different naming, the reasons for the emergence of these contract forms and the opinions of Fiqh Scholars on the subject have been examined. While dealing with the subject, it was not limited to a certain sect, but generally the views of four fiqh sects were included.

Our thesis consists of three main parts. In the first part, the concept of marriage is defined in terms of being the basis of the subject of the thesis, the legitimacy and provision of marriage are examined and briefly the evaluation of marriage from the Qur'an, Sunnah and social aspects are mentioned. In the second part of our research, the elements and conditions of the marriage, which is considered conceptually, are given in detail. In this way, the contractual feature of the marriage was examined by considering the necessary principles for the marriage and the conditions that ensures that the marriage is correct, valid and binding. In the third part, the intentions of the parties to the marriage and the effect of these purposes on the execution of the contract are examined. For this, firstly, the concept of purpose is emphasized, the definition of intent, the concept it is related to and the general rules are discussed. Afterwards, the types of marriages performed by the parties for different purposes are listed. Each of the different marriages shaped by the effect of the purpose has been examined under separate headings as condition, definition and fiqh provision.

As a result, in our thesis it has been determined that Fiqh scholars have different views on the effect of the intentions and intentions of the contracting parties on the

correctness and validity of the marriage contract. In the conclusion part of our thesis, the general evaluation of the nature of the marriages, which were discussed separately before, is presented in summary form.

Keywords: purpose, intention, purpose, effect, party, marriage, contract

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal ve doğal ihtiyaçlarını, neslin devamlılığını sevgi ve rahmet çerçevesinde sağlayan aile müessesesinde karşılamaktadır. İlk insan Hz. Adem'den beri devam eden ve günümüze kadar gelen aile müessesesi, sadece Müslümanlarda değil tüm toplum ve kültürlerde değerli kabul edilmiştir. Nesillerdir önemini koruyan aile, toplumun çekirdeğini oluşturan niteliktedir. Değerler ve öğretiler öncelikle aileden alınır, korunur ve yine aile ile devam ettirilen nesle aktarılır. Ferdin yetiştiği aile ne kadar sağlıklı olursa, yetişen fert ve oluşan ailelerden meydana gelen toplum da o derecede sağlıklı olur.

İslam dini de diğer pek çok dinde olduğu gibi aileye önem vermiş, evlilik ile Müslümanın ahlakının güzelleşmesini, nefsinin haramlardan korumasını, fitnenin def'ini, çocuk terbiyesini ve Müslümanların çoğalmasını hedeflemiştir. Bu hususta dinimiz daima Müslümanları nikâhlanmaya ve İslam'ın hedeflediği bir aile ortamının kurulmasına teşvik edici olmuştur. Nitekim yaratıcımız olan Allah Teâlâ bizlere evliliği *“Kendilerine ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır.”*¹ sözüyle tavsiye etmiş, ailenin sevgi ve rahmet temelleri üzerine kurulması gerektiğini, eşlerin kendileriyle huzur ve mutluluk bulunacak varlıklar olarak görülmesini telkin etmiştir. Usve-i hasene olan Peygamberimiz (s.a.v.) de iffetlerini korumaları ve aile kurmaları konularında gençleri teşvik etmiş ve bazılarının evlilik aşamalarıyla bizzat alakadar olmuştur.

İslam hukuku da aile müessesesinin önemine binaen nikâh akdine riayet edilmesi gereken bazı şart ve rükunlar getirmiştir. Buna göre gerekli tüm şart ve rükunları taşıyan bir nikâh akdi, evlilikten doğan bütün sonuçları ve tarafların sahip olacağı hak ve sorumlulukları da meydana getirir. Ancak evlilik, tarafların icrâ ettiği

¹ Rûm 30/21.

bir nikâh ile gerçekleşmesi hasebiyle değişikliğe açık olup, kişilerin maksat, istek ve davranışları ile şekillenebilmektedir. Gerek değişen zaman ve sosyal yaşam şartlarıyla gerekse kişisel bazı gerekçelerle Müslümanların icra ettikleri nikâh akdinde direkt olarak İslam'ın belirttiği gayeden farklılaşmalar görülebilmektedir. Bu da İslam'ın nikâh ile amaçladığı aile ve ümmet ortamının etkilenmesine, fikhî rükun, şart ve hükümlerle koruduğu evliliğin zarar görmesine yol açabilmektedir.

Biz, bu çalışmamızda kişilerin söz ve davranışlarının da aslı olan maksatlarının evlilik müessesesinin kuruluşundaki rolünü ve bu etkiyle şekillenen nikâh akitlerini fikhî yönden incelemeye çalıştık. Akdin taraflarının evlilikten maksatlarının, yapılan nikâhın sıhhat ve geçerliliğini nasıl etkilediği ve Şâri'in belirlediği maksatlar dışında bir amaçla gerçekleşen bir nikâhın beraberinde sonuç, hak ve sorumluluklarını doğurup doğuramayacağını araştırdık. Sonuç olarak maksatların etkisiyle meydana gelen farklı nikâh formlarına, önceden yapılan araştırmalarda yer almayan formları da ekleyerek bunları tek bir çalışmada bir araya getirdik. Tezimizin bu alanda yapılan güncel incelemelere faydalı olmasını niyaz ederiz.

Tezimizin hazırlanması esnasında katkı, destek ve anlayışını esirgemeyen ve bana rehberlik eden değerli danışman hocam Dr. Ahmet EFE' ye, vakitlerini ayırıp tezimi inceleyen ve kıymetli yönlendirmelerde bulunan Dr. Nihan TOSUN ve Dr. Üveys ATEŞ hocalarıma şükranlarımı sunarım. Çalışmamı verimli şekilde devam ettirmem için gereken kolaylık ve desteği esirgemeyen anne-babama, dostlarıma ve eşim Ümit beye teşekkürü bir borç bilirim.

Haziran, 2021

ELİF BETÜL GÜNEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. NİKÂHIN TANIMI, MEŞRULUĞU VE HÜKMÜ	5
1.1. NİKÂHIN TANIMI	5
1.1.1. Nikâhın Sözlük Anlamı	5
1.1.2. Nikâhın Terim Anlamı	6
1.2. NİKÂH AKDİNİN MEŞRULUĞU VE HÜKMÜ.....	10
1.2.1. Nikâh Akdinin Meşruluğu.....	10
1.2.1.1. Kur'an-ı Kerim'den Delili.....	11
1.2.1.2. Sünnetten Delili	12
1.2.1.3. İcma Delili	14
1.2.2. Nikâhın Hükmü	14
1.3. NİKÂHIN KUR'AN, SÜNNET VE TOPLUMSAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	16
İKİNCİ BÖLÜM	22
2. NİKAH AKDİNİN RÜKUNLARI, ŞARTLARI, SIHHAT BAKIMINDAN NİKAH VE NİKAHA MÂNİ DURUMLAR	22
2.1. NİKÂH AKDİNİN RÜKUNLARI VE ŞARTLARI.....	22
2.1.1. Nikâh Akdinin Rükunları.....	22
2.1.1.1. Taraflar	23
2.1.1.2. İrade Beyanı	24
2.1.2. Nikâh Akdinin Şartları.....	26
2.1.2.1. Nikâh Akdinin İn'ikâd Şartları.....	26
2.1.2.1.1. Evlenme Ehliyeti.....	27

2.1.2.1.2. <i>Meclis Birliği</i>	28
2.1.2.1.3. <i>Evliliğin Akde Aykırı Şart Taşımaması</i>	31
2.1.2.2. Nikâh Akdinin Sıhhat Şartları	32
2.1.2.2.1. <i>Şahitler</i>	33
2.1.2.2.2. <i>Evlenme Engelinin Olmaması</i>	34
2.1.2.2.3. <i>İkrahın Olmaması</i>	35
2.1.2.2.4. <i>Evliliğin Gizlenmemesi</i>	36
2.1.2.3. Nikâh Akdinin Nefaz Şartları.....	37
2.1.2.4. Nikâh Akdinin Lüzûm Şartları	38
2.2. GEÇERLİLİK BAKIMINDAN NİKÂH ÇEŞİTLERİ	40
2.2.1. <i>Sahih Nikâh Akdi</i>	40
2.2.2. <i>Fâsid Nikâh Akdi</i>	43
2.2.3. <i>Bâtıl Nikâh Akdi</i>	44
2.2.4. <i>Mevkuf Nikâh Akdi</i>	45
2.2.5. <i>Gayr-i Lazım Nikâh Akdi</i>	46
2.3. NİKÂHA MÂNİ DURUMLAR.....	46
2.3.1. <i>Devamlı Mâni Durumlar</i>	47
2.3.2. <i>Geçici Mâni Durumlar</i>	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
3. TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN İSLAM FIKHINDA NİKÂH	52
3.1. KASIT VE AKİTLERE ETKİSİ.....	52
3.1.1. Kastın Tanımı	53
3.1.2. Kasıt ve Niyet İlişkisi	55
3.1.3. Kastın Akitlere Etkisi	57
3.1.3.1. Kastın Genel Olarak Akitlere Etkisi	57
3.1.3.2. Kastın Özel Olarak Nikâh Akdine Etkisi	61
3.2. TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN NİKÂH TÜRLERİ.....	63
3.2.1. Örfî Nikâh (Dinî Nikâh)	71
3.2.2. Gizli Nikâh	71
3.2.2.1. Gizli Nikâhın Tanımı	72
3.2.2.2. Gizli Nikâhın Hükümü	72

3.2.3.	Mut'a Nikâhı.....	78
3.2.3.1.	Mut'a Nikâhının Tanımı.....	79
3.2.3.2.	Mut'a Nikâhının Hükümü.....	79
3.2.4.	Muvakkat Nikâh.....	81
3.2.5.	Nehâriyyât Nikâhı	82
3.2.6.	Şiğar.....	82
3.2.6.1.	Şiğar Nikâhının Tanımı.....	83
3.2.6.2.	Şiğar Nikâhının Hükümü.....	84
3.2.7.	Hülle.....	87
3.2.7.1.	Hüllenin Tanımı.....	88
3.2.7.2.	Hüllenin Hükümü.....	88
3.2.8.	Misyar Nikâhı	94
3.2.8.1.	Misyar Nikâhının Tanımı.....	94
3.2.8.2.	Misyar Nikâhının Hükümü.....	96
3.2.9.	Arkadaşlık (Friend) Nikâhı	101
3.2.9.1.	Arkadaşlık (Friend) Nikâhının Tanımı.....	101
3.2.9.2.	Arkadaşlık (Friend) Nikâhının Hükümü.....	102
3.2.10.	Aynı Evde Yaşamak Amacıyla Gerçekleştirilen Nikâh Akdi... 106	
3.2.10.1.	Keyfiyeti.....	107
3.2.10.2.	Hükümü.....	108
3.2.11.	Vize, Oturum veya Vatandaşlık Alma Gibi Amaçlarla Yapılan Nikâh Akdi.....	117
SONUÇ.....		118
KAYNAKÇA		121

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.mlf.	Aynı Müellif
bkz.	Bakınız
bs.	Basım
C.	Cilt
c.c.	Celle celâluhû
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
dznl.	Düzenleyen
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
HAK	Hukuk-1 Aile Kararnamesi
H.z.	Hazreti
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa/sayfalar
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	Tahkik eden
t.y.	Basım tarihi yok
vdğr.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

İslam aile hukukun temelini oluşturan nikâh, çok kapsamlı bir konudur. Nikâh, fıkıh kaynak ve araştırmalarındaki bahislerde pek çok farklı açıdan ve birçok alt bölüme ayrılarak incelenmektedir. İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren nikâhın bireysel ve çevresel faktörler sebebiyle yaşadığı değişim, son dönemlerde değişen toplum yapıları ve teknolojiyle birlikte hızlı bir şekilde çeşitlenmektedir. Bu çeşitlenme beraberinde nikâh akdi için incelenmesi gereken yeni akit biçimleri ve evlilik formlarını getirmektedir. Kişilerin farklı amaçlar güderek yaptıkları nikâh akitlerinin her biri şimdiye kadar müstakil şekilde incelenmiş, tek başlarına bir araştırmaya veya fetvaya konu edilmiştir.

Çalışmamızın konusu, nikâh akdinin taraflarının, İslam'ın amaçladığı evlilik gayesinden farklı maksatlarla gerçekleştirdikleri nikâhlar ile bu nikâhların ortaya çıkış nedenleri, tanımları, hükümleri ve doğuracağı sonuçlardır. Bunun yanında çalışmada, kişilerin gerçekleştirdikleri evliliklerde nikâhı hangi amaca yönelik araç edindikleri, maksatlarının akde etkisi ve bu tutumun hükmü İslam aile hukuku açısından ele alınmıştır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde nikâh kavramının üzerinde durularak, nikâhın tanımı, meşruluğu ve hükmü incelenmiştir. Bunun yanında Kur'an, sünnet ve toplum açısından da kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde, maksatlar ile şekillenen nikâh akitlerinin daha iyi incelenebilmesi açısından, genel olarak akdin oluşması için gerekli rükunlar belirtilmiştir. Buna ilaveten asıl konuya temel teşkil etmesi açısından, akdin

kuruluşunu, sıhhatini, geçerliliğini ve bağlayıcılığını belirleyen şartlar ayrı ayrı ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm ise tezimizin ana konusunu içermektedir. Bu bölümde öncelikle kastın nikâh akdindeki rolü incelenmiştir. Bunun için kastın tanımı yapılmış, kasıt-niyet ilişkisi ve kastın konu edildiği külli kaideler ele alınmıştır. Kastın nikâh akdine etkisi belirlendikten sonra, bu şekilde ortaya çıkan nikâh çeşitleri, her biri müstakil başlıklar altında tek tek incelenerek ortak özellikleri bakımından toplu bir şekilde çalışmamızda sıralanmıştır. Her bir nikâh akdinin incelemesinde, bu nikâhın ortaya çıkışı veya nasıl icra edildiği, tanımı ve fikhî açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmede hükümler, tek bir fıkıh mezhebiyle kayıtlı olmaksızın ele alınmış, genellikle dört fıkıh mezhebinin yaklaşımlarına yer verilmesi amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ailenin temelini oluşturan nikâh, eskiden beri tüm toplum ve kültürlerde önemli olmuştur. Nikâhın taşıdığı dini, manevi ve toplumsal değeri, insanların nikâh akdini titizlikle ve dikkatle gerçekleştirmesini ve bu akdin korunmasına önem vermelerini beraberinde getirmiştir. Böylelikle nikâh akdi, hafife alınamayacak, ciddiyet ve sorumluluk gerektiren bir akit olarak insanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "...*sapasağlam bir söz*..."² buyurarak nikâhın ağır sorumluluk gerektirdiğini ifade etmiştir. İslam hukuku alanındaki akitlere bakıldığında, nikâhın diğer akit çeşitlerine göre çok daha fazla şartla kayıt altına alındığı ve feshinin diğer akitlerden farklı olduğu görülmektedir.

Böyle bir öneme sahip olan nikâh akdi, genel olarak asıl şeklini ve amacını korumaya riayet edilerek icra edilmesinin yanında, bazen de kişilerin düşünce ve uygulamalarıyla değişikliğe uğramıştır. Nikâh akitlerinde yapılmak istenen bu değişiklik ve ilave edilen şartlara bakıldığında, tüm bunların kişilerin belli bir takım amaç ve maksatlarına ulaşmaya yönelik işlemler olduğu görülmektedir. Değişen dünya düzeni ve gelişen teknolojiler hem bireysel hem de toplumsal açıdan Müslümanları etkilemektedir. Bu etkilerle birlikte bazı Müslümanlar İslam'ın bizlere

² Nisâ 4/21.

çizdiği evlilik hayatından uzaklaşırken, bazıları da çeşitli sebeplerle evlilik müessesesini kendisine araç edinmektedir. Ancak bu müessese, dinimizce farklı türlerde çeşitlendirilebilecek bir özellikte değildir. Bu nedenle ailenin başlangıç noktası sayılan nikâhı çevresel değişim ve zararlardan korumak gereklidir.

Nikâh mefhumunun sahip olduğu öneme binaen, özellikle son dönemlerde çeşitlenen ve bir akım gibi Müslüman birey veya toplumlarda yaygınlaşan farklı nikâh çeşitlerinin incelenmesinin gerekliliği ortadadır. Buradan hareketle çalışmamızda evlilik gerçekleştirmek isteyen tarafların maksatları açısından nikâh ele alınmaktadır. Bu çalışma ile Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmaya yüz tutan bazı uygulamaların mahiyetinin ve hükmünün belirlenmesi istenirken, diğer taraftan da İslam aile hukuku alanındaki araştırmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

Nikâh kavramı başta dinimizin temel kaynakları olan Kur'an ve Hadis metinleri olmak üzere klasik literatüre ait hemen her eserde yer alan ana konulardandır. Bu sebeple çalışmamızın hazırlanmasında mümkün olduğunca temel eserlerden faydalanılmıştır. Tezimizde ele alınan kavramların tanımlanmasında başvurulan kaynaklarda, klasik dil eserlerine ve fûrû-i fıkıh kaynaklarına öncelik verilmiştir. Nikâhın meşruluğunun, hükmünün, rükun ve şartlarının incelendiği bölümlerde de yine başta dört fıkıh mezhebinin kaynakları olmak üzere çok sayıda fûrû-i fıkıh eserinden kaynak olarak istifade edilmiştir.

Çalışmamız nikâh akdinin güncel etkileşim ve değişimlerini de konu edindiğinden, ele alınan akit formları için temel fıkıh kaynaklarına ilaveten güncel eserlerden, akademik çalışmalardan ve araştırmalardan da istifade edilmiştir. Kaynak kullanımında klasik literatüre ait eserlerin Arapça metinlerinden yararlanılmış, tercümeleleri kullanılmamıştır. Konu edindiğimiz farklı nikâh türleri hakkında Türkçe yazılmış oldukça az eser ve araştırma bulunması, güncel kaynaklar hususunda da bizi yine Arapça eser, tez, dergi, makale ve araştırmalara yönlendirmiştir. Bu sayede farklı dönemlerde ve farklı ülkelerde yapılan çalışmalardan istifade etme olanağı bulunmuştur.

İslam Hukuku alanında yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde tarafların maksatları ile şekillenen nikâh akitlerini müstakil ve kapsamlı olarak ele alan Türkçe bir esere rastlanmamıştır. Hazırlanan çalışmalar çoğunlukla bir nikâh formu üzerinde yoğunlaşmış veya genel olarak tüm akit çeşitleri üzerinden inceleme yapmıştır. Konuyla ilgili veri tabanlarını taramamız sonucunda tezimizin belli parçalarını konu edinen çalışmalar olduğunu gördük. Bunlar, Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde Esra Unaş tarafından 2010 yılında tamamlanan “İslâm Hukukunda Bâtıl Nikâhlar” isimli yüksek lisans tezi ile Erciyes Üniversitesinde Mehmet Selim Aslan tarafından 2014 yılında tamamlanan “İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt ve Etkisi” isimli doktora tezidir. Bu çalışmalar kişilerin maksatlarıyla değişen nikâh akitlerini direkt ve kapsamlı olarak ele almayıp, her biri konunun alt başlıklarından birkaç konuyu incelemektedir.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümler çalışmanın asıl konusuna temel oluşturma mahiyetindedir. Üçüncü ve konunun esas olarak incelendiği bölümde her bir nikâh çeşidi müstakil bir başlık altında incelenmiş ve her müstakil başlık altındaki nikâh akdi, tanım, keyfiyet ve hüküm açısından ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise bu başlıkların özeti yapılarak kişinin kastının etkisinden söz edilmiştir.

Çalışmada ayetler, sure adı, sure numarası ve ayet numaralarıyla birlikte dipnotta belirtilmiştir. Metinde geçen âlimlerin ilk zikredildikleri yerde isimlerinin yanına vefat tarihleri eklenmiştir. Metinde geçen eser adları italik yazı tipiyle yazılmıştır. Dipnotlarda belirtilen kaynaklar kronolojik sıraya göre düzenlenmiş, kaynaktan ilk defa istifade edildiği noktalarda alıntı yapılan yer dipnotta “yazarın soyadı, tam adı, kitabın adı, var ise tahkik edenin adı, kitabın toplam cilt sayısı, baskı sayısı, yayın yeri, yayınevi, yayın yılı, cilt numarası, sayfa numarası” sıralaması ile belirtilmiştir. Dipnotta birden fazla yazarı olan eserlerden alıntı yapıldığında, yazarlardan birinin adı belirtilerek yanına “vdğr.” kısaltması yazılmış, aynı eserden tekrar alıntı yapıldığı durumlarda eser adı “a.g.e.” kısaltmasıyla belirtilmiştir. Kaynakçada yazar soyadlarının alfabetik sıralanması ile eser bilgileri düzenlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NİKÂHIN TANIMI, MEŞRULUĞU VE HÜKMÜ

1.1. NİKÂHIN TANIMI

Tarih boyunca, nikâh ve evliliğin gerek toplumsal gerekse dinî bağlamda önemli bir yeri olmuştur. İslam dini de Kitap ve Sünnet'te yer verdiği ayrıntılı hükümleriyle nikâhın sahip olduğu öneme değer katmıştır. İslam âlimleri nikâh kavramını ve hükümlerini detaylı şekilde incelemişlerdir. Biz de konumuzun nikâh kavramıyla olan bağlantısını dikkate alarak, kavramın sözlük ve terim anlamlarını inceleyip kelimenin gerek dilbilimcileri gerekse fıkıh âlimleri tarafından ortaya konan kapsamını belirlemeye çalışacağız.

1.1.1. Nikâhın Sözlük Anlamı

Nikâh, Arapçada (ح – ك – ن) kökünden gelen “ne-ke-ha” fiilinin mastarı olup, lügatte bazen nikâh akdi manasını, bazen de cinsî münasebet manasını taşımaktadır. Nikâh, “nekahtu”, “enkahtu” gibi kalıplar ile kullanılarak Arapçada “evlendim” veya “evlendirdim” anlamına gelmektedir.³ Buna binaen, İbn Faris (v. 395/1004) nikâh kelimesiyle “akdin” ifade edildiğini söylemiştir.⁴ Ancak Feyyumi (v. 770/1368 [?]), nikâh kelimesinin dildeki kullanım alanlarından hareketle, hakîkî manasının nikâhın kullanıldığı söz içerisinde bir işaret barındırmadan anlaşılamayacağını belirtmiş ve nikâhın hem “evlilik akdi” hem de “cinsî münasebet” anlamlarını taşıdığını söylemiştir.⁵

³ Ebul'Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvînî er-Râzî, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüğa**, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, 6.c., y.y., Dârül-Fikr, 1399/1979, C: V, s. 475; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî el-Hamevî, **el-Misbahu'l-Münir Fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr**, 2 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y., C: II, s. 624.

⁴ İbn Fâris, **a.g.e.**, C: V, s. 475.

⁵ Feyyûmî, **a.g.e.**, C: II, s. 624.

Fîrûzâbâdî (v. 817/1415) ise kelimenin hem cinsî münasebet hem de akit manasına geldiğini ifade etmiştir.⁶ Zebîdî (v. 1205/1791) ise nikâhın lügatte cinsî münasebete işaret ettiğini belirterek, onun cinsel ilişkiyi mubah hale getirmek için yapılan akit olduğunu söylemiştir.⁷

Nikâhın sözlük anlamının yeni kaynaklarda ele alındığı yerlerde ise nikâhın, cinsel ilişki, ergenlik ve evlenmek manalarını ifade ettiği söylenmiştir. Mehmet Erdoğan bu noktada nikâhın gerçekleştiği akdin vasfına dikkat çekerek, nikâh akdinin mülk-i müt'ayı ifade ettiğinden, eşler arasında birtakım hak ve sorumluluklar doğuran bir akit olduğu söylemiştir. Bu yönüyle nikâh sonucunda eşlere meşru surette birbirlerinden yararlanmaları caiz olmaktadır.⁸

1.1.2. Nikâhın Terim Anlamı

Nikâhın dini, kültürel, hukukî, siyasî, psikolojik, sosyolojik pek çok yönleri olan bir kavram olması hasebiyle nikâh için terimsel açıdan kapsamlı bir tanım oluşturmak güçtür. Bu sebeple çalışmamızın konusuna hitap edecek şekilde nikâhın, fıkıh ilminde ve fakihlerce yapılan tanımına yer vermek uygun olacaktır.

Fakihlerin yaptıkları tanımlardan, onların fikhî boyutunu ilgilendirdiğinden dolayı nikâh akit olması özelliğinden hareketle tanımladıkları görülmektedir.

Nikâhın lügatta, hakikatte manasında aslolanın cinsî münasebet, mecazen akit olduğunu söyleyen Hanefîler nikâhın, “şer’i yönden evlenilmesinde bir sakınca olmayan kadından faydalanmayı helâl kılan akit” olduğunu söylemişlerdir.⁹ Bu tanımdan hareketle Ömer Nasuhi Bilmen (v. 1971), nikâhın bir evlenme akdi olduğuna ve bu akit ile aile kurularak kadın ve erkeğin belli hak ve sorumluluklar üstlendiklerine

⁶ Ebu Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî denetimindeki Risâle Yayınları Eski Eserleri Tahkik Ofisi, 8. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005, s. 246.

⁷ Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs**, thk. Heyet, 40 c., y.y., Dâru'l-Hidâye, t.y., C: VIII, s. 195.

⁸ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 6. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, s.456.

⁹ Sirâcüddîn İbn Nüceym Ömer b. İbrâhim el-Hanefî, **en-Nehru'l-Fâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, thk. Ahmed İzzü İnâye, 3 c., 1.bs., y.y., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002, C: II, s.174; İbn Âbidîn Muhammed Emin b. Ömer, **Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar**, 6 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1412/1992, C: III, s.3; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde b. İbrâhim el-Meydânî el-Guneymî ed-Dimaşkî el-Hanefî, **el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb**, thk. Muhammed Muhiyyiddîn Abdulhamîd, 4 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y., C: III, s.3.

vurgu yaparak, nikâhın diğer akitlerden ayrı olan yönüne dikkat çekmiştir. Gerçekleştirilen bu akdin sonucunda taraflar arasında mehir, nafaka, miras gibi birtakım hakların ve sorumlulukların teşekkül ettiğini söylemiştir.¹⁰

Mâlikîler ise Hanefîlerin yaptığı tanımını biraz daha detaylandırarak benzer bir tanım ortaya koymuşlardır. Mâlikîler nikâhı “mahrem, mecusî veya ehl-i kitaptan köle olmayan bir kadından faydalanmayı helâl kılma amacıyla, muayyen bir siyga ile yapılan akit” olarak tanımlamışlardır.¹¹

Şafiî kaynaklarında nikâhın lügat manasına değindikten sonra nikâhın toplamak, birleştirmek manalarının terim anlamını oluşturduğunu ve bu sebeple nikâhın şer ’an eşleri birleştirmek, bir araya getirmek olarak anlaşılması gerektiği söylenmiştir. Şafiîlere göre de “nikâh kadından faydalanmayı sağlayan, eşleri bir araya getiren bir akitir.”¹² Şafiîlerden Şirbînî (v. 977/1570) de nikâhın lügat manalarından olan cinsî birleşmeden hareketle, onun şer ’î olarak da cinsî münasebeti mubah kılmaya yönelik bir akit olduğunu belirtmiştir.¹³

Hanbelîlere göre, nikâh evlenme akdidir. Nikâh, tezvic vb. anlamlara gelen lafızlarla oluşturulur.¹⁴ Bu tanımlama yapılırken de kelimenin kullanım alanları dikkate alınmıştır. Nitekim Hanbelî âlimlerin yaptıkları araştırma ve incelemelere göre Kur’an, sünnet ve örf dilinde nikâhın yaygın kullanımını daima evlilik akdi manasında olmuştur. Bu bakımdan nikâhın terimsel olarak, cinsî münasebet anlamına delalet etmesi fikri Hanbelîlerce kabul görmemiştir.¹⁵

¹⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu**, 2 c., İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1968, C: II, s.5.

¹¹ Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Halvetî, **Bülğatü’s-Sâlik li akrabi’l-Mesâlik bi Hâşiyeti’s-Sâvî ala’s-Şerhi’s-Sağîr**, 4 c., y.y., Dâru’l-Meârif, t.y., C: II, s. 332.

¹² Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî, **İâneti’t-Tâlibîn Alâ Halli Elfâzı Fethi’l-Muîn**, 4 c., 1. bs., y.y., Dâru’l-Fikr, 1418/1997, C: III, s. 296-297.

¹³ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî eş-Şafiî, **Muğni’l-Muhtâc İlä Ma’rifeti Meânî Elfâzı’l-Minhâc**, 6 c., y.y., Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1415/1994, C: IV, s.200.

¹⁴ İbn Kudâme Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **el-Muğni**, thk. Taha ez-Zeynî vdğr., 10 c., 1. bs., y.y., Mektebetü’l-Kahire, 1388/1968, C: VII, s.3; Mansûr b. Yunus b. Salahuddîn b. Hasen b. İdrîs el-Buhûtî el-Hanbelî, **Keşşâfü’l-Kınâ’ Alâ Metni’l-İkna’**, 6 c., y.y., Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, t.y., C: V, s.5.

¹⁵ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s.3.

Mezhep imamlarının nikâh kavramı üzerine yaptıkları tanımlar incelendiğinde, bazı mezheplerin nikâhın cinsî münasebeti mubah kılmak için yapılan bir akit olduğunu belirtirken diğerlerinin belli lafızlarla kadından faydalanmayı mubah kılma amacını taşıyan bir akit olduğunu söyledikleri görülmektedir. Bu da mezheplerin terimsel mana üzerinde çok ayrı görüşlerde olmadıklarını, anlamca birbirine yakın tarifler yaptıklarını göstermektedir. Fıkıh âlimlerinin ortak görüşte olduğu bir diğer husus da nikâh akdinin evlilik manasına da delalet ettiği'dir. Nitekim kelimenin lugat manalarından olan cinsî münasebet de kimileri tarafından terimsel anlamda muteber görülmüştür. Ancak fıkıh ilmi kapsamında nikâhın evlilik akdini ifade ettiği dört mezhebin ittifak ettiği bir husus olmuştur.

Öte yandan nikâh kavramının kapsadığı manalardan hangisinin hakikat, hangisinin mecaz olduğu da fıkıh âlimlerince tartışılmıştır. Yani cinsî münasebet hususunda hakikat olup, akit manasında mecaz mı sayılmaktadır, yoksa tam tersi mi olmalıdır? Bu hususta üç farklı görüş bulunmaktadır:

Birinci Görüş: Nikâh kelimesi, hakikat manası olarak cinsî münasebet anlamını taşımaktadır. Mecazî manada ise akit anlamındadır. Bu görüş, Hanefîlerin sahih görüşü, Şafîîlerin bir rivayetteki görüşü ve Hanbelîlerin bir kısmının görüşüdür.¹⁶ Hanefîlerin bu görüşü savunmalarının açıklaması şu şekildedir: Kur'an-ı Kerim'de nikâh kelimesinin, kelimenin hakîkî veya mecazî manasını tercih için haricî bir sebep bulunmayan yerlerde cinsî münasebet manasında kullanıldığı görülmektedir. Nitekim kaideye göre hakikat imkânsız olmadıkça mecaza gidilmez.¹⁷ Buna göre Kur'an-ı Kerim'de yer alan “*Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlayın.*”¹⁸ ayeti, nikâh kelimesinin hakîkî manası esas alınarak anlaşılmalıdır. Yani, “Babalarınızın zifafıta bulduklarıyla evlenmeyin” denmektedir. Bunun mefhum-u muhâlifî de babanın nikâh akdi yapıp da zifaf yapmadan ayrıldığı kadınla oğlun evlenebileceğini ifade eder. Ancak Kur'an'da bulunan “*Başka bir kocayla nikâhlanıncaya kadar...*”¹⁹ ayeti böyle

¹⁶ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.5; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.200-201; Alaüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman el-Merdâvî ed-Dimaşkî es-Salihî, **el-İnsâf Fî Marifeti'r-Râcihi Mine'l-Hilâf Alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed İbni Hanbel**, thk. Muhammed Hâmid el-Fakiyy, 12 c., 2. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1378/1958, C: VIII, s. 4.

¹⁷ **Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye**, md. 61.

¹⁸ Nisâ 4/230.

¹⁹ Bakara 2/230.

değildir. Bu ayette “*nikâhlanuncaya kadar*” ifadesinde nikâh kadına isnat edildiğinden, “başka bir kocayla cinsî münasebette bulunma” anlamı taşımaktadır. Buna göre ayette geçen “nikâh” kelimesinin kastedilen manasının cinsel ilişki olmakta, ancak mecazî olarak akit kastedilebilmektedir.

İkinci Görüş: Nikâh kelimesi hakîkî manada akit anlamı, mecazî manada cinsî münasebet anlamı taşımaktadır. Bu görüş, Mâlikîlerin, Şafîîlerin esah görüşü ve Hanbelîlerin görüşüdür. Bu görüşün sahipleri, görüşlerini şu delillerle temellendirmişlerdir: Nikâh kelimesi mücerret olarak başına söylendiğinde, anlamını başka bir manaya nakledecek bir delil, karine yoksa akit manasını taşımaktadır. Bunun sebebi Kur’an ve hadislerdeki meşhur kullanımın bu yönde olmasıdır. Ayrıca nikâh, nikâh akdinin gerçekleşmesini sağlayan iki lafızdan biri olması sebebiyle de akit hususunda hakikattir. Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerde de nikâh kelimesi genel olarak akit manası taşımaktadır. Sadece “*Başka bir kocaya nikâhlanuncaya kadar*”²⁰ ayetinde nikâh kelimesi cinsî münasebet anlamında kullanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şu sözü de bu görüşü desteklemektedir: “*Onun balcığını tadıncaya kadar.*”²¹ Bu görüşe göre nikâh kelimesi hakîkî manada akit, mecazî manada cinsî münasebet anlamı taşımaktadır. Nitekim örfen de nikâh denildiğinde akla akit manası gelmektedir.²²

Üçüncü Görüş: Nikâh kelimesi hem akit hem de cinsî münasebet anlamında hakikat olur. Nitekim “nekahtu zevceti” ifadesiyle cinsî münasebet kastedilirken, “nekahtu fulane” ile nikâh akdi ifade edilmektedir. Her iki kullanım da yaygındır. Bu görüşün, dört mezhepten de savunucuları bulunmaktadır. Görüş, Hanefîlerin bir görüşü olup, nikâh kelimesinin akit ve cinsî münasebet anlamında lafzî veya manevî

²⁰ Bakara 2/230.

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahîm b. el-Muğîra el-Buharî, **el-Câmiu’l-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Muhtasar Min Umûri Resulillahi sallallahu aleyhi vesellem ve Sünenihî ve Eyyâmih**, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, 9 c., Beyrut, Dâru Tavkî’n-Necât, 1422, “Şehâdât”, 3; Ebu’l-Hasen Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, **el-Câmiu’s-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, 5 c., Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, t.y., “Nikâh”, 17.

²² Şihabüddîn Ahmed b. Gânim b. Sâlim b. Mühennâ en-Nefrâvî el-Ezherî el-Mâlikî, **el-Fevâkihü’d-Devânî Alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî**, 2 c., y.y., Darü’l-Fikr, 1415/1995, C: II, s. 3; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Hattâb er-Ruaynî, **Mevâhibü’l-Celîl fî Şerhi Muhtasari Halil**, 6 c., 3. bs., y.y., Dâru’l-fikr, 1412/1992, C: III, s. 403; Şirbînî **a.g.e.**, C: IV, s.200-201; Buhûfî, **a.g.e.**, C: V, s.5; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 3.

müşterek olduğunu ifade etmektedir.²³ Nikâh kelimesinin sahip olduğu bu mana çeşitliliğinin etkisi bazı fikhî hükümlerde de görülmektedir. Nitekim nikâh akdi yaptıktan sonra, zifaktan önce boşanan kadının mehir alıp almayacağı hususunda kadının belirlenen mehrin yarısını almaya hak kazandığı bildirilmiştir.²⁴

Mâlikîlerden Berhâm da nikâhın şeriatta hakîkî manada iki anlamı da taşıdığını söylemiştir.²⁵

Şafîîlerden bir yaklaşıma göre de nikâh lafzı, her iki manada da müşterektir. Nitekim dilde “ayn” kelimesi de böyledir.²⁶

Hanbelîlerden bir görüşte ise şöyle söylenmiştir: Nikâh kelimesi ayrı ayrı olmak üzere hem akit hem de cinsî münasebet manalarında hakikat olarak müşterektir. Hanbelî âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir.²⁷ Hanbelîlerin başka bir kavlinde ise nikâh kelimesi her iki anlamda aynı anda hakikat olup, sadece bir anlamda tek başına hakikat olduğunun söylenmesi mümkün değildir. Bu şekliyle de nikâh, birbiriyle örtüşen “mütevâtî” lafızlardandır. Bu noktada Merdâvî (v. 885/1480), nikâhın müştereklikten ayrılan bir yönünün olduğunu belirtir. Müşterek ve mütevâtî lafız arasındaki fark, müşterek lafzın her iki mana için de ayrı ayrı hakikat manası taşıması, mütevâtî lafzın ise her iki anlam için birlikte hakikat manası taşımasıdır. Buna göre de nikâh, mütevâtîdir.²⁸

1.2. NİKÂH AKDİNİN MEŞRULUĞU VE HÜKMÜ

1.2.1. Nikâh Akdinin Meşruluğu

Nikâh, ilk insan Hz. Adem'den beri Allah'ın meşru kıldığı amellerdendir. Nikâhın helâlligi hususunda temel delil Kur'an, Sünnet ve icmadır. Bu sebeple nikâhın

²³ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar**, C: III, s. 5.

²⁴ “Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur...” Bakara 2/237

²⁵ Ruaynî, **a.g.e.**, C: III, s. 403; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hıraşî, **Şerhu'l-Hıraşî Alâ Muhtasarı Sîdî Halîl**, 8 c., 2. bs., Bûlâk, el-Matbaatü'l-Emîriyyeti'l-Kübrâ bi Bûlâk Mısra'l-Mahmiyye, 1317, C: III, s. 164.

²⁶ Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: IV, s. 201.

²⁷ Merdâvî, **el-İnsâf**, C: VIII, s. 5.

²⁸ Merdâvî, **a.g.e.**, VIII, s. 5; Buhûtî, **a.g.e.**, V, s. 5.

meşruluğunu, dinimizin temelleri olan Kur'an ve Sünnet'ten delillerle beyan etmek, âlimlerin icmaı ve mezheplerin görüşlerini aktarmak önem arz etmektedir.

1.2.1.1. Kur'an-ı Kerim'den Delili

Yüce Allah, insanı yeryüzünde halifesi kılmış,²⁹ verdiği bu vazifenin kıyamete kadar sürekliliğinin sağlanması için de insana neslini devam ettirebilme özelliğini vermiştir. İnsana ve nesle verdiği ehemmiyete binaen de neslin karışmaması veya kesintiye uğramaması için nikâhı helâl kılmıştır.

Nikâhın meşruluğu hususundaki âyet-i kerimelerden bazıları şu şekildedir:

1. *“Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”*³⁰

Nisâ suresinde yer alan bu Ayet-i Kerime “*nikâhlayın*” emri ile Müslümanları evliliğe teşvik etmiştir. Burada yer alan emir ayetin başında bulunan şart üzerine terettüp etmiştir.³¹ Ayetteki emrin keyfiyetinin ve terettüp ettiği şartların Yüce Allah tarafından belirtilmesi, nikâh müessesesine verilen önemi açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim müfessirler, nikâh emrinin delalet ettiği hüküm hakkında nikâhın hâiz olduğu toplumsal ve dinî öneme dikkat çekmişlerdir. Evlenmenin terk edildiği bir Müslüman toplumunda ortaya çıkacak sorunların engellenmesi kabilinden nikâhın Müslümanlara farz-ı kifâye olabileceğini söylemişlerdir.³²

2. *“Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere*

²⁹ Ayetin tamamı için bkz. En'âm 6/165.

³⁰ Nisâ 4/3.

³¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, sad. İsmail Karaçam vd., 10 c., Eser Kitabevi, İstanbul, t.y., C: II, s.1282.

³² Yazır, **a.g.e.**, C: II, s.1289,1290.

*size helâldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkâr ederse bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır.”*³³

Maide suresinde yer alan bu ayette de bir önceki ayette olduğu şekilde nikâhlanmanın meşruluğu üzerinde durulmuştur. Mehirlere kendilerine verilmek üzere mü'min ve ehl-i Kitab'dan iffetli kadınlarla evlenmenin helâl olduğu, bunun da zina ve dost tutmaktan farklı olduğu belirtilmiştir.³⁴ Kişinin zinadan korunması için helâl olan evliliğe teşvik edilmesi, nikâhın meşruluğunu kat'î şekilde beyan etmektedir.

3. *“Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir.”*³⁵

Ayet-i Kerime'de açık bir şekilde mü'minlerin evlendirilmesine teşvik bulunmaktadır. Zira nikâh, insanoğlunun neslinin devamını sağlaması gibi bir gayeye sahip olmasının yanında nesebin karışmasını da önleyici niteliktedir. Bu sebeple nikâhı kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak önemli bir hayır ve görevdir.³⁶

1.2.1.2. Sünnetten Delili

Yaratılmışların en üstünü olan Hz. Muhammed (s.a.v.), şahsiyeti, sözleri ve yaşamıyla insanlara dünyevî ve uhrevî boyutta kusursuz bir örnek teşkil etmektedir. Onun bu kimliği, insanlara hayat yolunda sahip oldukları dinî ve dünyevî sorumluluklarını, onlardan yalnızca birine meyletmeden, ahenk içerisinde idame ettirmede rehberlik etmektedir.

1. Peygamberimizin hanımlarının evlerine giderek onun ibadetleri hakkında bilgi alan kimselerin, gece boyunca namaz, devamlı oruç ve evlenmeme hususlarındaki kararlarını duyan Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“Şöyle şöyle diyenler, sizler miydiniz? Bana gelince, Allah'a yemin ederim, şüphesiz ben aranızda Allah'tan en çok korkan ve ona karşı en tâkvalı olanıyım. Bununla birlikte oruç tuttuğum da olur, tutmadığım da olur. (Geceleyin) kimi zaman namaz kılarım, kimi*

³³ Mâide 5/5.

³⁴ Yazır, a.g.e., C: III, s.1579.

³⁵ Nûr 24/32.

³⁶ Yazır, a.g.e., C: V, s.3511.

zaman uyurum, kadınlarla da evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren, benden değildir.”³⁷

Hadis-i Şerif'te Peygamberimiz (s.a.v.)'in insanî duygu ve ihtiyaçlarını bir tarafa bırakarak yalnızca ibadete yönelmek isteyen ashabına, kendisinin de bir insan olarak oruca ara verdiğini, uyuduğunu ve evlendiğini söylediği, bunların yanında ibadetlerini de aksatmadığı görülmektedir.

Bu sebeple evlilik, sadece dünyevî ve insanî ihtiyaçları karşılama amacı taşıyan bir müessese olmamaktadır. Bilakis bunların yanında Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına itaat, Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine uyma ve İslam'a hizmet edecek bir nesil yetiştirme gibi birçok uhrevî boyutlar da içermektedir.

Sözkonusu hadisi şerifte de Müslümanlara nikâhtan kaçınmanın Sünnete uygun bir davranış olmadığı ikazı yapılmış ve onlar nikâhlanmaya teşvik edilmiştir.

2. *“Ey gençler topluluğu, sizden evlenebilen kimse evleniversin. Evlenmeye gücü bulunmayan kimse ise oruç tutmaya baksın. Çünkü oruç tutmak, oruç tutan kimse için şehveti kıran bir şeydir.”³⁸*

Bu hadis-i Şerifte de gençlere nikâhın pek çok konuda koruyucu ve helâl yaşama zemin hazırlayıcı olduğu ifade edilmektedir.

Evlenmeye gücü yeten, yani evlenmeye şartları ve imkanları uygun olan herkesin evlenmesi tavsiye edilmektedir.

3. *“Evleniniz, çoğalımız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.”³⁹*

Hadis, nikâhın en önemli gayeleri olan, neslin devamı, Müslümanların çoğalması ve güçlenmesi hedeflerine işaret etmektedir. Peygamberimiz de bu hadisinde ümmetini neslin devamlılığını ve Müslümanların çoğalmasını sağlayacak

³⁷ Buhârî, “Nikâh”, 1.

³⁸ Buhârî, “Nikâh”, 3.

³⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muhammed Kâmil Karabelli vdğr., 7 c., Beyrut, Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009, “Nikâh”, 5; Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, **Sünenü'n-Nesâî**, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, 9 c., 2. bs., Halep, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986, “Nikâh” 11.

olan evliliğe yönlendirmektedir. Evlenerek ümmetin devamının ve çoğalmasının sağlanmasıyla iftihar edeceğini belirterek de Müslümanları nikâha teşvik etmiştir.

Hadis-i şeriflerde görüldüğü üzere, Peygamberimiz kendisi de evlenmiş, ümmetine de evlenmeyi tavsiye etmiştir. Bu da sünnet açısından nikâhın tavsiye edilen ve övülen bir amel olduğunu göstermektedir.

1.2.1.3. İcma Delili

Temel kaynaklar, Kur'an ve Sünnet'te de beyan edildiği üzere nikâh dinimizce meşru kılınmıştır. Böylece Peygamberimiz (s.a.v.) döneminden itibaren İslam ümmeti nikâhın meşruluğu hususunda görüş birliği etmiş,⁴⁰ ümmetin devamı ve selametinin sağlanması için Peygamberimiz (s.a.v.)'in teşviki üzere⁴¹ evliliğin meşru olduğunu kabul etmişlerdir.

1.2.2. Nikâhın Hükümü

Nikâhın meşruluğu hususunda icma vardır. Ancak mükellefin fiilleri olarak hangi hükümü ifade ettiği konusunda farklı görüşler vardır.

Hanefî İmamlarından Serahsî (v. 483/1090 [?]), Allah'ın yarattığı alemin kıyamete kadar devamının sağlanması için insanlara çoğalma yetisini verdiğini ve bunun helâl bir yolunun olması için de nikâhı meşru kıldığını söylemiştir.⁴² Ayrıca nikâh ve iman cennette devam edecek yegâne ibadet olduğu görüşündedirler.⁴³ Cumhur-u ulemaya göre nikâh akdi müstehab bir sünnettir.⁴⁴

Şafiîler de nikâhın meşruiyetinin Hz. Âdem (a.s.) döneminde başladığını, nikâhın günümüzde devam eden ve cennette de devam edecek olan bir akit olduğunu söylemişlerdir.⁴⁵ Bazı Şafiîler, nikâhın ibadet olduğu görüşüne katılmamaktadırlar. Bu

⁴⁰ Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, **el-Mebsût**, 30 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993, C: IV, s.193; İbn Rüşd Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid**, 4 c., Kahire, Daru'l-Hadîs, 1425/2004, C: III, s. 30; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: IV, s. 201; İbn Kudâme, **el-Muğni**, C: VII, s.3.

⁴¹ Konu ile ilgili hadisler için bkz. Buhârî, "Nikâh", 3; Ebû Dâvud, "Nikâh", 5.

⁴² Serahsî, c C: IV, s.193.

⁴³ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s.3; Şeyhîzade Abdurrahmân b. Muhammed b. Selmân, **Mecmaü'l-enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhûr**, 2 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., C: I, s. 315; Nihat Tosun, **Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku**, 1. bs., İstanbul, Safa Yayın Dağıtım, 2019, s. 79.

⁴⁴ Serahsî, **a.g.e.**, C: IV, s.193.

⁴⁵ Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.201.

görüşü de gayri Müslimlerle nikâhlanma ile temellendirmektedirler. Nitekim gayri Müslimlerin nikâhı da İslam'da geçerli sayılmaktadır.⁴⁶

Mâlikîler, önemli bir konu olması hasebiyle, nikâha dikkat ve ihtimam göstermenin gerekli olduğu kanaatinde dirler. Bunun sebebi, nikâhın ferdî haramlardan koruyucu niteliğinin olmasıdır. Nitekim belirli durumlarda erkeğin nikâhlanıp eşiyile gerektiği şekilde geçinmemesi durumunda kişinin evlenmemesi asıldır. Ancak kişinin harama düşme tehlikesinin varlığı durumunda ise olumsuzluklara rağmen evlenmesi tavsiye edilmiştir.⁴⁷

Hanbelîler, daha önce de zikredildiği üzere nikâhın meşruluğunda asıl olanın Kitap, Sünnet ve İcma olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Müslümanların Kur'an'da ve hadis-i şeriflerde varid olan nikâh emirlerine binaen, nikâhın meşru olduğu hususunda ittifak ettiklerini, ancak nikâhın ferde farziyeti konusunda ihtilaf bulunduğunu söylemişlerdir. Hanbelîlerde meşhur olan kavle göre, nikâh kişiye farz olmamakla birlikte, terk edilmesi dinen sakıncalı görülmektedir.⁴⁹

Genel anlamıyla nikâh, dinimizce teşvik edilen bir akit olup, keyfiyeti hakkında detayları Kur'an ve Sünnet'te biz Müslümanlara sunulmuştur. Allah Teâlâ'nın ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in bu hususa verdiği önem ve teşvikleri, ümmet içerisinde aile kurumunun temsilciliğini yapanların bulunmasını ve neslin devamlılığının sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple nikâhın Müslümanların bir kısmının bu görevi üstlenmesinin farz-ı kifâye olduğu da söylenebilir.⁵⁰ Ancak bunun yanında Fakihler, nikâhın hükmünü tek bir şekilde belirtmek yerine, her kişinin durumuna ve ihtiyaçlarına binaen ayrı ayrı gruplandırmışlardır. Bu sebeple kaynaklarda nikâhın farz, vacip, sünnet, haram, mekruh ve mubah olmak üzere altı çeşidi belirlenmiştir:

⁴⁶ Kasas 28/9; Tebbet 111/4.

⁴⁷ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê ed-Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale'ş-Şerhi'l-Kebîr**, thk. Şeyh Muhammed Allîş, 4 c., y.y., Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y., C: II, s.214.

⁴⁸ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 3-4.

⁴⁹ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 4.

⁵⁰ Bilmen, **Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, C: II, s. 42.

1. Şehevi arzulardan dolayı evlenmediği takdirde harama düşeceğine kesin kanaat getiren kimsenin, oruç gibi şeylerle de kendini haramdan koruyamaması durumunda evlenmesi farzdır.⁵¹
2. Evlenmemesi durumunda zinaya düşme ihtimali bulunan kişinin, kendisini zinadan koruması için evlenmesi vaciptir.⁵²
3. Şehvet açısından normal olup zinaya düşme tehlikesi bulunmayan kimseler için, evlenme sünnet-i müekkededir.⁵³
4. Yaşlılık, hastalık veya bedensel kusurlar sebebiyle cinsel gücünü kaybetmiş olan kimsenin evlenmesi mubahtır. Nitekim bu şekilde evlenen kişi, aile kurumunun cinsî münasebet dışında kalan diğer faydalarından yararlanmış olacaktır.⁵⁴
5. Evlendiği kişiye eziyet etme ve haksız davranma ihtimali bulunan kimselerin, evlenmeleri mekruhtur.⁵⁵
6. Evlendikten sonra eşine zulmedeceği ve işkence yapacağı kesin olan kimsenin ise evlenmesi haramdır.⁵⁶

Nikâh, Kur'an ve Sünnet'te tavsiye edilmiş, Peygamberimiz ve Ashabı da nikâhlanarak aile kurmuşlardır. Onlara uyanlar da bu sünneti devam ettirmektedirler. Genel olarak benimsenmiş olan görüş de böyledir.

1.3. NİKÂHIN KUR'AN, SÜNNET VE TOPLUMSAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumun en önemli ve en küçük insan topluluğunu oluşturan aile, nikâh kavramıyla ifade edilen evlenme akdi ile kurulmaktadır.

İslâm'da hayatın farklı alanlarına dair birçok düzenleme, Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in Sünnet'inde ortaya konan genel ilkeler ve hedefler çerçevesinde ihtiyaçlara, zaman ve mevcut şartlara göre İslâm toplumunun takdirine bırakılırken, nikâh ve aile ile ilgili belli başlı hükümlerin doğrudan Kur'an tarafından

⁵¹ Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî el-Hanefî Alâüddîn, **Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'**, thk. Alî Muhammed Muavvad vdğr., 10 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003, C: III, s. 311.

⁵² Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, **el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr**, thk. Şuayb el-Arnaût vdğr., 4 c., 1. bs., Beyrut, Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009, C: III, s. 38.

⁵³ Serahsî, **el-Mebsût**, C: IV, s. 193; Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s. 315; Mevsilî, **a.g.e.**, C: III, s. 38.

⁵⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s.317; Şirbîni, **Muğni'l-Muhtâc**, C: III, s. 205.

⁵⁵ Mevsilî, **a.g.e.**, C: III, s. 38; Şirbîni, **a.g.e.**, C: III, s. 205.

⁵⁶ Mevsilî, **a.g.e.**, C: III, s. 38.

belirlenmiş olması ve bu hükümlerin Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından tafsilatıyla açıklanıp tatbik edilmesi İslâm'ın evlilik ve aile kurumuna attığı önemin bir ifadesidir.

Biz de verilen bu öneme binaen, İslam'ın temel iki kaynağı olan Kur'an, Sünnet ve sosyal yaşamın önemli bir yapısı olan toplum açısından nikâhı ele alacağız.

Nikâh ve evlilik hususunda Yüce Kitab'ımız Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında, nikâhın nefis ve şeytan hilelerine karşı koruyucu bir nitelik taşıması sebebiyle, Allah'ın kullarına insani ihtiyaçlarını helâl daire içerisinde gidermelerine imkân sağlayan nikâhı meşru kıldığı ve teşvik ettiği görülmektedir. Nitekim Nur Suresi'nde Allah Teâlâ, mümin erkeklere gözlerini ve mahrem yerlerini haramdan korumalarını, mümin kadınlara da iffetlerini korumalarını ve süslerini de kendilerine nikâh düşmeyen erkekler hariç yabancı erkeklere göstermemelerini emretmiştir⁵⁷. Bu da iffeti korumanın ve zinaya meyletmeden yaşamı Allah Teâlâ'nın rızasına göre idame ettirmenin önemini bizlere bildirmektedir.

Kullarına, haram kılınan davranışlardan uzak durmasını emreden Yüce Allah, Maide Suresi'nde ise kullarına bunların yerine temiz ve hoş şeyleri helâl kıldığını müjdeleyerek şöyle buyurmuştur: *“Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir.”*⁵⁸

Görüldüğü üzere Rabbimiz, kullarını ziyana uğratacak ve aralarındaki huzur ortamını bozacak olan ilişkilerden men ederek, kendilerine temiz ve hoş olan nikâhı tavsiye etmektedir. Bu da nikâhın meşru kılınmasındaki hikmetlerden biridir. Bunlara ilaveten, nikâhın önemini ve hikmetini bildiren pek çok ayet-i kerime bulunmaktadır. Nitekim Rum Suresi'nde Allah bu hikmeti şöyle ifade etmektedir: *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*⁵⁹

⁵⁷ Ayetin tamamı için bkz. Nür 24/30,31.

⁵⁸ Mâide 5/5.

⁵⁹ Rûm 30/21.

Kur'an'da nikâh ve evlilikle ilgisi bulunan ayetler incelendiğinde, Allah'ın nikâhın faydalarını ve haramlara karşı koruyuculuğunu zikretmesi, kullarının evlenmelerine bir teşvik ifade etmektedir. Ayrıca ayetlerin nikâhlanılması izin verilen ve men edilen kimseler,⁶⁰ mehir⁶¹ vb. konular hakkında ayrıntılı bilgi içermesi nikâhın detaylıca ele alınacak derecede önem arz eden bir akit olduğunu göstermektedir.

Nikâh ve aile hayatı, sadece ahiret hayatıyla ilgili olmayan, öncesinde dünya hayatını ve toplumu ilgilendiren meseleler olduğundan konumuz, Kur'an'da belirtilen hikmet ve hükümlerle iktifa edilen bir mesele olarak kalmamaktadır. Yüce Allah'ın bizlere güzel bir örnek (usve-i hasene)⁶² olarak takdim ettiği Peygamberimiz (s.a.v.)'den de bizlere ulaşan birçok kavli ve fiili sünnet, nikâh hususunda Müslümanlara kaynaklık etmektedir.

Peygamberimiz (s.a.v.) önce Hz. Hatice (r.a.) (v. 620) ile evlenerek bir aile kurmuş,⁶³ onun vefatından sonra da diğer eşleri ile nikâhlanmış ve ömrünün sonuna kadar evlilik müessesesinin içinde yaşamıştır.⁶⁴ Ayrıca kızlarını ve sahabelerden birçoğunu evlendirmiş ve evlenmelerine teşvik etmiştir. Onun evlilik hususundaki bu davranışları ümmetine nikâh, evlilik ve aile ile ilgili örnek bir yaşayışı miras bıraktığını göstermektedir.

Fiili sünnetlerinin yanında kendisi “...Şüphesiz bizim sünnetimiz evlenmedir...”⁶⁵ buyurarak mümin bireyin evlenerek sayısız hikmet ve faydalara nail olmasının yanında sünneti uygulama ecrini de alacağına işaret etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v.) evlenmeye imkânı bulunanların kendilerini haramdan korumaları için evlenmelerini tavsiye etmiş,⁶⁶ evlenmek isteyip de buna güç

⁶⁰ Ayetlerin tamamı için bkz. Nisâ 4/22; Nisâ 4/23; Nisâ 4/24; Bakara 2/235; Mümtehine 60/10.

⁶¹ Ayetlerin tamamı için bkz. Bakara 2/237; Nisâ 4/4,20,21,24.

⁶² Bkz. Ahzâb 33/21. Ayet-i kerimenin tam meali: “Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Taha Abdurraûf Sa'd, 2 c., y.y., Şeriketü't-Tibâ'ati'l-Feniyyeti'l-Müttehide, t.y., C: 1, s. 171.

⁶⁴ Bkz. Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdu'l-Me'âd fî Heydi Hayri'l-İbâd**, 5 c., 17. bs., Beyrut, Muessesetu'r-Risale, 1415/1994, C: I, s.102.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaud vdğr., 45 c., Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001, C: XXI, s. 169.

⁶⁶ Bkz. Buhârî, “Nikâh”, 3.

yetiremeyenlere de yardımcı olarak, onlar için evlenmeyi kolaylaştırarak bizzat örnek olmuştur.⁶⁷

Ayrıca eş seçiminde tavsiyelerde bulunarak, evlenmek için kadının malına, soyuna, güzelliğine ve dinine bakılırken dindar ve iffetli olanın seçilmesini önermiştir.⁶⁸ Kadınların velilerine de dinî ve ahlâki yönden beğenilen kimsenin kızlarıyla evlenmeyi talep etmesi durumunda evlendirilmesini tavsiye ederek,⁶⁹ dinî hassasiyetlerin eş seçiminde ön planda olması gerektiğini vurgulamıştır. Yine nikâhın şartlarından olan mehir hakkında da Peygamberimiz (s.a.v.)'in hadislerinde birçok açıklama ve tavsiye görmek mümkündür. Nitekim kendisi, “*on dirhemden az mehir yoktur*”⁷⁰ hadis-i şerifi ile nikâhtan doğan haklardan biri olan mehiri ve mehrin taban miktarını tanımlamıştır.

Görüldüğü üzere Peygamberimiz nikâh ile kurulan aile kurumlarına ve ümmetinin nikâh sünnetini uygulayarak büyümesine büyük önem vermiş ve bu hedeflerin gerçekleşebilmesi için her türlü desteği sağlamıştır. Bu da nikâh imkânı bulunan her Müslümanın, kendilerine ulaşan sayısız hadisler ışığında, Peygamberimiz (s.a.v.)'in sünnetine uyması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Nikâhın bir diğer açıdan daha ele alınması gereklidir ki, o da evliliğin yakından ilişkili olduğu toplumdur.

Hız. Peygamber döneminden itibaren Müslüman toplumlarda aile ve evlilik kurumuna büyük önem atfedilmiştir. Evlilik konusunun dinî, ahlâkî, ekonomik, psikolojik ve sosyal açılardan farklı yönlerinin bulunması, bu kurumun toplum ile doğrudan bağlantılı olma ve hatta toplumun temelini oluşturma özelliğini kazanmasını sağlamıştır.

⁶⁷ Meselâ Bkz. Buhâri, “Nikâh”, 14, 50, Müslim, “Talâk”, 36.

⁶⁸ Bkz. Buhârî, “Nikâh”, 15; Müslim, “Radâ”, 53.

⁶⁹ Bkz. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, **Sünenü't-Tirmizî**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğr., 5 c., 2. bs., Mısır, Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975, “Nikâh”, 3; İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünenü İbn Mâce**, thk. Şuayb el-Arnaût vdğr., 5 c., Beyrut, Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430/2009, “Nikâh”, 46.

⁷⁰ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 36.

İslam dini, sosyal yaşam açısından da nikâha biçimsel ve manevi birtakım incelikler getirmiştir. Bunların en büyük örnekleri şüphesiz bizlere en güzel rehber olan Peygamberimiz (s.a.v.)'in sözleri ve fiilleriyle bizlere ulaşmış, sonrasında da kültürel ritüeller haline gelmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.)'in düğünlerde eğlenilmesini tavsiye etmesi,⁷¹ nikâh akdinin çevreye ilan edilmesi ve düğün yapılmasına işaret etmektedir. Evlenen çiftler için düzenlenen organizasyonlarda akraba, eş, dost davet edilip düğün yemeği ikram edilerek, aile ve dostluk bağları güçlendirilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) de hadis-i şerifte “*bir koyunla bile olsa velime (düğün yemeği) ver.*” buyurmuş,⁷² kendisi de düğün yemeği vermiştir.⁷³ Ayrıca dinimiz nikâh akdinin camilerde kıyılmasını tavsiye etmiştir. Peygamberimiz bu hususta: “*Nikâhı mescidde yapın ve ilan edin, düğünde def de çalın.*” buyurmuştur.⁷⁴

Dinî boyutlarının yanında dünyevî açıdan da nikâhın fayda ve hikmetlerini toplumun hemen her kısmında görmek mümkündür. Nikâhın sosyolojik açıdan bir değerlendirilmesi yapılacak olursa bunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilmektedir:

1. Nikâh ile eşler arasında bir aile bağı kurularak, meşru ve makul sınırlar dairesinde tarafların birbirlerinden istifade edebilecekleri bir ömür sağlanır.

2. Nikâhla oluşturulan evlilik kurumu sayesinde, kadının kadınlık özelliklerinden istifade edebilme hakkı sadece eşine has kılınmış olmaktadır. Bu da kişinin toplumda birlikte hayat sürdüğü kişi haricinde biriyle birliktelik yaşamamasının önüne geçerek, aldatma, ihanet etme ve neslin karışması gibi durumların vuku bulmasına mâni olmaktadır. Nitekim nikâhla eşlerin hakları, izzet-i nefisleri ve nesilleri koruma altına alınır.

3. Evlilik insanı eğitir ve geliştirir. Nikâhın gerekliliklerini yerine getirerek ve bilincine vararak evlenen kişiler, içinde buldukları kurumun da getirdiği sorumluluklarla kendilerini ahlâki, bedeni ve kişisel beceri yönlerinden geliştirirler. Bu da kendini eğitmiş ve geliştirmiş ailelerden oluşan bir toplumun oluşmasını sağlar.

⁷¹ İlgili hadisler için bkz: Tirmizî, “Nikâh”, 6.

⁷² İlgili hadisler için bkz: Buhârî, “Büyü”, 1.

⁷³ İlgili hadisler için bkz: Buhârî, “Nikâh”, 68, 69.

⁷⁴ İlgili hadisler için bkz: Tirmizî, “Nikâh”, 6.

4. Nikâh, eşler için fitrata uygun bir iş paylaşımı yapmış ve eşlerin birbirlerine karşı yerine getirmekte yükümlü oldukları hak ve sorumluluklar belirlemiştir. Nikâh aile içerisinde bir tarafa yığılan yüklerin tersine, herkesin üstüne düşeni yerine getirdiği sistemli bir şekilde işleyen bir düzene zemin hazırlamaktadır.

5. Nikâh sayesinde gerçekleşen evlilik, yeni kurulan aile ve akrabalık bağlarını da beraberinde getirmektedir. Genişleyen çevre ile insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma başlar. Böylece akraba, arkadaş ve diğer âciz kimselerin nafakalarının karşılanmasında yardımlaşma gerçekleştirilmiş olur.

6. Nikâh, neslin korunmasını ve devamlılığını sağlar.

7. Nikâh ile tesis edilen aileye yeni aile üyeleri katılmaya başlar. Bu bireyler, ailelerince güzel ahlâk ile terbiye edilmesiyle hem anne hem babanın sevgi ve rahmet sahibi kimseler olmasına bir vesile hem de bütün ümmetin mutluluk ve neşe kaynağı olurlar.

8. Nikâh akdiyle gerçekleşen ve belli hakları içeren evlilik, aile ortamında yetişen çocuğun da hak ve haklarının korunmasına yardımcı olur.

9. Nikâh akdiyle Allah'ın halifesi, eşrafü'l-mahlukat olan insanın yetişip terbiye edildiği bir kurum meydana gelmektedir.

10. Evlilik ile nikâhın ibadet yönü ve hedefleri gerçekleşmektedir. Ayrıca huzur ve sükûn ortamı sağlanarak Rabb'in rızası gözetilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NİKAH AKDİNİN RÜKUNLARI, ŞARTLARI, SIHHAT BAKIMINDAN NİKAH VE NİKAHA MÂNİ DURUMLAR

2.1. NİKÂH AKDİNİN RÜKUNLARI VE ŞARTLARI

Tarih boyunca farklı din, kültür ve coğrafyalarda var olan evlilik, İslam dininin belirlediği sınırlar ve özelliklerle kişilerin kendi menfaatlerini ve haklarını koruyabilecekleri bir kurum olma niteliği taşımaktadır. Dinimize göre geçerli bir evliliğin gerçekleştirilebilmesi için nikâha ait birtakım rükun ve şartlar bulunmaktadır. Bu rükun ve şartlarda meydana gelen bir eksiklik nikâhın gerçekleşmemesine veya eksik bir şekilde vücut bulmasına sebep olabilmektedir.

Nikâhın gerçekleşmesinde bu derecede öneme sahip olan rükun ve şartlar, nikâhla olan alakalarına ve buldukları aşamalara göre Fıkıh âlimleri tarafından titizlikle tasnife tabi tutulmuştur. Böylelikle çiftler arasında nikâh akdinin yürütülebilmesi için zorunlu olan esaslar “nikâhın rükunları”, evliliğin geçerli bir şekilde meydana gelmesi için gerekli olanlar ise “nikâhın şartları” olarak belirlenmiştir.⁷⁵

2.1.1. Nikâh Akdinin Rükunları

Nikâh akdinin gerçekleştirilmesi için var olması gereken rükunlardan önce bu terimin ifade ettiği manayı açıklamak, konuya daha derin bir anlam yükleyecektir. Rükun, diğer bir ifadeyle unsur, bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça olma özelliği bulunan esastır.⁷⁶ Nikâh akdinin rükunları denildiğinde de nikâhı oluşturan temel öğeler kastedilmektedir. Bu da akdin vücut

⁷⁵ Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvâlu'sh-Shahsiyye*, 3. bs., Kahire, Darü'l-Fikri'l-Arabî, 1377/1957, s. 41; Muhammed Mustafa eş-Şelebî, *Ahkâmü'l-Usra fi'l-İslâm*, 2. bs., Beyrut, Darü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1397/1977, s.77; Zeküyyiddîn Şa'ban, *el-Ahkâmu'sh-Ser'iyye li'l-Ahvâlu'sh-Shahsiyye*, Bingazi, Menşûrâti Câmia'ti Kâr Yunus, 1409/1964, s. 85.

⁷⁶ Şa'bân, *a.g.e.*, s. 85; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû*, 10 c., 4. bs., Dımeşk, Dâru'l-Fikr, 1997, C: IX, s. 6521.

bulmasını sağlayan rükunlardır. Bunlardan herhangi birinin eksikliği, nikâh akdinin varlığına engel teşkil etmektedir.

Nikâhın rükunlarının belirlenmesinde Fıkıh mezhepleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Hanefilere göre, evliliğin rükunları sadece icap ve kabulden, bir diğer ifadeyle irade beyanından ibarettir.⁷⁷ Çoğunluğu oluşturan diğer mezhep imamları ise Hanefilerin rükun olarak belirlediği icap ve kabule başka rükunlar da ilave ederek, dört rükun belirlemişlerdir. Bunlar, siyga (icap ve kabul), kadın, koca, evlenecek olan kadının velisidir.⁷⁸ Burada cumhurun ayrı ayrı rükun olarak belirlediği icap, kabul, kadın ve koca, Hanefilerce icap ve kabulün tarafların akitte hazır bulunmalarını da kapsamı sebebiyle ayrı olarak zikredilmemiştir. Bu bağlamda mezhepler arasında veli şartı hariç, hakikî değil lafzî bir ihtilafın varlığından söz etmek mümkündür.

Özetle nikâh akdinin gerçekleşmesi için akdin temelini oluşturan unsurlar Fıkıh âlimlerince belirlenmiştir. Bunları iki başlık halinde açıklayabiliriz:

2.1.1.1. Taraflar

Geçerli bir evlenmenin meydana gelmesi ve nikâh akdinin gerçekleşmesi için ilk olarak akdin iki tarafının olması gerekmektedir. Bu iki taraf da nikâh akdinde tabii olarak bulunması gereken kadın ve erkektir. Nitekim evlilik kadın ile erkeğin nikâh akdiyle ortaya koyduğu birlikteliktir. Bu bağlamda kadının kadınla, erkeğin erkekle olan birlikteliği evlilik olarak nitelendirilemez. Hanefilere göre sadece kadın ve erkekten oluşan tarafların irade beyanları yeterli iken,⁷⁹ cumhura göre kadının nikâh kıyabilmesi için velisinin de hazır bulunması gerekir.⁸⁰ Hanefiler ise veliyi her nikâhta zorunlu tutmayıp tarafların evlenme ehliyetine sahip olmamaları durumunda, belirli şartlara riayet edilerek velileri tarafından evlendirilebileceklerini belirlemişlerdir.

⁷⁷ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s. 229; Ebu'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî, **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-mübtedî**, thk. Tallâl Yusuf, 4 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., C: I s. 185.

⁷⁸ Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s. 226; Behûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 37; İbn Rüşd, **a.g.e.**, C: III s. 32.

⁷⁹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s. 232, 237; İbnü'l-Hümâm Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sîvâsî, **Fethu'l-Kadîr**, 10 c., 1. bs., Mısır, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1389/1970, C: III, s. 255; İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.54.

⁸⁰ Sâvî, **a.g.e.**, C: II, s. 335, 369; Abdalbâkî b. Yûsuf v. Ahmed ez-Zürkânî, **Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muhtasar Seyyidi Hafîl**, dznl. Abdüsselâm Muhammed Emîn, 8 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002, C: III, s. 229; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.244; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 48,49.

Ayrıca nikâh akdinde tarafların hazır bulunmaması durumunda veli veya akde tayin edilmiş bir vekil de akit esnasında taraf olarak bulunabilmektedir.⁸¹

2.1.1.2. İrade Beyanı

İki taraflı akitlerin hepsinde tarafların karşılıklı rızalarının bulunması esastır. Bu karşılıklı rızayı ifade etmek için çeşitli irade beyanları bulunmaktadır. Günümüzdeki birçok hukuk sisteminde de itibar edildiği üzere İslam hukukunda da evlilik için yapılan irade beyanında sözlü beyan esas alınmıştır. Nikâh akdi önemli sonuçları olan bir akit olduğundan âlimler, sözün şekline oldukça ehemmiyet vermişlerdir.⁸²

Akitlerdeki tarafların irade beyanları fıkhîta “ıcap” ve “kabul” olarak isimlendirilmektedir. İcap, taraflardan birinin ilk olarak ifade ettiği, akde rızasının olduğunu bildirmek için yaptığı teklif, kabul ise ikinci olarak yapılan, icabın kabul edildiğini beyan eden karşı tarafın onayıdır.⁸³

Nikâhın rükünlarının tam şekilde yerine getirilmesi için icap ve kabulün taşınması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Akitteki irade beyanlarında asıl olan sözlü ifadesidir. Ayrıca bu beyanların açık ve anlaşılır olması istenmiştir. İrade beyanlarının ifade edildiği zaman kiplerinin geçerliliği hakkında ise birçok görüş ortaya çıkmıştır.

Fıkıh âlimleri nikâh akdindeki icabın geçerli olabilmesi için gerekli olan kalıp hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İcap lafızları içinde “evlendim, nikâhladım, kızımı seninle evlendirdim, kızını benimle evlendir” gibi âlimlerin ittifakla kabul ettikleri lafızlar bulunduğu gibi, ödünç alma, kiralama, vasiyette bulunma gibi durumları ifade eden ve âlimlerin akit için geçerli saymadığı lafızlar da bulunmaktadır. İcap lafızları içerisinde temlik, hibe etme, hediye, sadaka gibi durumları ifade eden lafızlar ise geçerliliği hususunda ihtilaf edilen lafızlar olmuştur.⁸⁴

Nikâh akdindeki icabın muteber olması için dikkat edilen bir diğer husus da icabın siygası olmuştur. Cumhura göre icabın zikredilmesinde asıl olan siyga geçmiş

⁸¹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s. 232.

⁸² İbnü'l-Hümâm, **a.g.e.**, C: III, s. 193; Nizâmeddîn el-Belhî vdğr., **el-Fetâvâ el-Hindiyye**, 6 c., 2. bs., y.y., Dâru'l-Fıkr, 1310 h., C: I, s.270; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.227; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 77,78.

⁸³ Şa'ban, **a.g.e.**, s.87; Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6522.

⁸⁴ İbnü'l-Hümâm, **a.g.e.**, C: III, s. 193, 194.

zaman siygasıdır.⁸⁵ Ancak Hanefî ve Mâlikîlere göre icabın şimdiki zaman, geniş zaman ve emir kipleriyle söylenmesi de kabulün geçmiş zaman siygası taşıması veya uygun bir karinenin bulunması durumunda muteber olmaktadır.⁸⁶

İcap ve kabulün geçerli bir nitelik taşıması için âlimlerin ele aldıkları bir diğer husus ise icap ve kabulün yazılı bir şekilde veya işaret ile gerçekleştirilmesidir. Âlimler yazı veya işaretle yapılan icap ve kabulü şu şekilde değerlendirmişlerdir:

- Konuşma ve işitme yetisi olan, icap ve kabulü sözlü bir şekilde ifade edebilen tarafların her ikisinin de bir mecliste bulunduğu durumda akdin yazı veya işaret ile gerçekleştirilmesi geçerli değildir. İrade beyanında asıl olan sözlü beyan olduğundan zorunlu bir sebep bulunmaksızın yazı ile yapılan akit gerçekleşmez.⁸⁷

- Birinde veya her ikisinde sağırılık, dilsizlik gibi engelleri bulunan, yazma da bilmeyen tarafların her ikisinin de bir mecliste bulunduğu durumda akdin işaret ile gerçekleştirilmesi zaruretten ötürü geçerli sayılır.⁸⁸

- Birinde veya her ikisinde sağırılık, dilsizlik gibi engelleri bulunan ancak yazı yazabilen tarafların her ikisinin de bir mecliste bulunduğu durumda icap ve kabul için işaretin kullanılması hususunda Hanefî mezhebinde iki görüş belirtilmiştir. Birinci ve zahir olan görüşe göre, yazı işarete göre delaleti daha kuvvetli bir araç olduğundan, icap ve kabulün işaretle yapılması akdi geçersiz kılar. Mezhebin bir diğer görüşüne göre ise irade beyanında asıl olanın söz olması sebebiyle sözlü beyanın olmaması durumunda zaruretten dolayı yazı veya işaret ile yapılan akit geçerli olur.⁸⁹

- Yazılı icap ve kabulün meclis birliği sağlanamayan durumlarda kullanılması da yine iki şekilde incelenmektedir:

a. Taraflardan biri “nikâhladım, seninle evlendim, benimle evlen” gibi ibarelerden birini yazılı bir şekilde farklı bir mekandaki evlenme ehliyeti olan birine gönderirse, yazılı ibare eline ulaşan diğer taraf da duyduklarını anlayabilen iki şahidin huzurunda bu yazıyı sesli okuyup kabul ettiğini beyan ederse nikâh akdi gerçekleşir. Şahitlerin

⁸⁵ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.9, 10; Desûkî, **a.g.e.**, C: II, s. 220; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s.3; Buhûfî, **a.g.e.**, s.532; Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6527.

⁸⁶ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s. 10; Desûkî, **a.g.e.**, C: II, s. 221; Sâvî, **a.g.e.**, C: II, s. 349; Buhûfî, **a.g.e.**, C: V, s. 37; Şa’ban, **a.g.e.**, s.90.

⁸⁷ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.12,13.

⁸⁸ Buhûfî, **a.g.e.**, C: V, s. 39; Şirbîni, **a.g.e.**, C: II, s.332; İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.241; İbnü'l-Hümâm, **a.g.e.**, C: III, s. 198.

⁸⁹ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.12,13.

bulunmaması durumunda ise nikâhın sıhhat şartlarından biri bulunmadığından nikâh sahih olmaz.⁹⁰

b. Taraflardan biri “nikâhladım, seninle evlendim, benimle evlen” gibi ibarelerden birini yazılı bir şekilde farklı bir mekandaki evlenme ehliyeti olan diğer tarafa gönderirse, yazılı ibare eline ulaşan diğer taraf da şahitlere ibareyi sesli okuyup bildirmeden kabul ettiğini söylese akit geçerli olmaz.⁹¹

2.1.2. Nikâh Akdinin Şartları

Bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olmakla birlikte, onun yapısından bir parça teşkil etmeyen esasa şart denir. Örnek verilecek olursa, namaz kılmak için abdestli olma şartı vardır. Abdest namazdan bir parça olmamasına rağmen abdestsiz namazın varlığından söz edilemez. Nikâhta da nikâhın kendisinden bir parça olmayan, ancak nikâhın bağlı olduğu şartlar bulunmazsa nikâhın varlığından söz edilemez. Bu şartları Fıkıh âlimleri akdin gerçekleşmesini sağlayan in’ikâd şartları, akdin sahih ve muteber olmasını sağlayan sıhhat şartları, akdedildiği andan itibaren başka hiçbir hususa hacet olmaksızın geçerli olmasını sağlayan nefaz şartları ve nikâh akdinin devamlılığını sağlayarak fesih mevzusuna imkân bırakmayan lüzûm şartları olmak üzere dört ana başlık altında ele almışlardır.⁹²

2.1.2.1. Nikâh Akdinin İn’ikâd Şartları

Gerçekleştirilen bir nikâh akdinde sağlanması gereken rükunlara ilaveten birtakım şartlar da bulunmaktadır. Fıkıh ilminde nikâh akdinin gerçekleşmesine ve vücut bulmasına katkıda bulunan bu şartlar, akdin in’ikâd şartları olarak tanımlanmıştır. Yapılan akitte gerek rükunlardan gerekse in’ikâd şartlarından herhangi birinin eksik olması halinde akit bâtil olacağından nikâh gerçekleşmez. Dolayısıyla da maksadı bulunan nikâh hukukî bir sonuç doğurmaz.⁹³

⁹⁰ İbnü’l-Hümâm, **a.g.e.**, C: III, 192-193; Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, 232-233; İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, 23; Zühaylî, **a.g.e.**, C: VII, s. 5354; **a.e.**, C: XI, s. 6630; Abdulkirim Zeydan, **el-Mufasssal fi ahkâmi’l-mer’e**, 11 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 1413/1993, C: VI, 90-91.

⁹¹ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, 23-24; Ayrıca bk. Üsâme Ömer Süleyman el-Aşkar, **Müsteceddât Fıkhîyye fi Kadâyâ ez-Zevâc ve’t-Talâk**, 1. bs., Ürdün, Daru’n-Nefâis, 1420/2000, s. 108; Muhammed b. Yahya en-Nüceymî, “Hukmü İbrâmi’l-Ahvâli’ş-Şahsiyye ve’l-Ukûd Ğayri’t-Ticâriyye ‘Abra’l-İnternet”, erişim: 16 Eylül 2020, <https://ebook.univeyes.com/41571>

⁹² Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.232.

⁹³ Şa’ban, **a.g.e.**, s.97.

İn'ikâd şartları, nikâh akdinde icap ve kabulde bulunanlarda aranan şartlardır. Akdın geçerliliği için belirlenen bu şartlar, fıkıh eserlerinde farklı çeşit ve sınıflandırılmalarla ele alınmıştır. Genel olarak fıkıh ilminde nikâh akdinin vücut bulmasını sağlayan şartlar şu şekildedir:

2.1.2.1.1. Evlenme Ehliyeti

Nikâh akdinin İslam'a uygun bir şekilde oluşması için tarafların evlenme ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir.⁹⁴ Evlenme ehliyeti, tarafların başkasının iznine veya onayına ihtiyaç duymadan kendi iradeleriyle geçerli bir evlilik yapabilmeleri için taşınmaları gereken hukukî bir yeterliliktir.⁹⁵ Bu ehliyet kişinin medeni haklarını kendi başına kullanabilme ehliyetinin içinde yer almaktadır. Bu ehliyete sahip olmak için gerekli olan yeterlilik, akıl ve ruhsağlığı ile ilgili olduğu gibi kişinin biyolojik anlamda gelişmiş ve yeterli olmasıyla da ilişkilidir.⁹⁶ Cumhur-u ulemaya göre nikâh akdine kendisi veya velayet ve vekâlet aracılığıyla başkası adına katılan kişinin akıl ve baliğ olması şarttır. Hanefîlere göre ise temyiz gücüne sahip olması gerekmektedir. Ancak buluğa ermemiş kimsenin yaptığı nikâhın nefâzı velisinin onayına bağlı olmaktadır.⁹⁷

İslam aile hukuku alanının ilk kararname örneği olan Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde de söz konusu şart hakkında bir kanuna yer verilmiş ve evlenme ehliyetine sahip olabilmeleri için erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmesi şartı konulmuştur. Nitekim belirlenen yaşların doldurulmadan evlenilmesi yukarıda bahsedildiği üzere velinin onayıyla gerçekleşmektedir.⁹⁸

⁹⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.232.

⁹⁵ Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6534.

⁹⁶ Hayrettin Karaman, **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, 3 c., İstanbul, Nesil Yayınları, 1986, C: II, s.71-73.

⁹⁷ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.233, 234; Fahrettin Atar, "Nikâh", **DİA**, 2007, XXXIII, s.115.

⁹⁸ **Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (HAK)**, 5. bs., ed. Ali Öge, haz. Orhan Çeker, Konya, Mehir Vakfı Yayınları, 2017, s. 24, md. 4-8.

2.1.2.1.2. *Meclis Birliği*

Meclis, Nikâh akdinin gerçekteştiği ortamdır. Akdin rükunlarından olan irade beyanlarının aynı toplantıda ifade edilmesi şartına “meclis birliği” denmektedir. Nikâh akdinin gerçekteşebilmesi için de icap ve kabulün aynı toplantıda ve ortamda taraflardan birinin akitten vazgeçtiğini gösteren bir hareketi bulunmaksızın yapılması gerekmektedir.⁹⁹ Böyle bir ortamda, tarafların bizzat iştirak ettikleri meclis hakikî meclistir.

Nikâhın kuruluş şartlarından olan meclis birliğinin fiziki olarak sağlanamadığı ve aynı mecliste gerçekteştirme imkânı bulunmayan takdirde mecliste yapılan nikâh akitleri de vardır. Böyle bir durumda taraflar günümüz teknolojik imkanlarını, akdin gerçekteştirilmesinde bir kolaylık olarak kullanmaktadırlar. İnternet ortamında gerçekteştirilen nikâh akitlerinde iletişim, teknolojik cihazlar ve internete bağlı programlar aracılığıyla gerçekteşmekte olup, klasik anlayıştaki meclis birliği şartını yerine getirememektedir. Burada zorunlu şartlardan ötürü, tarafların bir mecliste hazır olarak bulunamamaları, nikâh akdinin gaip kimseler arasında mektup veya elçi gönderme yoluyla gerçekteşen evlilik hükmünde değerlendirmeye alınmasını gerektirir. Klasik doktrindeki gaipler arası posta ile yapılan nikâh hakkındaki görüş ve hükümler, günümüzde ortaya çıkan elektronik posta aracılığıyla yazılı veyahut sesli-görüntülü şekilde internette gerçekteştirilen nikâh akdinin hükmünü belirlemede önemli bir kaynak olacaktır.

Klasik eserler incelendiğinde âlimlerin, posta (mektup veya kitabet) aracılığıyla gerçekteşen nikâh hususunda iki görüşü ortaya çıkmaktadır:

a) Mâliki, Şafii ve Hanbelilerden oluşan Cumhur, gaipler arasında posta (mektup) ile gerçekteşen nikâh akdinin kurulmasının caiz olmadığını savunmuşlardır. Cumhur’a göre nikâh akdinde tarafların beyanlarının sözlü olması asıl olduğundan, nikâhın hazırlar veya gaipler arasında gerçekteşmesi fark etmeksizin akitte irade beyanlarının yazılı olarak ifade edilmesi caiz görülmemiştir.¹⁰⁰ Buna bağlı olarak da

⁹⁹ M. Muhyiddîn Abdulhamîd, *el-Ahvâlu’s-Şahsiyye fi’s-Şeriatil-İslamiyye*, 1. bs., Beyrut, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1984, s.37-39.

¹⁰⁰ Sâvi, *Bülğatü’s-Sâlik*, C: II, s. 350; Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn ve Umdetü’l-Müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâviş, 12 c., 3. bs., Beyrut, el-Mektebü’l-İslâmî, 1412/1991, C: VIII,

gaipler arasında yazılı olarak icra edilen bir nikâh geçersiz olmaktadır.¹⁰¹ Cumhuriyet'in bu görüşü gaipler arasında gerçekleşen diğer akitlerden istisna edilerek sadece nikâh akdi özelindedir. Nitekim diğer akitlerde gaipler arasındaki icap ve kabulün yazılı şekilde ifade edilmesi geçerli görülmüştür.¹⁰²

Hanbelilere nispet edilen “nikâh akdinde sözlü beyanda bulunamayan şahsın yazılı beyanı sahih değildir”¹⁰³ ifadesinin gaiplerin icra ettiği akitlerde sözlü beyanda bulunmanın zaten mümkün olmamasından dolayı sadece hazırların yürüttüğü akitler için geçerli olduğu söylenmiştir.¹⁰⁴ İfade bu şekliyle kabul edilse dahi şu ayrıntıya dikkat edilmelidir ki, Hanbeliler kadının evlenmesinde veliyi şart koştuklarından irade beyanını da kadının velisi yapmalıdır.¹⁰⁵

Gaiplerin yazılı posta (mektup) ile nikâh akdi gerçekleştirmesini caiz görmeyenlerin bu görüşlerinin bazı dayanakları vardır. Akdin icrasındaki beyanların (icap-kabul) aynı anda ve peş peşe olmasını gerekli gören Şafîîler, posta ile bunun sağlanamayacağını savunmuşlardır. Ayrıca nikâh akdinde şahitlerin hazır bulunarak beyanları işitmeleri, gaipler arasında ifade edilen irade beyanlarının şahitlerce aynı anda sesli şekilde işitilmesini sağlanamamaktadır. Bu da nikâhın sıhhat şartlarının tamamlanmasına engeldir.

Nikâh akdi diğer akitlere nazaran daha ihtiyatlı davranmayı gerektirmektedir. Bu sebeple akitte posta ile gönderilen irade beyanlarının tahrife uğrama ihtimali, büyük bir tehlike ve nikâhı fesada uğratmaya mahal verme olarak görülmüştür. Sonuç olarak bu derece önemli bir akdin icrasında daha ihtiyatlı olunarak vekil tayini ile akdin yürütülmesi evla görülmüştür.¹⁰⁶

s.41; a.mlf., **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, 20 c., y.y., Dâru'l-Fikr, t.y., C: IX, s. 197; Merdâvî, **el-İnsâf**, C: VIII, s. 47.

¹⁰¹ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: IV, s. 163; Nevevî, **el-Mecmû'**, C: IX, s. 167, 168; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, C: IV, s. 227; İbn Kudâme, **el-Muğni**, C: VII, s. 3, 4; Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kinâ'**, C: VI, s. 274.

¹⁰² Ali Muhyiddin Karadâğî, **Hukmü İcrâi'l-Ukûd bi Âlâti'l-İttisâli'l-Hadîseti Alâ Dav'i Kavâidi'l-Fikhi'l-İslâmî**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1996, 46-51; Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî**, C: IV, s. 103-104; **el-Mevsûâtü'l-fikhîyye**, “Nikâh”, XXXXI, 241.

¹⁰³ Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kinâ'**, C: V, s.38-39.

¹⁰⁴ Zeydan, **el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'e**, C: VI, s. 90.

¹⁰⁵ Abdurrahim Sâlihî, “İn'ikâdü'z-Zevâc bi'l-Beridi'l-Elektronîyye: Dirâse mukârane beyne'l-fikhi ve'l-kânûni'l-cezâiri”, **Defâtiru's-Siyâse ve'l-Kânûn**, sy. 7, 2012, s.192.

¹⁰⁶ Aşkar, **Müsteceddât Fikhîyye**, s. 105-107.

b) Gaippler arasında posta aracılığıyla nikâh akdinin kurulmasını caiz gören Hanefîler, “gaib kimsenin beyanını yazılı şekilde iletmesi, hazır olanın sözlü ifadesi gibidir”¹⁰⁷ kaidelerini benimsemişlerdir.

Tarafların birbirinden uzak olduğu durumda, aynı ortamda akit icra edememe zorluğundan dolayı taraflardan biri posta ile yazılı şekilde veyahut elçi aracılığıyla iki şahit önünde icapta bulunsa, icabın ulaştığı taraf da iki şahidin duyacağı şekilde kabulünü beyan etse, nikâh akdi gerçekleşir. Şahitlerin bulunmadığı veya duymadığı irade beyanıyla icra edilen akit gerçekleşmiş olmaz. Zira şahitlerin nikâhta bulunması nikâhın sıhhat şartıdır.¹⁰⁸ Gaippler arasında icra edilen yazılı nikâh akdinde postanın ulaştığı yerde icap okunup şahitler önünde kabul beyan edilir. Bu şekilde akitte meclis birliği sağlanmış olur.¹⁰⁹

Hanefîler, gaippler arasında yazılı olarak icra edilen nikâh akdini bu şekliyle caiz ve geçerli görmüşlerdir. Bunun yanında akdin sıhhatinin etkilenmemesi için dikkat gerektiren bazı şartlara işaret etmişlerdir. Hanefîlere göre bu akdin sadece tarafların birbirinden uzakta olduğu durumlarda posta ile yürütülmesi geçerli olur. Tarafların aynı mecliste olduğu ve akit meclisindekilerin işitme-konuşma becerilerinin tam olduğu hallerde ise sözlü beyanlar esastır. Ayrıca birbirinden uzakta olan taraflardan, yazılı icabı şahitler huzurunda teslim alan kişi kabulünü yazılı yapamaz. Şahitlerin de işiteceği şekilde sözlü olarak beyan etmelidir. Nitekim gaippler arasında icra edilse de nikâh akdinde her iki tarafın da yazılı ifade kullanması yeterli değildir.¹¹⁰

Gerek akit nazariyesi gerekse icap ve kabulün yazılı halde ifadesinin geçerli olması yönüyle, posta ile nikâh akdinin icrasında kanaatimizce Hanefî mezhebinin görüşü daha isabetlidir. Nitekim gaipplerin yazılı şekildeki beyanları, hazır iken sözlü ifadeleri gibi kabul edilmektedir. Bu durum da akdin icrasını kayıt alyına alan ve kolaylaştıran bir niteliktedir. Hanefîlerin akdin sıhhatine yönelik zikrettikleri şartların

¹⁰⁷ Merğînânî, **el-Hidâye** C: III, 21; İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: III, 192-193; Ayrıca bk. **Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye**, md. 69.

¹⁰⁸ İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: III, 192-193; Kâsânî, **Bedâ'î u's-Sanâ'î**, C: II, 232-233; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar** C: III, 23; **el-Mevsûâtü'l-fikhîyye**, “Nikâh”, XXXXI, 241; Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî**, C: VII, s. 5354; **a.e.**, C: XI, s. 6630; Zeydan, **el-Mufasssal fi ahkâmî'l-mer'e**, C: VI, 90-91.

¹⁰⁹ Nüceymî, “**Hukmü İbrâmi'l-Ahvâli's-Şahsiyye**”, s.194.

¹¹⁰ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, 23-24; Ayrıca bk. Aşkar, **Müsteceddât Fıkhîyye**, s. 108; Nüceymî, “**Hukmü İbrâmi'l-ahvâli's-Şahsiyye**”, s.193.

sağlandığı gaipler arasında posta ile icra edilen nikâhın caiz görülmesi, elektronik posta ile icra edilen nikâh akdinin de geçerli ve caiz olduğuna işarettir.¹¹¹ Tüm bunların yanında, fıkıh mezhepleri arasındaki ihtilaftan kaçınmak için gaipler arasında e-posta veya mektup ile yazılı icap-kabul beyan etmek yerine vekil tayin ederek akdi icra etmek daha iyi olacaktır.¹¹² Ayrıca internet ortamında kaydedilen bilgilerin çalınması veya başkası tarafından kullanılması gibi nikâh akdinin taraflarının gerçekliğini tehlikeye atan ihtimaller de bulunmaktadır. Teknolojik cihaz ve programlarla kişilerin görüntü ve seslerinin de taklit edilme tehlikesi de göz önüne alınırsa vekil tayini ile nikâh akdini icra etmek en güvenli yol olarak görülebilmektedir.

2.1.2.1.3. Evliliğin Akde Aykırı Şart Taşımaması

Akde getirilen şartlar, evlilik akdinin geçerlilik veya sıhhat gibi şartlarından farklı olarak akit esnasında tarafların ileri sürdükleri koşullardır. Akitte ileri sürülen bu şartlar, evlilikte karı veya kocanın bir diğerini maddi, manevi yük altına sokan şeylerdir. İslam fıkıhında bir akit yapılırken öne sürülen şartlar genelde sahih, fâsid ve bâtil şartlar olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bunlardan ayet ve hadislerle çelişmeyip taraflardan yalnızca birine fayda sağlamaya yönelik olmayan anlamlı şartlara “sahih şart” denir. Bir erkeğin bir kadına şu kadar mehir verme şartıyla nikâhlaması durumunda akitteki bu şart sahih bir şart olur. Böyle bir durumda akit sahih, şart da muteberdir. Şer’î hükümlerle çelişkili olan ve akdin niteliğiyle örtüşmeyen şartlara ise “fâsid şart” denir. Örneğin boşanmış bir kadınla eski eşine helal kılma amacıyla hüлле şartıyla yapılan nikâhtaki şart fâsiddir. Böyle bir akit sahih olur, şartın bağlayıcılığı kalmaz. Taraflara faydası olmayan ve anlam da taşımayan şartlar ise “bâtil veya boş şart” olarak tanımlanmıştır.¹¹³

Akitlere idhal edilen şartların bağlayıcılığı hususunda Peygamberimiz (s.a.v.)’in şu hadisi yol gösterici olmaktadır; Peygamberimiz (s.a.v.) “*Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak helâli haram veya haramı helâl*

¹¹¹ Nureddin Muhtar el-Hâdimî, “Ukûdül’l-bey’ ve’ş-şira ve’n-nikâh bi’l-internet ve echizeti’l-ittisâli’l-hadîse”, **Bühûsün Fıkhiyyetün mine’l-Hind**, (İ’dâd: Mücahidü’l-İslâm el-Kâsimî), Beyrut, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003, s. 358-359.

¹¹² Osman Rafet, **Akdü’z-Zevâc Erkanuhû ve Şurut-u Sıhhatihî fi’l-Fıhki’l-İslâmî**, s.141-142, erişim: 20 Nisan 2020, <https://ia802606.us.archive.org/18/items/waq42165/42165.pdf>

¹¹³ Zuhaylî, **el-Fıkhu’l-İslâmî**, C: IX, s. 6540-6545.

kılan şart müstesnadır."¹¹⁴ Bu hadis-i şerifte şer'î hükümlerle çelişmemesi ve hükmü değiştirmemesi esasına bağlı kalmak üzere akit ve sözleşmelerde şart koşmanın geçerliliği belirtilmiştir.

Fıkıh âlimleri, akitlere getirilen şartları şu şekilde değerlendirmişlerdir. Hanefîler, şer'î dayanağı bulunan veya akdin özüne ve doğasına aykırı olmayan veyahut toplumda örf haline gelmiş şartlara itibar edilebileceğini söylemişlerdir. Bunun dışında kalan şartlar ise geçersiz şartlar olarak belirlenmiştir. Ancak geçersiz sayılan şartlardan diğer bir ifadeyle bâtil veya fâsid şartlardan birinin akit esnasında takdim edilmesi suretiyle icap ve kabul gerçekleşmiş ise bu durum, akdin kuruluşuna bir zarar vermez. Akit sahih olarak kurulmuş olur, fakat şart geçerli sayılmaz. Şafî mezhebi âlimleri de bâtil şartların akdin kuruluşunu etkilemeyeceği hususunda Hanefîlerle aynı görüştedirler.¹¹⁵

Hanbelî âlimleri ile bazı Mâlikîler ise genel şer'î ilkelere aykırı olmayan her şartın muteber ve hukukî anlamda tarafları bağlayıcı bir nitelik taşıdığını kabul etmişlerdir.¹¹⁶

Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde de "Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteberdir."¹¹⁷ şeklinde yer alan madde ile Hanbelî ve Mâlikîlerin savunduğu görüş benimsenmiştir.

2.1.2.2. Nikâh Akdinin Sıhhat Şartları

Nikâh akdinin vücut bulabilmesi için taşıdığı şartlara ek olarak sahih olması için de birtakım şartlar bulunmaktadır. "Nikâh akdinin sıhhat (geçerlilik) şartları" olarak isimlendirilen bu şartlardan herhangi birinin eksikliği durumunda akit,

¹¹⁴ Buhârî, "İcâre", 14; Tirmizî, "Ahkâm", 17; Ebû Dâvud, "Akdiye", 12.

¹¹⁵ Mevsilî, **a.g.e.**, C: III, s. 105, 106; Zeyneddîn b. İbrahim İbn Nüceym el-Mısrî, **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-dekâik**, 8 c., 2. bs., y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y., C: III, s. 171; Fahreddîn Osman b. Ali ez-Zeylâf, **Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, 6 c., Bulak/Kahire, el-Matbaatü'l-kübrâ el-emîriyye, 1313 h., C: II, s. 148, 149; Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, C: VII, s. 264, 265; Şirbînî, **Muğni'i-Muhtâc**, C: IV s. 376, 377.

¹¹⁶ Sâvî, **Bülğatü's-Sâlik**, C: II, s. 384.

¹¹⁷ **HAK**, s. 30, md. 38.

Hanefîlere göre fâsîd,¹¹⁸ cumhura göre ise bâtil olur.¹¹⁹ Evliliğin geçerli olması için aranan sıhhat şartları şunlardır:

2.1.2.2.1. Şahitler

Evliliği zinadan ayıran özellik, nikâhın akde bağlı açıklığıdır. Evlilik açık ve alenî, zina ise aksine gizli ve kapalıdır. Nikâhın aleniyetini sağlayan başlıca unsur ise şahitlerdir.¹²⁰

Hanefî, Şafîî ve meşhur rivayette Hanbelîlere göre nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunması gereklidir.¹²¹ Mâlikîlere göre ise nikâh akdinde şahitlik her ne kadar müstehab olsa da şahitliğin akdin yapıldığı anda olması şart değildir. Bu durum akdin sıhhatine etki etmez. Nikâhın etrafa duyurulması sıhhati için yeterlidir.¹²²

Nikâh akdinin sıhhatini etkileyen şahitlerin taşımaları gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Fıkıh kaynaklarında da belirtildiği üzere akit esnasında hazır bulunacak olan şahitlerin âkıl-baliğ iki erkek veya bir erkek iki kadın olması, hür ve Müslüman olması, söylenenleri işitip anlayabilmesi gerekmektedir.¹²³ Hanefîlere göre, şahitlerin adaletli olması şart değildir. İki fasık şahidin şahitliği de geçerli olmaktadır. Ancak Hanefîlerin dışındaki çoğunluğa göre, Peygamberimiz (s.a.v.)'in “*Bir veli ve iki adaletli şahit bulunmadıkça evlilik olmaz.*”¹²⁴ buyurduğu üzere fasığın şahitliği ile evlilik akdi sahîh olmamaktadır.¹²⁵

¹¹⁸ “Fâsîd” ve “Bâtil” kavramlarının muamelat konusunda fıkıh mezheplerince delalet ettiği manalar farklılık göstermektedir. Cumhuriyet, bu iki kavramı aynı hükmü ifade etmede kullanırken Hanefî mezhebinin kullanımında iki kavram arasında ayrıma gidilmiştir. Hanefîlere göre bâtil nikâh tamamen hükümsüz iken, fâsîd nikâh bazı hükümler içermektedir. Özellikle fâsîd nikâhla kadın ve doğan çocukların lehine birtakım haklar terettüp etmektedir.

¹¹⁹ Şa'bân, **el-Ahkâmü's-Şer'iyye li'l-Ahvâlu's-Şahsiyye**, s.98.

¹²⁰ Zühaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî**, C: IX, s. 6559-6560.

¹²¹ İbn Nüceym, **en-Nehru'l-Fâik**, C: II, s.180; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî et-Tûsî, **el-Vasît Fi'l-Mezheb**, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm-Muhammed Muhammed Tâmir, 7 c., 1. bs., Kâhire, Dâru's-Selâm, 1417h., C: V, s. 53; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 65; Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî el-Mısri el-Hanbelî, **Şerhu'z-Zerkeşî Alâ Muhtasarı'l-Hırakî**, thk. Abdülmünim Halîl İbrâhîm, 3 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002, C: II, s. 321.

¹²² Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Mükerrrem es-Saîdî el-Adevî, **Hâşiyetü'l-Adevî Alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibî'r-Rabbânî**, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâî, 2 c., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1414/1994, C: II, s. 39; Zerkeşî, **a.g.e.**, C: II, s. 322; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 337.

¹²³ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.253.

¹²⁴ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 19.

¹²⁵ Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.234-235; Zerkeşî, **a.g.e.**, C: II, s. 323; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 337.

Günümüzde teknolojik gelişmelerden ve küreselleşmeden dolayı bazı Müslümanlar internet ortamında eş zamanlı olarak nikâh akdini gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Bu nikâh türlerinden birincisinde nikâh, internet ortamında yazılı görüşme anında, taraflardan birinin yaptığı icabı diğeri eş zamanlı olarak alıp, şahitlerin huzurunda okuyup sözlü olarak kabul etmesiyle hazırlar arasında gibi icra edilmesi şeklindedir.¹²⁶ İkincisinde ise, internet ortamında sesli-görüntülü olarak eş zamanlı yapılan akitler, telefon ile görüşülerek yapılan akitler hükmünde olup hazırların nikâhı bağlamında değerlendirilmektedir.¹²⁷

İnternet ortamında eş zamanlı görüşme ile yapılan nikâhlarda şahitlerin hazır olması ve tarafların icap kabullerini işitebiliyor olması ciddi önem arz etmektedir. İnternet ortamında yazılı, sesli ve görüntülü gerçekleşen sözleşmeler hakkında, klasik kaynaklardaki hükümlerle temellendirmesi benzer bir durumun bulunmasıylaadır. İnternet ortamında nikâh akdinde şahitlerin hazır bulunarak, tarafların irade beyanlarını işitmelerinin, âmâ bir kimsenin nikâh akdinde şahitlik etmesine benzediği söylenebilir. Buna göre âmâ birinin akdin taraflarını görmeden sadece beyan ettikleri icap ve kabullerini işiterek şahitlik etmesi gibi, telefon veya internet ortamında canlı olarak icra edilen nikâhta şahitlik edenler de icap ve kabul sahiplerini görmeden, sadece seslerini duyarak kim olduklarına veyahut akdin icrasına şahitlik etmektedirler. Nitekim Fıkıh âlimleri âmânın şahitliğinin hükmü hakkında tartışmışlar, Hanefî ve Şafîîler bunun caiz olmadığını savunurken, Mâlikî ve Hanbelîler caiz olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁸

2.1.2.2.2. *Evlenme Engelinin Olmaması*

Geçerli bir evliliğin oluşması için eşler arasında nikâhlanmalarına engel teşkil eden bir durum bulunmamalıdır. Tarafların evlenmelerine mâni bir durum olduğu

¹²⁶ Abdurrahman Savaş, **İnternet Ortamında Yapılan Sözleşmeler**, Konya, Adal Ofset, 2005, s. 229.

¹²⁷ Karadâğî, **Hukmü İcrâi'l-Ukûd**, s. 14-33; İbrahim Kâfi Dönmez, "İslâm Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akitler (Batı Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak)", **İlam Araştırma Dergisi**, sy. 1, Ocak-Haziran 1996, s. 52; Ali Muhammed Ahmed Ebu'l-iz, **et-Ticârâtü'l-Elektroniiyye ve Ahkâmüha fi'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Ürdün, Dâru'n-nefâis, 2008, s. 157; Savaş, **a.g.e.**, s. 229.

¹²⁸ Merğînânî, **el-Hidâye**, C: III, 121; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfi'î, **el-Ümm**, 8 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990, C: VII, s. 96; Ebu'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdris el-Karâfi, **ez-Zahîra**, thk. Muhammed Huccî-Sâid A'râb-Muhammed Bû Hubze, 14 c., Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994, C: X, s.164; Ruaynî, **a.g.e.**, C: VI, s. 154; Merdâvî, **el-İnsâf**, C: XII, s. 10.

takdirde, engel kalıcı ise ömür boyunca, geçici ise engel ortadan kalkıncaya kadar evlenemezler. Bu açıdan evlenme engelleri iki kısma ayrılmaktadır.¹²⁹

Kalıcı evlenme engelleri, kan hısımlığı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığından kaynaklanan engelleri kapsamaktadır. Bu hısımlarla evlilik haram kılınmış olup, böyle bir engele rağmen yapılan nikâh akdinin sıhhati sağlanamamaktadır.¹³⁰

Geçici evlenme engelleri ise, din farklılığı, üç talâkla boşanmış olma, evlenilen kişinin müşrik veya dinsiz olması gibi engellerdir. Bu engeller zaman ve koşullara bağlı olarak değişebileceğinden kesin ve kalıcı bir evlenme engeli teşkil etmemektedir.¹³¹

Bu engeller içerisinde haramlığı hususunda şüphe bulunan veya fakihlerin ihtilaf ettiği engeller de bulunmaktadır. Örneğin bain (beynûnet-i kübrâ) talâkla¹³² boşanmış olup iddet bekleyen bir kadınla evliliğin yasak olması bu tür bir engeldir. Bu şekilde iddet bekleyen kadınla evlenmek ittifakla caiz görülmemişken, nişanlanma konusunda ihtilaf vardır. Hanefî ve Şafî'ler iddet bekleyen kadının evliliğinin feshedileceğini ve iddet sonrasında yeni bir nikâhla evlenilebileceğini belirtmişlerdir.¹³³ Mâlikî ve Hanbelî'ler ise böyle bir durumun Allah'ın yasakladığı bir durumu kişinni kendisine helal kılmak olacağını düşünmüşlerdir. Bu sebeple iddetle iken evlenen kişilerin nikâhlarının feshedileceğini ve birbirleriyle ebedî olarak evlenemeyeceklerini söylemişlerdir.¹³⁴ Görüldüğü gibi bu hususta da engele riayet etmek nikâhın sıhhat şartıdır. Bu şartta meydana gelen bir noksanlık bazı hukukî sonuçları beraberinde getirmektedir.

2.1.2.2.3. *İkrahtın Olmaması*

İkraht, Arapçada "kürh" kökünden türemiş olup sözlükte istememek ve rıza göstermemek anlamına gelmektedir. Terimsel anlamda ise, kişiyi yapmak istemediği

¹²⁹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.256; İbn Rüşd, **a.g.e.**, C: III, s.56-73; Belhî, vdğr., **a.g.e.**, C: I, s.273.

¹³⁰ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.256.

¹³¹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.270.

¹³² Bâin talak: Döndürülemez, kesin ve ayırıcı boşanmadır. Boşanma ile evliliği sona erdiren ve sonrasında yeni bir nikâh akdi yapılmadıkça evlilik devam edemez. Bâin talak iki çeşittir. Birincisi beynûnet-i suğrâ olup, bir veya iki bâin talakla meydana gelir ve kocaya boşandığı eşine geri dönebilme imkânı verir. İkincisi ise beynûnet-i kübrâdır. Üç bâin talakla meydana gelir ve kocaya ayrıldığı eşine hütle dışında bir yoldan geri dönmesini imkânsız kılan boşanmadır. Bkz. Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s.187.

¹³³ Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s.204; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.219.

¹³⁴ Buhûtî, **Keşşâfü'l-Kimâ'**, C: V, s. 18.

bir muameleye zorlamaktır.¹³⁵ Fıkhî çerçevede ise kişinin yapmadığı takdirde kendisine veya bir yakınına zarar verileceği tehdidi ile korkutulmasıdır. İkraha, kişinin serbest karar almasını ve hareket etmesini kısıtlayan bir durumdur. Bu halde tehdit altındaki bir kimsenin iradesi de sakat ve noksan bir irade olarak ortaya çıkmaktadır.

Evlilik, ömür boyu sürecek ve ciddi sorumluluklar yükleyen bir birliktelik olduğundan, nikâh akdinde tarafların bu evliliğe rızası önem arz etmektedir. Bu sebeple de eşlerden birinin ölüm, şiddet veya uzun süreli hapis korkusu altında evliliğe zorlanması durumunda, tarafların rızası gözetilmeden gerçekleştirilen nikâh akdinin geçerliliği tartışılmıştır.¹³⁶

Hanefîler dışındaki çoğunluğa göre baskı, zorlama ve tehditle yapılan evlilik geçersizdir. Bunun sebebi, tarafların gerçek anlamda rızalarının olmayışındır. Ancak Hanefîler, zorlama ve ikraha, kişinin iradesini ortadan kaldıran bir unsur olmadığını, seçme hakkını tamamıyla ortadan kaldırmayan, rızayı zedeleyen bir etken olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle de zorlama ve ikraha altında yapılan nikâh geçersiz görülmemektedir.¹³⁷

Hanefîlerin bu husustaki görüşü, ikraha ile yapılacak nikâhların serbest görülmesine kapı açabileceğinden caydırıcı görülmemiştir. Bu nedenle Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde baskı ve zorlama altında yapılan evlenme ve boşanmalarla ilgili olarak Şafî mezhebinin görüşü benimsenerek, zorlanan kişinin nikâhı fâsid sayılmıştır.¹³⁸

2.1.2.2.4. Evliliğin Gizlenmemesi

Nikâhta aleniyet esastır. Bu, nikâhı sifahtan/zinadan ayıran en bariz vasıftır. Nikâhın sahih olması için mutlaka şahitlerin huzurunda yapılmasının şart olması, def çalınarak ilan edilmesi ve velime (yemek) verilmesi tavsiyeleri hep nikâhın aleniyet kazanmasına yönelik hususlardır. Ancak bazen çeşitli maksatlarla nikâhın veliden,

¹³⁵ İbn Manzûr Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib b. Alî el-Ensârî el-Efrîkî, **Lisânu'l-'Arab**, 15 c., 3. bs., Beyrut, Dâru Sâdir, 1414 h., C: XIII, s. 534; Feyyûmî, **el-Misbahu'l-Münir**, C: II s. 532.

¹³⁶ Şa'bân, **a.g.e.**, s.123.

¹³⁷ Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6567.

¹³⁸ **HAK**, s. 34, md. 57.

çevreden veya resmi makamlardan saklamak istedikleri bir vakıadır. Saklı tutulan bu nikâhın kavramsal adı “gizli nikâh”tır.

Evliliğin gizli olmaması, sadece Mâlikîler tarafından koşulan bu şart, gerçekleştirilen nikâhın topluma ilanını ifade etmektedir. Bu şarta göre, gizli yapılan veya şahitlerden gizlenmesi istenen nikâh sıhhat şartlarına uymadığından Mâlikî mezhebinde geçerli sayılmamaktadır.¹³⁹

Diğer üç mezhebe göre nikâhın ilan edilmemesi bir sıhhat şartı olarak kabul edilmemiştir. Mâlikîler haricinde çoğunluk, şahitlerin bulunduğu nikâh, gizlilik sınırını aşmış olarak görülmektedir. Bu sebeple ayrıca nikâh akdinin sıhhati için ilan şartı getirilmemiştir.¹⁴⁰

2.1.2.3. Nikâh Akdinin Nefaz Şartları

Nikâh akdi, in'ikâd ve sıhhat şartlarını tam şekilde sağladığında hukukî anlamda varlık kazanmış olur. Ancak bazen birtakım eksiklikler sebebiyle yürürlüğe girmeyebilir. İn'ikâd ve sıhhat şartlarını sağlayarak gerçekleşen akdin yürürlüğe girmesi ve hukukî hak ve sorumlulukları meydana getirmesi için gerekli şartlara “nikâhın nefaz şartları” denmektedir.¹⁴¹

Nefaz şartları açısından iki tür nikâh akdi bulunmaktadır. Yürürlüğe girmesi için gerekli şartları gerçekleştirilmemiş olan ve üzerine bir sonuç terettüp etmeyen nikâh akdine mevkuף akit, aksine akdin yapıldığı andan itibaren yürürlüğe girmesini sağlayan tüm şartları taşıyan ve hukukî sonuçlar barındıran nikâh akdine de nâfiz akit denmektedir. Örneğin fuzûlî¹⁴² kimse tarafından akdedilen nikâh, mevkuftur. Yürürlük kazanabilmesi evlendirilen kişinin, nikhı öğrenmesi ve kabulüyle gerçekleşir. Öte yandan Hanefîlere göre hür, akıllı ergin erkek ve kadının icra edeceği nîr nikâh yürürlük kazanmaktadır. Nâfiz bir akit olduğundan cinsel birleşme helal olur ve mehir gibi diğer hak ve sonuçları da doğurur.¹⁴³

¹³⁹ İbn Rüşd, **a.g.e.**, C: III, s. 44.

¹⁴⁰ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî el-Basrî el-Bağdâdî, **el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmami'sh-Şâfi'î**, thk. Ali Muhammed Muavvız-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, 19 c., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999, C: IX, s.59; Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.253; Buhûfî, **a.g.e.**, C: V, 66.

¹⁴¹ Şa'bân, **a.g.e.**, s.98.

¹⁴² Velâyet veya vekâlet gibi bir yetkiye dayanmayan kişi, yetkisiz temsilci.

¹⁴³ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.233.

Bu şarta göre akdin taraflarının veya velilerinin onayının alınması gereken durumlarda onay alınmamışsa akit mevkufl olur ve yürürlüğe girmez. Aynı şekilde nikâh tarafının yakın velisi¹⁴⁴ bulunurken uzak velisinin¹⁴⁵ kişiyi evlendirmesi durumunda da akdin nefaz şartı gerçekleşmediğinden akit askıda kalır. Çünkü bu durumda asıl yetkili kişi yakın velidir.¹⁴⁶ Ancak Şafî ve Hanbelîlere göre bu bir sıhhat şartı olduğundan, yakın veli varken uzak velinin yaptığı nikâh akdi geçerli olmamaktadır.¹⁴⁷

2.1.2.4. Nikâh Akdinin Lüzûm Şartları

Bir nikâh akdinin rükünleri ve sıhhat şartları eksiksiz olması o akdin feshine mahal olmadığına işaret eder. Bu niteliklerdeki akit İslam fihhında “lâzım nikâh” olarak adlandırılmaktadır. Nikâh akdinin lüzûmu, evlilik akdinin bağlayıcılığını ifade etmektedir. Bu da akdi, gerekli şartlar sağlandığı takdirde akdi yapanlardan veya veli ya da vekil gibi temsilcilerden hiçbirine akdi bozma yetkisi vermeden sadece tarafların sorumluluğunda geçerliliğini sürdüren bir akit yapmaktadır.¹⁴⁸

Hanefilere göre nikâh akdinin bağlayıcılık kazanması için gerekli şartlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Ehliyetsiz (akıl hastası veya bunak gibi) veya eksik ehliyetli (küçük çocuk ve kız gibi) kimseyi baba veya dedenin evlendirmesi halinde nikâh bağlayıcıdır. Eğer bunları evlendiren veli amca veya erkek kardeş gibi baba ve dede dışındaki veli grubundan olursa, bunların akdedeceği nikâha çocuk ergen olduğunda, akıl hastası da iyileştiğinde itiraz etme hakkına sahiptir. İsterlerse evliliklerini feshedebilirler. Bu haklardan birincisine “buluğ muhayyerliği”, ikincisine ise “hıyâru’l-ifâka” (şifa bulma muhayyerliği) denir. Bu durumlarda evliliğin denk biri ile ve emsal bir mehirle gerçekleşmiş olması bu hakkı ıskat etmemektedir.¹⁴⁹

Yukarıdaki görüş Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Muhammed’e (v. 573/1177) ait olup, Ebu Yusuf’a (v. 182/798) göre ise baba ve dede dışındaki velilerin akdedeceği nikâh, küçük ve akıl hastası için bağlayıcı olur ve kendilerinin ileride

¹⁴⁴ Yakın veli: Baba ve dedeyi ifade etmektedir.

¹⁴⁵ Uzak veli: Erkek kardeş ve amcayı ifade etmektedir.

¹⁴⁶ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.233; İbn Rüşd, **a.g.e.**, C: III, s.41.

¹⁴⁷ Behûtî, **a.g.e.**, C: V, s.56.

¹⁴⁸ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.315-322; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 81.

¹⁴⁹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.315.

muhayyerlik hakkı bulunmamaktadır. Çünkü veli gerekli araştırmayı yaparak bu kişilerin maslahatına uygun olanı seçer.¹⁵⁰

Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde ise küçüklerin evlendirilmesi hususunda 9 yaşından küçük kız çocukları ve 12 yaşından küçük erkek çocuklarının hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceği belirtilmiştir. Ergenlik çağından itibaren ise kızda 17 yaşa, erkekte ise 18 yaşa kadar hâkimin kişilerin velilerinin izinlerini alarak evlendirebileceği söylenmiştir.¹⁵¹

2. Akıllı, hür ve ergin bir kadın emsal bir mehirle aralarında denklik (küfv) bulunmayan bir erkekle velisinin iznini almadan evlenirse, asabeden olan yakın velisi hâkime başvurarak evliliğin feshini talep edebilir. Kocanın denk olmaması durumunda kadının, yakın ve uzak velilerinden her birinin akdi feshettirme hakkı bulunmaktadır.¹⁵² Bu da denkliğin bir bağlayıcılık şartı olduğunu göstermektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Peygamberimiz (s.a.v.) Fâtıma binti Kays'a, azatlı kölesi Zeyd'in oğlu Üsâme ile evlenmesini emretti. Üsâme de Rasûlullah'ın emri ile onu nikâhladı.”¹⁵³ O dönemde azatlı köle ile hür bir kadın denk sayılmamasına rağmen evlenmeleri, eşler arasında denkliğin evlilik için bir sıhhat şartı olmadığını delillendirmektedir.

3. Velisinin izni olmaksızın evlenen akıllı, hür ve ergen kadın, emsal mehirle evlenmelidir. Aksi halde kadının velilerine akdi feshettirme hakkı doğmaktadır. Ancak koca, mehirden eksik olan bölümü tamamlamayı kabul ederse evlilik bağlayıcı olur. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise mehrin azlığı nikâhı etkilemez, nikâhın bu şekliyle de bağlayıcı olma özelliği bulunmaktadır.¹⁵⁴

4. Evlenmeye engel bir rahatsızlığın olması da akdin bağlayıcılığını etkilemektedir. Evlenecek olan erkekte evliliğin yürümesine veya evlilikten beklenen faydanın sağlanmasına engel olan bir rahatsızlığın olması durumunda kadının evliliği feshettirme hakkı vardır. Ancak kadın duruma razı ise evlilik bağlayıcı olur ve devam eder.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.315.

¹⁵¹ Bkz. **HAK**, s. 24, md. 7,10.

¹⁵² Şa'bân, **a.g.e.**, s.129; Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6578-6579.

¹⁵³ Tirmizî, “Nikâh”, 38.

¹⁵⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.322.

¹⁵⁵ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.322; Şa'bân, **a.g.e.**, s.130.

Evlilik akdi için gerekli görülen tüm bu şartların eksiksiz biçimde bulunması durumunda nikâh akdi sahih, nâfiz ve bağlayıcı olmaktadır. Taraflardan birinin küçük olması veya nikâh akdinin resmî merciler tarafından belgelenmemesi gibi durumlar olsa dahi, tüm şartları hâiz olan nikâha kimsenin itiraz etme hakkı bulunmamaktadır.¹⁵⁶

Günümüzde idarî makamlarca koyulan diğer şartlar ise nikâhın sıhhat, nefaz veya lüzûm şartlarından değildir. Bunlar düzenlendikleri hukuk ve devlet sisteminin kanunlarının bir parçası olup, konumuz olan nikâhın sıhhatini, geçerliliğini ve lüzûmünü belirlemede birer ölçüt olmamaktadır. Ancak idari makamlarca konulan bu şartlarda tarafların maslahatı bulunduğu için bunlara da uyulması gerekir.

2.2. GEÇERLİLİK BAKIMINDAN NİKÂH ÇEŞİTLERİ

Cumhura göre nikâh akdinin şartları in'ikâd, sıhhat, nefaz ve lüzûm gibi sınıflandırılmayıp her bir şart nikâh akdinin sıhhatine etki eden etken olarak görülmektedir. Bunun sonucunda da nikâh akdi gerekli şartların tümünü hâiz olması durumunda sahih, taşıdığı şartlarda eksiklik olması durumunda ise fâsid veya bâtil olarak nitelendirilmektedir.¹⁵⁷

Ancak Hanefilere göre nikâh akdinin rükunlarının, in'ikâd, sıhhat, nefaz ve lüzûm şartlarından birinin eksik olması akdin sonuçları üzerinde farklı hukukî etkiler oluşturmaktadır. Akitte meydana gelen eksikliklerin bir kısmı telafi edilebilirken, bir kısmının ise telafisi mümkün olmamaktadır. Akdin barındırdığı rükün ve şartlara göre muteberlik açısından nikâh akdi sahih, fâsid, bâtil, mevkuf ve gayr-i lazım olarak beş kısma ayrılır.

2.2.1. Sahih Nikâh Akdi

Rükün ve şartları eksiksiz, tam olan nikâh akdine “sahih nikâh akdi” denmektedir.¹⁵⁸ Evlenme ehliyetine sahip olan ve aralarında evlenme engeli bulunmayan tarafların iki şahit huzurunda yaptıkları evlenme hukuken sahih bir nikâhtır.¹⁵⁹ Hiçbir eksikliği olmayan akit, karı-koca ilişkisi, mehir, nafaka, sıhrî hısımlık,

¹⁵⁶ Şa'bân, a.g.e., s.130.

¹⁵⁷ Şa'bân, a.g.e., s.99.

¹⁵⁸ Zühaylî, a.g.e., C: IX, s. 6587.

¹⁵⁹ Kâsânî, a.g.e., C: II, s.331-334; Şa'bân, a.g.e., s.132.

nesep ve karşılıklı mirasçılık gibi evliliğin bütün hukukî sonuçlarını barındırır. Bu sonuçlar eşlerin her ikisine, sadece kocaya ve sadece kadına ait hak ve sorumluluklar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bu vasıfta olan sahîh nikâhın sonuçları şöyledir:

a. İslam'ın belirlediği sınırlar içerisinde eşlerin birbirlerinin cinsel yönlerinden faydalanmaları caiz olmaktadır. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: *“Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın...”*¹⁶⁰ *“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz...”*¹⁶¹

b. Kadın nikâhta belirlenen mehri almaya hak kazanır. Akit esnasına mehirden söz edilmemişse kadın emsallerinin aldığı miktarda mehir (mehr-i misil) alma hakkına sahip olur.

c. Kadının kocasının yanında kalması gerekmektedir. Peşin konuşulan mehrini alan kadın, kocasının belirlediği ve İslam'a uygun bir meskende oturur. Boşanmanın vuku bulması halinde de iddet süresince yine bu meskende kalabilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ Ayet-i Kerime'de şöyle emretmektedir: *“Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın...”*¹⁶² *“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun...”*¹⁶³

d. Kadın, kocasının kendisine vereceği nafaka hakkına sahip olur.¹⁶⁴ Bu nafaka, kadının yeme, içme, giyim ve mesken ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Kadının haksız şekilde kocasının itaatinden çıkması durumunda nafaka hakkı düşmektedir.

e. Eşlerden her birinin, diğerinin usûl ve furûu ile arasında sıhri hısımlık meydana gelmektedir. Bu sebeple, erkek eşinin annesi, nineleri, kızı veya torunu ile evlenemez. Nitekim ayette eşlerin anneleri ve zifafa girilen eşlerin doğurduğu üvey kızlarla evlenmenin haram olduğu açıkça belirtilmiştir.¹⁶⁵ Aynı şekilde kadın da

¹⁶⁰ Bakara 2/223.

¹⁶¹ Bakara 2/187.

¹⁶² Ahzâb 33/33.

¹⁶³ Talâk 65/6.

¹⁶⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.332.

¹⁶⁵ Nisâ 4/23.

kocasının babası, dedeleri, oğulları veya torunları ile evlenemez. Evlilik boşanma veya ölüm sonucunda bitse bile bu kimselerle evlenme yasağı devam etmektedir.¹⁶⁶

f. Doğan çocukların anne tarafından nesepleri sabit olmaktadır.¹⁶⁷ Çocuğu doğuran annesi olduğundan nesebi anneye bu şekilde bağlanır ve herhangi bir şüphe bulunmaz. Nikâhlı veya nikâhsız ilişkiden de olsa anne tarafından nesep sabit olur. Babası ile nesebinin sabit olması için ise nikâh bağı gerekmektedir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Doğan çocuk yatağın sahibi olan erkeğe aittir”¹⁶⁸

Çocuğun nesebinin anneden doğmasıyla sabit olmasının yanında günümüzde, embriyo yabancı bir kadının rahmine yerleştirilerek doğuma kadar çocuğu taşıyıcı annenin taşıyıp doğurması şeklinde bir durum söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durum dinimizce caiz değildir. Nitekim ayet-i kerimde “*Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır.*”¹⁶⁹ buyurulmuş ve çocuğu doğuran kişinin nesebinin sabit olacağına işaret edilmiştir. Ancak diğer bir taraftan yumurtasını veren kadın bebeğin genetik anlamda annesi olacaktır. Bu durumda iki annelik söz konusu olur. Böyle bir vaziyet hem çocuk hem de her iki anne için gerek psikolojik karmaşayı gerekse sosyolojik problemleri beraberinde getirecektir. Bu nedenle taşıyıcı annelik durumu dinen yasak, psikolojik yönden de oldukça sakıncalıdır.¹⁷⁰

g. Eşler arasında miras hakkı doğmaktadır. Eşlerden birisi evlilik devam ederken veya kadın ric’î talâkla boşanıp iddet beklerken veyahut ölüm döşegindeki eş tarafından bain talâkla boşanan kadın iddet beklerken ölürse eşine mirasçı olur.¹⁷¹

h. Erkeğin birden çok eşinin bulunması halinde eşleri arasında adaletli sağlaması gereklidir. Nitekim Allah Teâlâ, mümin erkeklere dört eşe kadar evlenmelerine müsaade etmesinin yanında şöyle buyurmuştur: “...*Eğer (o kadınlar*

¹⁶⁶ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.158-260.

¹⁶⁷ Kâsânî, **a.g.e.**, C: VI, s.242.

¹⁶⁸ Buhârî, “Ferâiz”, 6368.

¹⁶⁹ Mücâdele 58/2

¹⁷⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, “Taşıyıcı Annelik Uygulaması ve Böyle Bir Yolla Doğan Çocuğun Annesi, Nesebi, Mirası, Mahremiyeti ve Velayetinin Dini Hükümü Hakkında”, erişim: 21 Eylül 2021, <https://kurul.diyane.gov.tr/Cevap-Ara/4482/tasiyici-annelik-uygulamasi-ve-boyle-bir-yolla-dogan-cocugun-annesi--nesebi--mirasi--mahremiyeti-ve-velayetinin-dini-hukmu-hakkinda?enc=QisAbR4bAkZg1HIImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>

¹⁷¹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.332.

arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”¹⁷² Burada eşler arasında adaleti sağlama, onlarla geceleme, nafaka, giyecek ve mesken bakımından eşit şartlar sağlanmasını ifade etmektedir.¹⁷³

1. Mehr-i muacceli (peşin mehir) alan kadının, kocasının dine uygun emir ve isteklerine itaat etmesi gereklidir.¹⁷⁴ Kocasının kendisine ahlâk ve edep dışı veya İslam’ın tanıdığı haklara ters düşen bir emirde bulunması halinde kadının bunlara uyma zorunluluğu yoktur.

i. Koca evlilikte hanımı üzerinde geniş yetkilere sahip olmasının yanında, ona iyi davranmak ve güzellikle muamele etmekle emrolunmuştur.¹⁷⁵ Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: “...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁷⁶

2.2.2. Fâsid Nikâh Akdi

Rükun ve şartları eksiksiz olan sahih nikâh akitlerinin aksi özelliklerini taşıyan akitler fıkıh âlimlerince gayr-i sahih olarak adlandırılmıştır. Gayr-i sahih nikâh akitleri içerisinde fâsid ve bâtil nikâh akitlerini barındırmaktadır. Cumhur-u fukaha’ya göre şartlarında eksiklik olan her akit fâsid ve bâtildir. İbadetlerde olduğu gibi nikâhta da fâsid-bâtil ayrımı gözetilmemektedir.¹⁷⁷ Bu iki kavram arasında bir farklılık gözetilmemektedir. Hanefilere göre ise, nikâh akdinin fâsid ya da bâtil olması birbirinden ayrılmaktadır.¹⁷⁸

İn’ikâd şartlarının tamamını taşımakla birlikte, sıhhat şartlarından bir veya birkaçı eksik olan nikâha “fâsid nikâh akdi” denmektedir. Bu açıdan bakıldığında şahit

¹⁷² Nisâ 4/3.

¹⁷³ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.332.

¹⁷⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.331.

¹⁷⁵ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.334.

¹⁷⁶ Nisâ 4/19.

¹⁷⁷ Abdulhamîd, **a.g.e.**, s.42; Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6587.

¹⁷⁸ Detaylı bilgi için bkz. H. Yunus Apaydın, “Fesad”, **DİA**, 1995, XII, s.418.

bulundurulmaksızın veya kadını eski eşine helal kılma amacıyla gerçekleştirilen hülle nikâhı fâsîd akittir.¹⁷⁹

Fâsîd nikâhla gerçekleşen evlilikte tarafların evliliği sürdürmeleri caiz değildir, hemen ayrılmaları gereklidir.¹⁸⁰ Tarafların kendilerinin ayrılmaması durumunda, adli makamların evliliğe zorla son verme hakları bulunmaktadır.¹⁸¹

Fâsîd evlilikte taraflar arasında cinsî münasebet gerçekleşmedikçe nikâh, hiçbir hukukî sonuç doğurmaz. Ancak eşler arasında birleşme meydana gelmişse şu sonuçlar nikâha terettüp eder:

a. Mehr-i misil ile mehr-i müsammadan hangisi miktar açısından daha az ise kadın ona hak sahibi olmaktadır. Eğer akitte bir mehir belirlenmemiş ise, kadın mehr-i misli alır.¹⁸²

b. En az altı ay ve en fazla bir yıl içerisinde doğan çocukların nesebi sabit olur. İmam Muhammed'e göre nesebin süresi cinsî birleşme tarihinden itibaren hesaplanır.¹⁸³

c. Evlenmeden doğan hısımlık meydana gelir.

d. Eğer akit feshedilirse, kadının iddet beklemesi sabit olur, iddet süresince nafaka da gereklidir.¹⁸⁴

2.2.3. Bâtıl Nikâh Akdi

Nikâhın rükunlarında veya in'ikâd şartlarında bir eksikliğin bulunması halinde bu akit, bâtıl nikâh akdi olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda aralarında evlilik engeli bulunan kişilerin yaptığı nikâh akdi bâtıl olmaktadır. Müslüman bir erkeğin, putperest bir kadınla, Müslüman kadının da gayri müslim bir erkekle evlenmesi halinde de bu nikâhların bâtıl olduğu ittifakla belirlenmiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Serahsî, **a.g.e.**, C: VI, s. 10; **a.e.**, C: XXX, s. 228; Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s. 187-188.

¹⁸⁰ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.132; Belhî vdğr., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C: I, s.330,331.

¹⁸¹ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s.133; İbn Kudame, **a.g.e.**, C: VII, s. 11.

¹⁸² Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.335; Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s.330.

¹⁸³ Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s.330.

¹⁸⁴ İbn Kudame, **a.g.e.**, C: VIII, 235; **HAK**, s. 34, 37, 38, md. 52-57, 75-77.

¹⁸⁵ Bakara, 2/221; Mümtehine 60/10.

Bu evlilikte söz konusu eksiklik ve kusur akdin gerçekleşmesini sağlayan ana unsurlarda olduğundan böyle bir akit hiçbir anlam ve hüküm ifade etmemektedir. Eşler arasında birleşmenin olup olmaması bu sonucu değiştirmez ve tarafların derhal birbirlerinden ayrılması gerekir. Kendileri ayrılmazlarsa adli makamlarca evlilik sonlandırılır.

Zaten gerçekleşmemiş bir evlilik olarak nitelenen bâtil nikâhın sonlandırılması durumunda taraflar arasında mehir, nafaka, nesep, iddet ve miras gibi hakların doğması da söz konusu olmamaktadır. Yalnızca Ebu Hanife kan hısımları, sıhri hısımlar veya süt hısımlarından biriyle yapılacak evlilikten doğan çocuğun babasız kalmamasını tercih etmesi sebebiyle bu nikâhı bâtil fâsid görmektedir. Fâsid nikâhın sonucu olarak da çocuğun babasına nesebi sabit olur. Hukuk-i Aile Kararnamesi'ndeki 54. maddede de Ebu Hanife'nin içtihadına uyularak bu çeşit hısımlarla olan evlilik fâsid olarak nitelendirilmiştir.¹⁸⁶

Bâtil sayılan evlilikler, birleşme olsun olmasın evliliğe dair hiçbir sonuç doğurmazlar. Bu durumda, nikâhın feshedilmesinden sonra nesep, iddet, nafaka ve miras gibi haklar bulunmamaktadır. Nikâh şüphesinden dolayı taraflara zina haddi mi uygulanacağı, yoksa tazir cezası mı verileceği ise ceza hukukunun konusu olmuştur.¹⁸⁷

2.2.4. Mevkuf Nikâh Akdi

Mevkuf nikâh akdi, in'ikâd ve geçerlilik şartlarını tam olarak taşımakla birlikte, yürürlük şartlarında eksiklik olan nikâhtır. Bu nikâh sahih olarak meydana gelmekte, ancak icazet hakkı bulunan kimsenin izni alınana kadar yürürlüğü gerçekleşmemektedir. Evliliğin getirdiği sonuçların hiçbiri de terettüp etmez. Dolayısıyla bu evlilikte cinsel birleşme helâl olmadığı gibi nafaka, mehir, miras ve iddet de gerekmemektedir. Ancak gerekli kişiden izin alındıktan sonra evlilik sahih olur ve nikâhın sonuçları geçerli hale gelir.¹⁸⁸

Bu tür nikâha, fuzulî bir kimsenin tam bir velâyetinin veya vekâletinin bulunmadığı kimse adına yaptığı nikâh akdi örnek olarak gösterilebilir. Yine

¹⁸⁶ HAK, s. 34, 54. md.

¹⁸⁷ İbn Kudame, a.g.e., C: VII, s.13.

¹⁸⁸ Kâsânî, a.g.e., C: II, s.232,233,237.

mümeyyiz olan küçük kız ve erkek çocuğun velisinin izni bulunmaksızın evlenmeleri de bu nikâhın bir örneğidir. Bu durumlarda ilgili kimseden izin alınmadan önce eşler arasında ilişki gerçekleşirse, Hanefilere göre evliliğe fâsid nikâh akdinin sonuçları terettüp eder. Bu sebeple had uygulanmaz ve nesep sabit olur. Mehir olarak da mehr-i misil veya müsemmadan daha azı vacip olmaktadır. İddet ise bâtil nikâhtaki gibi gerekmemektedir.¹⁸⁹

2.2.5. Gayr-i Lazım Nikâh Akdi

Bağlayıcılık şartı hariç tüm şartları hâiz olan evlilik akdine gayr-i lazım yani bağlayıcı olmayan nikâh denmektedir. Akıllı ve ergin bir kadının velisinden izin almadan, dengi olmayan biriyle yaptığı evlilik bu şekildedir. Nitekim veli izin verinceye kadar nikâh gayr-i lazım olarak kalmaktadır.¹⁹⁰

Bu evlilikte velinin nikâhı feshetme hakkı bulunur. Bu fesih, cinsel birleşmeden önce gerçekleşirse evlilik hiçbir sonuç doğurmaz. Ancak birleşmeden sonra fesih söz konusu olduğunda iddet, nafaka, evlenmeden doğan hısımlık, nesep ve mehr-i misil lazım gelmektedir.¹⁹¹ Kadın bu evlilikte hamile kalmış ise velinin nikâhı feshetme hakkı düşmektedir.¹⁹²

2.3. NİKÂHA MÂNİ DURUMLAR

Nikâha mâni durumlar, evlenecek taraflar arasında bulunan çeşitli sebeplerden ötürü İslami açıdan geçici veya sürekli evlenme engelini bulunması hallerini ifade eder. Nikâh akdinin sahih olabilmesi için taşınması gereken şartlarda da kısaca belirttiğimiz üzere, evlenecek kimselerin arasında bulunan geçici veya sürekli bir engel, yapılacak olan nikâh akdinin sıhhatini etkiler. Bu durumda da nikâh hakkında bâtil hükmüne varılacağından, nikâhın hiçbir hukukî yaptırımı, hak ve sorumlulukları oluşmaz.

Akdin sahih bir şekilde gerçekleşmesine mâni olan durumlardan, evlenme engellerinin temelde iki türü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı devamlı evlenme

¹⁸⁹ Zühaylî, **a.g.e.**, C: IX, s. 6575-6577.

¹⁹⁰ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.315.

¹⁹¹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s.315; Belhî vdğr., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C: I, s.293.

¹⁹² Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s.293.

engelleri olup, hiçbir zaman ortadan kalkmayan ve ömür boyu süren engellerdir. Geçici engeller ise, tarafların evlenmelerine mâni olan durumların devamlılığı süresince geçerli olmaktadır.

2.3.1. Devamlı Mâni Durumlar

Devamlı evlenme engelleri, toplu olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle bildirilmiştir: *“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”*¹⁹³

Bu evlenme engelleri İslam'ın koyduğu hükümler çerçevesinde kan hısımlığı, sıhri hısımlık ve süt hısımlığı olmak üzere üç ana başlığa ayrılmaktadır.

a. Kan Hısımlığı

Ayet-i kerimede de belirtildiği üzere bir kimse, usulü, füruu, kardeşleri ve bunların çocukları, hala veya teyzesi ile evlenemez. Ayrıca dedelerin kız kardeşleri olan büyük hala ve büyük teyzeler de bu yasak kapsamındadır. Aynı durum kadın için esas alındığında da baba, dede, oğul, dayı amca gibi, aynı hısımların erkek olanları ile evlenmesi caiz olmamaktadır.

b. Sıhri Hısımlık

Evlenme yolu ile oluşan hısımlıklara “sıhri hısımlık” denmektedir. Eşlerin boşanması veya birisinin vefatı bu hısımlığı sona erdirmedeğinden, bu hısımlık taraflar arasında sürekli bir evlenme engeli teşkil etmektedir. Erkeğin, birlikte olduğu eşinin başka erkekten olma kızı olan üvey kızıyla, kayın valideleriyle, baba, dede gibi

¹⁹³ Nisâ 4/23.

usulünün hanımlarıyla ve oğul, torun gibi fûrûunun hanımlarıyla evlenmesi caiz değildir.¹⁹⁴

c. Süt Hısımlığı

Emzirme yoluyla oluşan hısımlığı ifade etmektedir. Bir erkek kendisini emziren kadınlara ve o kadının çocuklarıyla hısımlık olduğundan dolayı evlenemez. Bu hısımlık ömür boyu devam ettiğinden, devamlı evlenme engeli sayılmaktadır.

Süt hısımlığının doğması için sütün emme süresi içinde emilmesi şarttır. Bu süre Ebu Hanife'ye göre iki buçuk yıl, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarının içinde bulunduğu çoğunluğa göre ise iki yıldır.¹⁹⁵ Süt hısımlığının oluşması için sağlanması gereken bir diğer şart da süt miktarıdır. Hanefî ve Mâlikîler bir kadının sütünü az veya çok bir defa emmekle süt hısımlığı oluştuğu görüşündedirler.¹⁹⁶ Farklı zamanlarda ve en az beş defa emme olmadan süt hısımlığının olmayacağı kanaatini taşıyan Şâfiî ve Hanbelîler,¹⁹⁷ bu görüşlerini hadis-i şerif ile delillendirmektedirler.¹⁹⁸

2.3.2. Geçici Mâni Durumlar

Geçici evlenme engelleri, sürekli engellerin aksine hayat boyu devam etmeyip, belirli hallerde ortadan kalkabilir. Bu tür engeller şu başlıklar altında incelenebilmektedir:

a- Din Ayrılığı

İslam dini Müslüman kadın ve erkeğin, müşriklerle evlenmesine izin vermemiştir. Nitekim Ayet-i kerimede “*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin...*”¹⁹⁹ Bu yasağa uymadan yapılan evlilik bâtil olur. Ancak ayette de belirtildiği üzere müşrik kimsenin iman etmesi durumunda evlenme engeli ortadan kalkar. Yine Müslüman bir kadının ehl-i kitaptan veya başka bir gayr-i müslim

¹⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Nisâ 4/23.

¹⁹⁵ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, 209.

¹⁹⁶ Kâsânî, **a.g.e.**, C: IV, s.8; Desûkî, **a.g.e.**, C: II, s. 502; 445,446; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: III, s. 59.

¹⁹⁷ Buhâtî, **a.g.e.**, C: V.

¹⁹⁸ Müslim, “Radâ”, 25; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 10; Tirmizî, “Radâ”, 3.

¹⁹⁹ Bakara 2/221.

erkekle evlenmesi de caiz değildir.²⁰⁰ Ehl-i Kitap'tan olan erkeğin Müslüman olması ile bu engel sona erer.

Müslüman bir erkekle evlenen kadının, kocası daha sonra dinden irtidad ederse Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Malik'e göre nikâh akdi kendiliğinden fesh olur. Bu hususta nikâhın sonlanması için mahkeme kararı şart değildir. Kişinin tekrardan Müslüman olması durumunda ise eski nikâh ortadan kalktığından yeni bir akitle evlilik gerçekleşir.²⁰¹ Şafiî ve Hanbelilere göre de aynı şekilde nikâh feshedilir. Ancak fesih iddet süresinin bitiminde gerçekleşir. Mürted kişi, iddet bitmeden tekrar İslam'a dönerse evlilik devam eder, aksi takdirde iddet ile birlikte evlilik de son bulur, ancak hâkimin hükmü ile tam ayrılık vuku bulur.²⁰²

b- Üçlü Boşama ile Boşanma

Bir erkeğin üç defa boşadığı eşiyle tekrar nikâhlanabilmesi için, kadının iddet süresini bitirip başka bir erkekle geçerli bir şekilde evlenmesi, bu ikinci evliliğin talâk, fesih veya ölümle sona ermiş olması ve kadının iddet süresini tamamlamış olması gerekir. Koca ile eski karısı arasında mevcut bu geçici yasağı ortadan kaldırmaya yönelik ikinci evliliğe "hülle" denir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *"Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur."*²⁰³ Ayet-i kerimede Allah Teâlâ boşanan kadın ve erkeğin birbirlerine geri dönüşünün ancak kadının başka bir erkekle evlilik yapmasıyla mümkün olacağını belirtmiştir. Kadının ikinci evliliğindeki eşinin onu boşaması durumunda eski eşiyle evlenmesi helal olmaktadır. Eşlerin talâkın ciddiyetini anlamaları ve nikâhı hafife almamaları için *"Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa"* şartı ilave edilmiştir.

²⁰⁰ Bakara 2/221; Mümtehine 60/10.

²⁰¹ Bilmen, **Hukukî İslâmiyye**, C: II, s. 183.

²⁰² Hamdi Döndüren, **Delilleri ile Aile İlmihali**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2016, s. 446.

²⁰³ Bakara 2/230.

c- İddet Bekleme

Evliliğin ölüm, boşanma veya fesih sebeplerinden biriyle sona ermesi halinde kadının yeniden evlenebilmek için beklemek zorunda olduğu süreye “iddet” denir. İslam’da iddetin süresi evliliğin sona erme sebeplerine göre değişiklik göstermektedir. İddet, talak halinde üç kurû’ (hayız ve temizlenme süresi) veya üç ay, kocanın ölümü halinde dört ay ve on gün, hamilelik halinde ise doğum ile sona erer.²⁰⁴ İddet halindeki kadınla yapılan nikâh geçersizdir. Geçerli olması için iddeti bittikten sonra akit yenilenmelidir.

d- Dört Eş İle Evli Olma

İslam’da belirli şartlara riayet edilerek birden fazla kadınla evlilik meşru kılınmıştır. Kur’an-ı Kerim’de “*Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.*”²⁰⁵ şeklinde bu durum açıklanmıştır. Burada dört eşe kadar nikâhlanma izni belirtilmiş olup, bu izin yine eşler arasında adaletli olma şartına bağlanmıştır. Adaletli davranamayacak olan erkeklerin bir eş ile nikâhlanmaları tavsiye edilmiştir.

Eğer bir erkek dört hanım ile evliyse kendisinin beşinci bir kadınla evlenmesi caiz değildir. Ancak hanımlarından bir veya birkaçını boşaması veya ölmesi halinde bu engel ortadan kalkar.

e- Sıhri Civar Hısımlığı

İki kız kardeşle, aynı zamanda evlenilemez. Ayrıca nikâhlanan eşin teyzesi veya halası ile de o eş ile evliyken nikâhlanılamamaktadır. Aksi halde sonraki tarihli olan nikâh geçersiz olmaktadır. Söz konusu yasak Ayet-i kerimede kesin bir ifadeyle “...iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden

²⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz. Talâk, 65/4; Bakara, 2/228; Nur, 24/3.

²⁰⁵ Nisâ 4/3.

*yapılan bu tür evlilikler) başka...*²⁰⁶ şeklinde belirtilmiştir. Kışkardeşlerin aynı anda nikâh altında bulunması yasağı, bir hadis-i şerifin kapsamını genişletmesiyle, hala ve teyzeyi de ihata etmiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) *“Karı ile hala ve teyzesi bir nikâh altında toplanamaz.”*²⁰⁷ buyurmuş ve iki kız kardeş gibi, hala veya teyzenin yeğeniyle aynı kişinin nikâhında bulunmasını nehyetmiştir.

f- Başkası ile Evli Olma

İslam dini kadın için tek evlilik prensibini benimsemiştir. Bu nedenle kadının evli olması, bir başkasıyla evlenmesine engel teşkil etmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de *“(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı...”*²⁰⁸ şeklinde bu engel beyan edilmiştir.

Evli kadın eşinden boşanır veya eşi vefat ederse, kendisi için belirlenen iddet süresini tamamladıktan sonra evlenme yasağı sona erer. Başka bir erkekle evlenmesi caiz olur.

Bu engellerin haricinde bulaşıcı ve bazı ağır hastalıklar İslam’da evlenme engeli sayılabilmektedir. Ancak İmam Ebu Hanife ve İmam Şafî’ye (v. 204/820) göre hastanın evlenmesi caizdir.²⁰⁹

²⁰⁶ Nisâ 4/23.

²⁰⁷ Buhârî, “Nikâh”, 27; Müslim, “Nikâh”, 33,34,36,40.

²⁰⁸ Nisâ 4/24.

²⁰⁹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s.191; İbnü’l-Hümâm, **a.g.e.**, C: IV s. 306, 307; Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, C: VII, s. 42; Şirbînî, **a.g.e.**, C: V, s.78; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VIII, s. 98.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN İSLAM FIKHINDA NİKAH

Müslüman bir erkek ve bir kadının evlenmek için gerçekleştirdiği bir nikâh akdinde aslolan tarafların akit esnasındaki kasıt ve beyanlarının birbirine uymasındır. Ancak bu iki unsur bazı durumlarda farklı sebepler nedeniyle uyuşmamaktadır. Bu gibi durumlarda, “akit esnasında kasıt ve beyan arasında meydana gelecek bir farklılıkla ilgili söz veya fiil hukuki bir sonuç doğurur mu?”, “kasıt ve beyan arasındaki uyumsuzluk halinde hangisi önceliklidir?”, “Fıkıh âlimleri bu hususta hangi görüşleri ileri sürmüşler ve bu görüşleri nasıl delillerle temellendirmişlerdir?” ve “Nikâh akdinde kasıt ile beyanın birbirinden farklı olması durumunda mezhepler ne tür müeyyideleri öngörmektedirler?” gibi fikhî açıdan ele alınması gereken bazı sorular ortaya çıkmaktadır.

Tarafların maksatlarının etkisiyle şekillenen nikâhları irdelemen önce kasıt kavramını, bu kavramın niyet mefhumuyla olan ilişkisini, fikhî açıdan kasıtle ilgili külli kaideleri ve kastın nikâh akdine etkisini incelemek, konunun derinliği ve yeterliliği açısından önem arz etmektedir. Bu itibarla bu bölüm “kasıt ve akitlere etkisi”, “kastın nikâh akdine etkisi” ve “tarafların maksatları açısından nikâh türleri” olmak üzere üç ana başlık altında ele alınıp, şahsî maksadın söz konusu olduğu nikâh akitlerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

3.1. KASIT VE AKİTLERE ETKİSİ

İslam dini, kişinin amellerinin değerlendirilmesi noktasında kasta önem vermektedir. Nitekim “Ameller niyete göredir. Herkes sadece niyetinin karşılığını alır...”²¹⁰ hadis-i şerifi bu önemi temellendirmekte ve pekiştirmektedir. Bu hadisten hareketle İslam hukuk anlayışında fiil ve beyanın hükmünün belirlenmesi konusunda

²¹⁰ Buhârî, “Bedü'l-vahy”, 1; Müslim, “İmâre”, 155.

kasıt esas alınmaktadır. Zira kişinin söz ve amellerinin kasta bağı gerçekleşmesi durumunda hüküm terettüp eder. Buna mukabil, kasıt bulunmayan çocuğun, akıl hastası kimsenin ve uyuyanın söz ve fiilleri hüküm bağlanacak nitelikte olmamaktadır.

İslam fiqhında, hukuki tasarrufların geçerli olup olmaması konusunda hâkim görüş, kişinin kastının bulunmasının şart olması yönündedir. Kastın islam hukukunda sahip olduğu bu önemli yere binaen, ceza hukukunda hata ile ve kasıtle insan öldürmenin hükmünün farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ayrıca borçlar hukukunda ve aile hukukunda yapılan akitlerin mahiyetinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Nitekim borçlar hukukuna baktığımızda îne ve telcie satımları ile sarhoş, muhtî, mükreh ve hâzilin alım satımları hususlarında bu kişilerin kasıtlarının akdin hükmünde önemli rol oynadığı görülmektedir.²¹¹ Dünyevî günlük işlerle alakalı olan borçlar hukukunda kastın önemine dikkat edilirken, aile hukukundaki meselelerde kastın etkisiz görülmesi düşünülemez. Nitekim aile hukukunun içerdiği, nikâh, talak gibi konuların kişileri ilgilendirmesinin yanında aile, toplum, dinî düzen gibi sistemlerle de alakası bulunmaktadır. Hatta aile hukukunun uhrevî boyutundan da bahsedilebilmektedir. Bu itibarla tezimizin bu bölümünde nikâh akitleri üzerinde menfi ve müspet etkileri olan kasıt incelenerek, nikâha olan etkisi nikâh akdi türleri üzerinden ele alınacaktır.

3.1.1. Kastın Tanımı

Kasıt, sözlükte orta ve doğru yolu tutma, kolay yolu takip etme, yönelme, adaletli olma, azmetme, bir şeyi yapma ve tutumlu olma gibi anlamlar barındırmaktadır.²¹² Kasıt kelimesinin kullanımı hususunda nasslar incelendiğinde Kur'an'da sözlük anlamıyla paralellik gösterecek nitelikte, değişik kalıplarda ve farklı

²¹¹ Mehmet Selim Aslan, "İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt ve Etkisi", (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2014, s. 130-178.

²¹² Bknz. Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-luğa ve sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attâr, 6 c., 4. bs., Beyrut, Dârü'l-ilm li'l-Melâyîn, 1407/1987, C: II, 524-525; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C: III. 353-354; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, C: IX, 35-38, 43-44; Ayrıca bkz. Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, s. 310.

manalarda zikredildiği görülür.²¹³ Hadis-i şeriflerde ise orta yolu tutma²¹⁴ ve fiilî anlamda yönelme²¹⁵ manalarında kullanıldığı görülmektedir.

Kastın İslam hukuku alanındaki kullanımını ve terimsel tanımını ele alındığında, İlk dönem fıkıh eserlerinde kasıt kavramının sıklıkla kullanılmasına rağmen bu kelimenin tanımlarına yer verilmediği görülür. Kastın, klasik eserlerde “makasîd” ve “kusûd” şeklinde iki farklı çoğul kalıbı kullanılarak kaynaklarda zikredildiği dikkat çekmektedir. İmam Gazzalî (v. 505/1111), İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350) ve Şatıbî (v. 790/1388) gibi Fakihler “makasîd” kalıbındaki çoğulunu kullanırken²¹⁶, Kurtubî (v. 671/1273) ve Remlî (v. 957/1550) gibi âlimler “kusûd” kalıbını kullanmışlardır.²¹⁷ Takiyuddin Sübkî'nin (v. 756/1355) ise anlatımlarında her iki kalıbı da kullandığı görülmektedir.²¹⁸

Klasik fıkıh eserlerinde kullanımına sık rastlanan kasıt kavramı, usûl ve kavâid kitaplarında da direkt olarak tanımlanmamıştır. Ancak klasik literatürde kasıt tanımlamaya yarayacak nitelikte bu kavrama ilişkin bazı tartışmaların bulunması kastın mahiyetini ve tanımını belirginleştirmektedir.

İmam Gazzalî kasıtı, insanın ulaşmak istediği hedef ve güttüğü gayeye yönelmesi olarak belirtmektedir.²¹⁹ Bu açıdan fiil ve sözlerin ortaya koyduğu neticeye yönelmeye kasıt denilebilmektedir.

²¹³ “Ne hızlı ne de yavaş ikisi arası bir yürüyüşle yürü” anlamında (Lokman 31/19), “doğru yolu göstermek” anlamında (Nahl 16/9), “orta bir yolculuk” anlamında (Tevbe 9/42), “orta yolu tutan” anlamında (Lokman 31/32), “ortada olanlar” anlamında (Fâtır 35/32) ve “orta yolu tutan” anlamında (Mâide /66) kullanılmıştır.

²¹⁴ Müslim, “Cuma”, 13; Tirmizî, “Salât”, 364.

²¹⁵ Müslim, “İman”, 41.

²¹⁶ Hücetü'l-İslam Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Mustasfâ min İlmî'l-Usûl**, nşr. Necvâ Davv, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997, C: I, 216; Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, **İ'lâmu'l-muvakkî'în an Rabbi'l-Âlemîn**, nşr. Ahmed Abdüsselam ez-Zü'bî, 4 c., 1. bs., Beyrut, Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997, C: III, 89; Ebû İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed eş-Şatıbî el-Lahmî, **el-Muvâfakât**, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân, 7 c., y.y., Dâru İbn Affân, 1417/1997, C: II, s. 7-8.

²¹⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferh el-Kurtubî el-Ensârî el-Hazrecî el-Endulusî, **el-Câmi'li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî, 24 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006, C: X, 376; Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şehâbeddîn er-Remlî, **Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc**, nşr. Muhammed Ali Beyzûn, 8 c., 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003, C: I, 158; Abdülkerim Zeydân, “Eseru'l-Kusûd fî't-Tasarufât ve'l-Ukûd”, **Mecmû'a Buhûs Fikhiyye**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1986, sy. 2, s. 249.

²¹⁸ Nevevî, **el-Mecmû'**, C: X, s. 154,155.

²¹⁹ Hücetü'l-İslam Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **İhyâ'ü 'Ulûmî'd-dîn**, 4 c., Kahire, Dârü's-Şa'b, t.y., C: IV, s. 2690.

Klasik dönem fıkıh âlimlerinden farklı olarak çağdaş İslam hukukçuları kastın tanımını yapmıştır. Günümüz İslam hukukçularından Mustafa Mahdûm kastı, “fiiler aracılığıyla kastedilen gayelerdir” şeklinde tanımlar. Buradaki gayenin maslahatları celbetmek ve mefsedetlerin defetmek amacı olduğunu söylemektedir. Nitekim maslahatı temin ve mefsedeti defetmek fillerin gayesi ve kastedilen sonuçlarıdır. Fiilerde de kastedilen gaye kasıt kavramı ile belirtilmektedir.²²⁰ Muhammed Revvâs Kal’acî (v. 2014) de kastın tanımını şu şekilde yapar: “Gerçekleştirilmek istenen hedefdir.” Tanımı, fitır sadakasının maksadının ihtiyaç sahiplerinin bayram ihtiyacını karşılamak, cezaların da maksadının kişileri suçtan uzaklaştırmak olduğu örnekleriyle pekiştirmiştir.²²¹ Ali Karadağî ise kastın “hem beyan hem de beyanın ortaya koyduğu neticeye yönelme” şeklindeki tanımıyla hem temin edilmek istenen gaye hem gayeye aracı olan sözler olduğunu belirtmiştir.²²² Tüm bu tanımlardan yola çıkarak, Ali Şafak da kastı, “Bir kimsenin istek ve iradesinin bir fiile ait sonuca yönelmesidir.”²²³ şeklinde tanımlamıştır.

3.1.2. Kasıt ve Niyet İlişkisi

Kasıt kavramının tanımı ve mahiyeti bağlamında klasik dönem fıkıh eserleri incelendiğinde, kastın niyetle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Niyet ve kasıt kelimelerinden her birinin diğerinin yerine kullanımıyla sık sık karşılaşmak mümkündür. Bu iki kavramın anlamsal ve kullanım açısından bu kadar yakın olması ve birbirlerinin yerini tutabilen kavramlar olarak sayılması, ikisinin arasındaki bağlantının incelenmesini gerekli hale getirmektedir. Bu sebeple kastın anlam, mahiyet ve etkisini ele aldığımız bu bölümde, niyetle olan ilişkisini değerlendirmek ve bu iki kavramın birebir aynı şeyi ifade etmediğini incelemek önem arz etmektedir. Bu hususta fakihlerin eserlerindeki kasıt ve niyeti hakkındaki görüşleri fayda sağlayacaktır.

²²⁰ Mustafa b. Kerâmetillâh Mahdûm, **Kavâ'idu'l-Vesâil fi'ş-şeri'ati'l-İslamiyye**, 1. bs., Riyad, Dâru İşbilyâ, 1999, s. 34.

²²¹ Muhammed Revvâs Kal’acî, **el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyyetü'l-Müeyyessa**, 2 c., y.y., Dârü'n-Nefâis, 2000, C: II, 1588.

²²² Ali Muhyiddin el-Karadâğî, **Mebdeü'r-Rizâ fi'l-Ukûd**, 2 c., 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2002, C: I, 259.

²²³ Ali Şafak, “Kasıt”, **DİA**, 2008, C: XXIV, s. 559.

Genel olarak klasik fıkıh literatüründe kasıtle niyet aynı şey olarak kabul edilmiştir. Cüveynî (v. 478/1085) niyetin tanımını “kasıt” olarak yapar.²²⁴ Gazzâlî de niyet, irade ve kastın aynı manayı taşıyan sözcükler olduğunu söyleyerek bu kavramların birbirleri yerine kullanılabildiğini ifade eder.²²⁵

Buna karşın kasıt ve niyetin birbirlerinden ayrıldığı yönler ve birinin diğerinin yerine kullanılmadığı yerler vardır. Şu örnekle daha açık ifade edilebilir ki, Şâri’ye niyet nispet edilemez iken, kasıt nispet edilebilir. Nitekim “Şâri’in maksadı” ifadesi mümkünken, “Şâri’in niyeti” yanlış bir ifade olur.²²⁶

Bazı âlimler niyet ile kastın farklı olduğunu savunmuşlardır. İbn Kayyim el-Cevziyye, kasıt ve niyetin iki noktada birbirinden ayrıldığını söylemiştir. Kasıt, kişinin bizatihi kendi fiili ile ilgili olabileceği gibi bir başkasının fiiliyle de alakalı olabilmektedir. Ancak niyet, yalnızca kişinin kendi fiili ile ilgilidir. Bir başkasının fiili için niyet edilmesi mümkün değildir. Bu minvalde kasıt niyetten daha kapsayıcıdır. İkisini ayrıldığı diğer bir nokta da kasıt ancak gerçekleştirilmesine güç yeten şeylerde kullanılırken niyet, gerçekleştirilmeye güç yetirilebilen ve yetirilemeyen şeyler hakkında kullanılmaktadır ki bu yönüyle kasıttan daha kapsamlı olmaktadır.²²⁷

Niyet ve kasıt birbirinden ayrı gören bir diğer âlim ise Tâcüddîn es-Sübki’dir (v. 771/1370). Sübki, niyeti “Allah için bir ameli kastetmek” şeklinde tanımlar. Ezan okuman ve zikir gibi şeklen ibadet olduğu bariz olan fiillerde niyete ihtiyaç olmadığını, kastın yeterli olduğunu söylemektedir. Bu da niyet ve kasıt kavramlarını farklı değerlendirdiğini göstermektedir.²²⁸

Karadâğî, niyeti sadece fiili kastetme olarak değil, kişinin o fiile yönelmesini sevk eden gaye olarak tanımlamıştır. Nitekim namaz kılan kişi namaz fiilini

²²⁴ İmâmü’l-Harameyn Ebu’l-Meâli Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî, **el-Burhân fî Usûli’l-Fıkh**, thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997, C: II s. 93.

²²⁵ Gazzâlî, **İhyâ’ü ‘Ulûmi’d-Dîn**, C: IV, 2689.

²²⁶ İbn Sâlih Ömer, **Makâsıdu’s-Şerî’a ‘inde’l-İmâm el-İzz b. Abdüsselam**, 1. bs., Ürdün, Dâru’n-Nefâis, 2003, s. 96.

²²⁷ Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa’d Şemseddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, **Câmi’u’l-fıkh**, nşr. Yüsri Seyyid Muhammed, 7 c., 1. bs., Mansure, Dâru’l-Vefâ, 1421/2001, C: I, 59.

²²⁸ Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Takiyyüddîn es-Sübki, **el-Eşbâh ve’n-Nezâir**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411/1991, C: I, 58-59.

kastederken, niyeti ise namaza yönelten Allah'ın rızası veya riyadır. Burada kişiyi bu fiile götüren Allah rızası veya riya, niyettir.²²⁹

3.1.3. Kastın Akitlere Etkisi

3.1.3.1. Kastın Genel Olarak Akitlere Etkisi

İslam fıkıh mezheplerinin, kişinin maksadına dair küllî kaidelere yükledikleri anlamlar ve bu kaideleri hangi derecede işlettikleri mevzusu, mezheplerin kasta verdiği önem ve yeri açıklayacaktır. Dolayısıyla da fukâhânın, tarafların nikâh aktini gerçekleştirme maksadının nikâha etkisi hususunda hüküm çıkarma sistemleri daha detaylı görülecektir. Küllî kaidelerden hangilerinin kasıtlı ilişkili olduğu incelendiğinde “Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir”²³⁰ küllî kaidesi ve bu kaideye açıklayıcı mahiyetteki “ukudda itibar makâsıd ve meâniyedir, elfâz ve mebâniye değıldir”²³¹ alt kaidesi, kişinin fiillerinde kastın rolünü inceleme bakımından önemli iki kaide olarak karşımıza çıkmaktadır.

a) Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir (الأمور بمقاصدها):

Mecellenin ikinci maddesinde yer alan bu kaide, bazı fıkıh âlimlerine göre Fıkıh alanını tanıtan ve kavaid kitaplarının müelliflerince kabul görmüş beş küllî kaideden biridir.²³²

Âlimler, “ameller niyetlere göredir” hadisinden çıkardıkları bu kaideyi hadisin yerine kullanmışlardır. Hadisteki “a'mâl” lafsının kaidede “umûr” lafzı ile değıştirilmesinin sebebi ise, “umûr” lafzının “a'mâl” lafzından daha kapsamlı olmasıdır. Nitekim umûr ifadesi kasıtlı veya kasıtsız yapılan tüm fiil ve sözleri kapsar. Ancak a'mal, sadece kasıtlı yapılan fiilleri ifade eder. Aynı şekilde makâsıd kelimesi de hem fiile birlikte hem de fiilden önce o işe yönelmeyi ifade ettiğinden niyetten daha

²²⁹ Karadâğı, *Mebdeü'r-Rızâ fi'l-Ukûd*, C: I, 200.

²³⁰ *Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye*, md. 2.

²³¹ *Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye*, md. 3.

²³² Aslan, “İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt ve Etkisi”, s. 91.

kapsamlıdır. Çünkü niyet sadece fiille birlikte yönelme ifade etmektedir. Buna ilaveten niyet, Allah'a yaklaşma ve ecir elde etme kastı taşır. Kasıt ise böyle değildir.²³³

Mecelle'yi şerh edenlerden Ali Haydar Efendi (v. 1935), umûr ve makâsîd arasındaki bağlantıyı göstererek dışarıdan zahir olmayan kasta hukuki bir sonuç terettüp etmeyeceğini söylemiştir. Kastın ancak söz veya fiil aracılığıyla ortaya çıktığı durumlarda etkin olacağını, sadece kasıtle hukuki bir işlem icra edilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu durumu açıklamak için Ali Haydar şöyle bir örnek zikretmiştir: Bir kimse eşini boşar veyahut atını satarsa ve kasıtle birlikte bunlarla alakalı bir söz söylemediği sürece bu durumdan herhangi bir netice meydana gelmez. Nitekim şer'i hükümler zahirde yapılan fiil ve sözler üzerinedir. Bir kişinin vakfetme maksadı taşıyarak bir malı alması halinde, eğer kişi malı satın aldıktan sonra vakfetme maksadı hususunda beyanda bulunmazsa aldığı mal vakıf olmaz.²³⁴

Hanefî fihî temelinde hazırlanan Mecelle'de söz konusu küllî kaide, kişinin söz veya fiil ile gerçekleştirdiği tasarruflarında kastın rolü olduğu işaret edilir. Nitekim benzer fiillerin birbirinden farklı maksatlarla yapılması durumunda kasten ve hatayla öldürme gibi, her fiilin hukuki sonucu farklı olur.²³⁵ Örneğin, bir kişinin kurduğu tuzağa takılan hayvan, kişinin maksadına göre hüküm alır. Eğer kişi tuzağı av kastıyla kurdu ise hayvan o kişinin malı olur, ancak başka bir maksatla tuzak kurmuşsa ve av maksadı yoksa, takılan hayvan kişinin malı olmaz ve başkaları da bu avdan istifade edebilir.²³⁶

Hukuki sonuçların belirlenmesinde kastın etkisini önemseyen ve kastın beyandan farklı olduğu durumlarda kasta itibar eden Mâlikî mezhebi âlimlerinin telif ettiği eserlerde araştırma boyunca bu iki kaideye rastlayamadık. Buna karşın kaidelerin işaret ettiği anlama dair ifadeler eserlerde göze çarpmaktadır. Zira İbnü'l-Arabî (v. 543/1148), bir lafzın söylendiği asıl maksat üzerine varid olduğu halde hükmün

²³³ Müsellem b. Muhammed b. Mâcid ed-Dûsrî, **el-Mümette' fi'l-Kavâidi'l-Fikhiyye**, 1. bs., Riyad, Dâru Zidnî, 1428/2007, s. 71.

²³⁴ Ali Haydar, **Dürrü'l-Hükkâm fi şerhi Mecelleti'l-Ahkâm**, ta'rîb: Fehmi el-Hüseynî, 4 c., y.y., Dâru'l-Cîl, 1411/1991, C: I, s. 19.

²³⁵ Abdülkerim Zeydân, **el-Medhal li Dirâseti'ş-Şer'ati'l-İslamiyye**, 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1425/2005, s. 87.

²³⁶ Ali Haydar, **Dürrü'l-Hükkâm**, C: III, s. 307, 308; Ahmed b. Muhammed ez-Zerkâ, **Şerhu'l-Kavâidi'l-Fikhiyye**, 2. bs., Dimeşk, Dârü'l-Kalem, 1989, s. 49.

kendisine taalluk edeceğini, ancak lafzın söylendiği esnada kendisinden istenen maksat haricinde bir maksat üzere gelmesi durumunda, söylendiği esnadaki maksadın lafza taalluk etmeyeceğini ifade etmiştir. Bu da mezhebin hukuki işlemlerde kastı öncelendiğini göstermektedir. Buna ilaveten İbnü'l-Arabî, beyan esnasında kendisinden amaçlanan kasıt ifade edilmesi halinde söze itibar edileceğini, diğer türlü kişinin kastının öncelikli olacağını söylemiştir.²³⁷

Şafîiler ise hukuki işlerde kişinin beyanını esas almaktadırlar. Ancak buna mukabil, söz konusu kaideyi tamamen göz ardı ettikleri söylenemez. Zira Şafîî mezhebinde birçok meselenin çözümünde bu kaidenin kullanıldığı görülmektedir.²³⁸ Örneğin eşin ismi “Tâlik” olan kişinin eşine “ey Tâlik” şeklinde seslenmesi halinde kişi boşanmayı kastetmemişse, boşanma gerçekleşmez. Ancak kişi içinde boşama kastı taşıyıp bunu beyan etmezse, insanın içinde gizli olan kastın hükme etkisi olmayacağından talâk yine gerçekleşmez.²³⁹ Bu da Şafîî mezhebinin esas olarak beyan ve lafızları dikkate almasının yanında bazı durumlarda kasta öncelik verdiğini gösterir.

b) Ukûdda itibar makâsîd ve meâniyedir, elfâz ve mebâniye değildir

(العبرة في العقود بالمقاصد والمعاني لا بالألفاظ والمباني)

Mecelle'nin üçüncü kaidesi olan " el-Umûr bi-Makâsîdihâ" küllî kaidesini tamamlayıcısı olarak nitelendirilen bu kaide, her akitte belirli lafızlar kullanıldığını gösterir. Ali Haydar kâidenin şerhinde, akitlerde hükmün belirlenmesinde tarafların kastının esas olduğunu söylemiştir. Nitekim burada maksat manadır. Ancak akitlerde manayı esas almanın yanında manaların kalıbını oluşturan lafızların da tamamen etkisiz sayılacağı anlaşılmamalıdır. Hem lafız hem de mana dikkate alınmalıdır. İkisine de birlikte itibar etmenin mümkün olmadığı durumlarda mana esastır.²⁴⁰ Nitekim Ömer Nasûhî Bilmen şöyle demiştir: “Bu itibar bir istihsan neticesidir ve

²³⁷ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî Muhammed b. Abdullah el-Meâfirî el-İşlibî el-Mâlikî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ, 4 c., 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003, C: III, 533.

²³⁸ Sübkî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, C: I, 54-59.

²³⁹ Celâlüddîn Abdürrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâ'id ve Furû'ı Fıkhı's-Şafî'îyye**, thk. Muhammed Hasan İsmail eş-Şafîî, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998, C: I, s.77.

²⁴⁰ Ali Haydar, **Dürerü'l-hükkâm**, C: I, s. 21.

lafızlara mürâât (riayet etmek) kâbil olmayan yerlerde caridir. Yoksa kıyasen değildir. Çünkü lafızlar manaların kalıpları olduğundan lafızları esasen ilga sahih olmaz.”²⁴¹

Kaidenin fıkhıdaki uygulamasına bakıldığında şu örnek üzerinden tatbiki görülebilir. Kişinin “Şu mâlim, oğluma hibedir. Sağ olduğum sürece kullanacağım, öldükten sonra ise oğlum tasarruf hakkını elde edecek ve diğer varisler müdahale etmeyecektir” şeklinde bir yazı düzenlerse, beyanında “hibe” tabirini kullansa dahil kişinin beyanındaki delaletle bakılır. “Sağ olduğum sürece kullanacağım” ifadesinden kişinin maksadının vasiyet olduğu anlaşılmakta ve bu beyanı vasiyete hamledilmektedir.²⁴²

Bu kaidenin fûru’ fıkhında uygulama alanı Hanefî ve Mâlikî mezhebinde geniş iken, Şâfiî mezhebinde dardır.²⁴³ Hanefî mezhebinin görüşlerinin esas alındığı kitaplarda kaidenin “ukûdda itibar makâsîd ve meâniyedir, elfâz ve mebâniye değildir” şeklinde bir kalıpla yer alması, kaidenin mezhepte ittifakla kabul gördüğünün işaretidir. Hanefiler gibi Mâlikî mezhebi de kaide hususunda görüş birliğindedir. Ancak Şâfiî kaynaklarında akitte lafzın mı mananın mı öncelikli olacağı konusunda “akitlerin sigalarına mı yoksa manalarına mı itibar edilecek?” şeklinde soru kalıbı kullanılması, görüş birliği olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde Hanbelî kaynaklarında da akitte lafzın delalet ettiği anlamdan çıkarılan mananın bulunması halinde akdin fâsid olması veya aynı lafızla kurulması mümkün olan başka bir akit yapılması konusu ihtilâfıdır. Bu da mezhepte manaya itibar hususunda ittifak olmadığını göstergesidir.²⁴⁴

Suyutî (v. 911/1505) bu kaideyi, akitte muteber olanın mana mı yoksa söz mü olduğu ihtilâflı olan kaidelerden kabul etmektedir. Bu ihtilâfta Şâfiî âlimleri arasındaki görüş farklılıklarına isnat etmektedir. Nitekim bir kişinin “senden şu özelliklerde bir elbiseyi şu kadar dirheme satın aldım” sözüne karşı tarafın “sattım” şeklindeki kabulüyle gerçekleşen akdin Şâfiî âlimleri tarafından nasıl ele alındığına dikkat çeken

²⁴¹ Bilmen, **Hukuku İslamiyye**, C: I, s.256.

²⁴² Ali Haydar, **a.g.e.**, C: I, s. 21, 22.

²⁴³ Muhammed Mustafa Zühaylî, **el-Kavâidu’l-Fıkhıyye ve Tatbikâtuhâ fi’l-mezâhibi’l-Erba’a**, 2 c., 1. bs., Dimeşk, Dârü’l-Fıkr, Dımaşk 1427/2006, C: I, s.33.

²⁴⁴ Ebü’l-Hâris Muhammed Sıddîkî b. Ahmed b. Muhammed el-Burnû el-Ğazzî, **Mevsû’atü’l-Kavâ’idi’l-Fıkhıyye**, 12 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü’r-Rissâle, Beyrut 1424/2003, C: I, s. 96,97.

Rafî'î (v. 623/1226) ve Nevevî (v. 676/1277) akitte lafzı muteber gördüklerinden örnekte geçen akdin satım akdi olduğunu söylerken, Tacüddîn es-Sübki gibi manaya itibar eden âlimler bu akdin selem olduğunu savunmuştur.²⁴⁵

Akitlerde kasıttan çok beyana öncelik veren Senhurî (v. 1971), bu kaideyi lafızlardan anlaşılan kastın ve mananın beraberce dikkate alınması gerektiği şeklinde bir orta yol kabul eder. Ona göre akit taraflarının gizli maksatları değil, lafızlarıyla anlaşılan mana ve kasıt muteber olmalıdır.²⁴⁶

Sonuç olarak gerek “el-umûr bi-makâsıdihâ” kaidesi, gerekse “ukûdda itibar makâsıd ve meâniyedir, elfâz ve mebâniye değildir” kaidesi her türlü akitte tatbik edilen kaideler olmamışlardır. İlk kaidenin kullanımı genelde hükmün kastın bulunmasıyla bağlantılı olduğu akitlerde yoğunlaşırken, ikinci kaidenin akitte tarafların lafızların asıl manaları yerine başka anlam ve kasıtle ifade edildikleri akitlerde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca her iki kaide hakkında değinilmesi gerekli bir nokta vardır ki o da kaidelerin ele alındıkları eserlerdeki örnekler fikhî açıdan gerekli şekil ve şartları hâiz akitlere yönelik olduğu ve akitlerdeki söz konusu kasıtların fikhen caiz kasıtlar olduğudur. Buna karşın her iki kaidenin şerhinde veyahut ihtilafli görüşleri açıklayan misallerde nikâh akitleri ile ilgili örneklere yer verilmemiştir.²⁴⁷

3.1.3.2. Kastın Özel Olarak Nikâh Akdine Etkisi

Dinimizde amellerin değerlendirilmesinde kasıt önemlidir. Ancak kasıt, kişinin içinde soyut şekilde var olan bir durumdur ve her daim söz ve fiiller aracılığıyla ortaya çıkmayabilir. Gizli olan kasıt, kişi tarafından izhar edilmedikçe ona hukuki bir sonuç yüklenmez. Bu durumda kişinin kastının hukuki olarak nikâh akdine etkisinden söz edilebilmesi için, maksadın mutlaka söz veya fiil gibi yollarla veya bir karine ile kişinin dışına yansımaları gerekir. Diğer bir ifadeyle şer'î hükümlerin dışı aktarılan fiil ve sözlere terettüp ettiği ve nikâh akdi hususunda da ancak beyan edilen kastın hükme etkisinin söz konusu olduğu söylenebilir.

²⁴⁵ Farklı örnekler için bkz. Suyûtî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, C: I, s. 363-371.

²⁴⁶ Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, **Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fıkhî'l-İslâmî**, Mısır, Daru'l-mearif, 1967, C: VI, s. 34.

²⁴⁷ Mehmet Selim Aslan, “İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt ve Etkisi”, s. 96,97.

Nikâh akdi esnasında kişinin amacı açık bir şekilde belirtildiğinde, bu amacın veya şartın akde etkisi yukarıda incelenmiştir. Burada irade beyanında açık bir şekilde belirtilmeyen ve sadece niyette gizli olan maksadın akde etkisi konusu ele alınacaktır.

Hanbelîler, İmam Mâlik ve Mâlikî fakihlerin çoğunluğu tarafların akit esnasındaki niyetlerinin akde etkisini sadece açıkça beyan edildiği durum ile sınırlandırmamışlar, bu niyetin gizli kaldığı hallerde de nikâh akdine etki edeceğini söylemişlerdir.²⁴⁸

Nikâhın gayesinin akdin geçerliliğine etkisi konusunda en keskin duruş sergileyen Şafiîler dahi, açıkça söylendiğinde akdi geçersiz hale getirecek şeyin, akit esnasında söylenmeyip niyette gizli kalırsa mekruh olduğunu söylemişlerdir. Akdi ise geçerli kabul etmişlerdir.²⁴⁹

Hanefiler ile Mâlikîlerin bir kısmı ise, nikâh akdinde açıkça ifade edilmeksizin niyet edilen maksatların, akdin geçerliliğine tesir etmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar.²⁵⁰ Mesela bir adamın zifafın hemen sonrasında veya bir süre sonra boşanmak maksadıyla gerçekleştireceği nikâh akdi, Hanefilere göre geçerlidir. Çünkü bu kişinin içinde olan niyetidir ve bir süre sonra boşanma niyetinden vazgeçebilir. İmam Mâlik, söz konusu durumda erkeğin niyetini kadın biliyorsa bu nikâhın mut'a sayıldığını ve dolayısıyla da haram olduğunu savunmuştur. Nakledilen bir başka görüşünde ise kadın durumu öğrendiğinde kabul etmese bile bu nikâhta bir beis olmadığı görüşünde olduğudur. Şafiîler niyette gizli kalan şartın mekruh olduğu ilkesine dayanarak bu nikâhın mekruh olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Teymiyye erkeğin evlenirken kesin boşanma niyeti taşıdığı durumda mekruh olduğu, tersi

²⁴⁸ Halil b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî el-Mâlikî el-Mısırî, **et-Tavzîh fî şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li'bni'l-Hâcib**, thk. Ahmed b. Abdülkerîm Necîb, 8 c., 1. bs., Kahire, Merkez Necîbuveyh, 1429/2008, C: IV, s. 43; Karâfî, **ez-Zahîra**, C: IV, s. 321; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 93,94.

²⁴⁹ Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.300.

²⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, **el-Asl**, thk. Muhammed Boynukalın, 12 c., 1. bs., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1433/2012, C: IX, s. 438,443; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXX, s. 228; Cündî, **a.g.e.**, C: IV, s. 43; Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 321; Şâtîbî, **el-Muvâfakât**, C: I, s. 398.

durumda ise bir beis olmadığı görüşündedir. Hanbelîlerin çoğunluğu ise bu nikâhı mut'a nikâhına benzemesi hasebiyle caiz görmemişlerdir.²⁵¹

Nikâhla neslin devamının sağlanması, şüphesiz evlilikte çocuk sahibi olma kararıyla bağlantılıdır. Evlilikte çocuk sahibi olunması, huzurlu, sevgi ve saygı çerçevesinde devam eden bir hayat nikâhın maksatlarına uygun hikmetlerdir. Ancak bu hikmetlerin evlilikte gerçekleşmesi her daim kesinlik ifade etmemektedir. Ayrıca niyet, açıkça ifade edilmediği takdirde akdin geçerliliğine etki eden bir unsur olarak görülmemiştir.²⁵² Bu sebeple neslin devamlılığını sağlama veya tersi fikirde bir niyet bağlayıcı değildir. Kişinin içindeki düşünce ve niyetler değişebilme özelliği taşımaktadır.

Burada şekillenmesinde kastın etkisinin var olduğu nikâh türleri seçilerek klasik fıkhıta kastın o nikâh akdine etki derecesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Ancak nikâh akdi diğer akitlere nazaran Şâri' tarafından atfedilen belli amaçları haiz ve farklı açılardan değerlendirmeye açık bir akit olduğundan her nikâh formunun kendi özelinde değerlendirilmesi isabetli olacaktır. Bu bağlamda eskiden günümüze kadar kişilerin belli gayelerle değişime uğrattıkları nikâh akitlerinin hükmü, sonuçları ve dört fıkıh mezhebinin görüşleri başta olmak üzere Fıkıh âlimleri ve araştırmacılarının görüşlerine yer verilecektir. Nikâh akdinin hükmü ve sonuçları incelenirken de tarafların nikâhtan kasıtlarının akit üzerindeki etkisi de ortaya konmuş olacaktır.

3.2. TARAFLARIN MAKSATLARI AÇISINDAN NİKÂH TÜRLERİ

Kasıtlar, niyetler ve maksatlar kalplerde gizli olduğu için bunlar açıkça veya karinelerle açığa vurulmadıkça üzerine dünyevî bir hüküm bina edilemez. Nitekim el-Bahru'r-Râik'da: "Kişi bir kadınla bir müddet beraber olmak niyetiyle evlense nikâh sahihtir. Çünkü vakit sınırlaması ancak lafızla olur"²⁵³ diyerek açığa vurulmayan kasda

²⁵¹ Cündî, **a.g.e.**, C: III, s. 577; Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 404; Şâfi'î, **el-Ümm**, C: V, s. 86; Şirbîni, **a.g.e.**, C: IV, s.300; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 179; İbn Teymiyye, **Mecmûatü'l-Fetâvâ**, C: XXXII, s. 106; Buhûfî, **a.g.e.**, C: V, s. 97.

²⁵² Ali Haydar, **a.g.e.**, C: I, s. 38; Şâtîbî, **el-Muvâfakât**, C: I, s. 384; **a.e.**, C: II, s. 378; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 181.

²⁵³ İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C: III, s. 108.

hüküm bina edilemeyeceğini ifade eder. Fâsîd niyetinin hesabı ise kalplerdekini bilen Allah'a (c.c.) kalmıştır.

Allah (c.c.) her şeyi erkekli-dişili çift yaratmış²⁵⁴ ve varlıklarının devamını bu çiftin birleşip birbirlerini tamamlamasına bağlamıştır. İnsan da bu çift yaratılanlardandır. Yüce Yaratıcı, varlıkların içinde yerini alan bu insan türünün varlığını sürdürebilmesini de bu çiftin meşru yolla bir araya gelip birleşmelerine bağlamıştır. İlâhî Nizamda bu yolun adı Nikâhtır. Şâri' Teâlâ türün devamı için tek yol olarak nikâh yolunu meşru kılarken pek çok maksat ve maslahatın tahakkukunu murat etmiş, buna mâni olacak kasıtların karıştığı nikâhları da makbul ve muteber saymamıştır. Bu nikâh türlerini açıklamaya geçmeden önce "nikâhın makâsıdı" diyebileceğimiz bazı hususları zikretmek yerinde olacaktır.

İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i nebeviyyeden nikâhtan hasıl olunması hedeflenen maksatlarla ilgili bazı işaretler görebiliriz. Bu işaretler ışığında Şâri'in kullarına nikâhı meşru kılmasında ve teşvik etmesindeki maksatlar şöyledir:

a) Sükûnet ve huzur maksadı

Yüce Allah insanlara, karşı cinsleri ilgi duyma ve duygularını açığa çıkarma vesilesi kılmıştır. Bu duygular kadın ve erkek arasında bir çekim meydana getirir. Oluşan bu çekim ve bağlantı da nefse ve sinirlere sekînet ve rahatlık verir, vücudu ve kalbi rahatlatır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu hususu çok ince bir ifadeyle "*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye...*" şeklinde zikretmiştir.²⁵⁵ Burada Hâlik'in kadın ve erkeği birbirlerine helal kılmasında bir hikmet bulunmaktadır ki, o da her iki cinsin birbirlerinin fitrî, nefsî, aklî ve bedenî ihtiyaçları karşılayarak birbirlerine huzur, güven ve istikrar sağlamasıdır.²⁵⁶

Kadın ve erkeğin birbirleriyle kurduğu bu iletişimden sevgi ve şefkat duyguları meydana gelmektedir. Bu duygular ancak eşlere özel bir bağ olarak görülmüştür.²⁵⁷ Nitekim ayet-i kerimede "*...size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat*

²⁵⁴ Zâriyât 51/49.

²⁵⁵ Rûm 30/21.

²⁵⁶ Seyyid Kutup, **fi Zilâli'l-Kur'ân**, 6 c., 32. bs., Kahire, Daru's-Şurûk, 1423/2003, C: V, s. 2763.

²⁵⁷ Kurtubî, **el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, C: XVI, s. 412.

duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır."²⁵⁸ buyurulmuştur. Dolayısıyla insanın nikâhla birliktelik sağladığı eşini kendisiyle huzur ve mutluluk bulacağı varlık olarak kabul etmesi, evliliğin insana telkin edilen maksatlarından biridir. Bu durumda aile hayatında mutluluğun sağlanması için, evvela eşlerin sevgi ve rahmet ortamını elde etme maksatlı bir bakış açısına sahip olması gerekir.²⁵⁹ Binaenaleyh bu huzur ve sükuna vesile olmayan, Şâri'in nikâhtan beklediği hedeflere ulaştırmayan nikâh türleri makbul ve muteber bir nikâh sayılmamıştır.

b) Neslin devamı maksadı

İnsanı halife yaratan Mevla'nın bu maksadın yerine gelmesi ve yeryüzünde Allah (c.c.) iradesinin temsil edilmesi için neslin devamına ihtiyaç vardır. Diğer yandan insanın içinde bulunan neslini devam ettirme ve koruma dürtüsü, ilk insandan beri, insan nesli kesilmeden devam ettirmiştir. Bu devamlılığın sağlanması aklı bir zarurettir. Nitekim Hz. Zekeriyâ çocuğu olmamasına rağmen Allah'a çocuk sahibi olmak için dua etmiş ve Kur'an'da bu dua "*Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım (in isyankâr olmaların)dan korkuyorum. Karım ise kısırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!*"²⁶⁰ şeklinde zikredilmiştir. Zekeriyâ Peygamberin bu duası, neslin devamlılığının önemine bir işarettir. Şüphesiz nikâh da bu amaca hizmet niteliği taşımaktadır. Nikâh vesilesiyle erkek ve kadın, helal olarak fitratlarının meylettığı nesillerini devam ettirme maksadına erişirler. Yapılan nikâhın bu maksadı taşıması gereklidir. Nitekim neslin devam ettirilemeyeceği evliliklerin devamı ve feshi arasında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısım, akîm (kısır) olan eşle evli olan kişinin evliliğini devam ettirip ettirmeme hususunda kendi kararını verebileceğini söylemişlerdir. Burada söz konusu olan evlilikle amaçlanan neslin devamlılığını sağlayamama olduğundan nikâhı feshetme seçeneği bulunmaktadır.²⁶¹ Ancak İbn Kayyim, böyle bir evlilikle nikâhın maksatları olan meveddet ve rahmet

²⁵⁸ Rûm 30/21.

²⁵⁹ Hayrettin Karaman vdğr., **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, 5 c., İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, C: IV, s. 303.

²⁶⁰ Meryem 19/5.

²⁶¹ Ruaynî, **Mevâhibü'l-Celîl**, C: III, s. 404; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 186;

ortamının sağlanamayacağı ve neslin devam ettirilemeyeceğini beyan ederek nikâhın feshedilmesini gerekli görmektedir.²⁶²

Görüldüğü üzere yapılan evlilikte, neslin devamlılığını sağlama maksadı aranmaktadır. Bu maksadı sağlamayan nikâhlar, İslam'ın murat ettiği evlilik formundan uzak kalır.

c) İslâm ümmetinin çoğalması maksadı

Nikâh, dinimizde neslin devamlılığının helal olarak sağlandığı tek yoldur. Nikâh ile kurulan aileler, çocukların doğmasıyla büyür ve doğan çocukların büyüüp yeni aileler kurmasıyla da neslin devamlılığı sağlanır.

İslam dini birbirinden ayırmaksızın tüm Müslüman alemini tek bir ümmet kıldığından, nesilden nesile aktararak devam eden ümmetin, çoğalması da önemli görmüştür. Nitekim ümmetin Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) “*Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uygun davranmazsa benden değildir. Evlenin. Çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim...*”²⁶³ buyurmuş ve İslam ümmetinin çokluğunun önemine dikkat çekmiştir. Hadis-i şerifle dini taşıyan ve temsil eden ümmetin gücünün çokluğuyla gösterilerek, ümmetin iftihara layık olduğu anlatılmak istenmiştir.

Dinin taşıyıcısı olan ümmetin çokluğu, Müslüman toplumlarının çokluğuyla gerçekleşmektedir. Bu maksat da yine aile ve toplumun başlangıcını oluşturan nikâh ile sağlanabilmektedir. Nikâh ile başlayan bir evlilik, neslin devamlılığını ve çokluğunu sağlama maksadını taşımaktadır.

d) İffetini koruma maksadı

İslâm dini, nikâhı Müslümanların karşı cins ile olabilecek isteklerini, duygularını ve ihtiyaçlarını helal yollardan karşılama vesilesi kılmıştır. Bu vesile kişiyi kendini beden ve ruhen haramlardan uzaklaştırarak iffetini korumada yardımcı olmaktadır. Nitekim Kur'an'da ve hadislerde nikâhın bu koruyuculuğuna fazlaca dikkat çekilmiştir. Nûr suresinde Allahu Teâlâ, “*Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına*

²⁶² İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, C: V, c. 166.

²⁶³ İbn Mâce, “Nikâh”, 1.

uymayın. Kim şeytana ayak uydurursa bilsin ki, o edepsizliği ve kötülüğü emreder."²⁶⁴ buyurarak, kullarına şeytanın emrettiği ve götürdüğü haramlardan uzak durmalarını telkin etmiştir. Burada yasaklanan şeytanın adımlarından veya işlerinden işaret edilmek istenenin zina olduğu söylenmiştir.²⁶⁵ Kulun kendisini zina gibi büyük bir günahtan koruması da yine İslam'ın bize önerdiği evlilik veya oruç ile nefse tahakküm yoluyla mümkündür. Zinadan uzak durma hususunda ayet ve hadislerde de görüleceği üzere ilk yol nikâhtır. Allahu Teâlâ "*İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alabilir. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir. Bu (câriye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır.*"²⁶⁶ buyurarak zinaya veya iffetini koruyamama tehlikesine düşmekten korkanların nikâhlanmasını emretmiştir. Mümin ve hür kadınlarla evlenilmesi için maddi açıdan güç yetiremeyen Müslümanların da cariyelerle evlenebilecekleri belirtilerek, nikâhın kişiyi zinadan uzaklaştırıcı noktasına vurgu yapılmıştır. Bu noktada ayetin, evliliğin mümin kişinin iffetini koruma noktasında helal ve teşvik edilen bir çözüm ve çıkış yolu olduğu görülmektedir.²⁶⁷ Nitekim Peygamberimizin şu hadisi Müslümanların zinadan uzak durmaları ve namus ve iffetlerini korumaları hususunda gerekli adımları çok açık ifade etmektedir: "*Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek, gözü (haramdan) sakındırır, iffeti de korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruç tutmaya baksın. Zira oruç onun için şehvet kırıcıdır.*"²⁶⁸

İffetin korunması için haram yolu değil, helal olan nikâh yolunu seçilmesi için dinimizin yoğun teşvikleri vardır. Yine Peygamberimiz'in hadisinde bu teşviklere

²⁶⁴ Nûr 24/21.

²⁶⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî el-Âmülî, **Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 26 c., 1. bs., y.y., Dar-u Hicr li't-Tiba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi' ve'l-İlân, 1422/2001, C: XVII, s. 220-224.

²⁶⁶ Nisâ 4/25.

²⁶⁷ Kurtubî, **el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, C: V, s. 136-142.

²⁶⁸ Buhârî, "Nikâh", 2; Müslim, "Nikâh", 1.

ilaveten müjdeler de haber verilmiştir: “*Üç gruba Allah'ın yardım etmesi haktır: Allah yolunda cihad eden kişiye, (hürriyetini kazanmak için belirlenmiş parayı) ödemeye çalışan köleye, iffetli olabilmek için evlenene.*”²⁶⁹

İslam dini ferdin, toplumun ve neslin iffetli ve zinadan uzak olabilmesi konusunda çokça uyarıda bulunmaktadır. Müminlere sadece zinayı ve haram yolları yasaklamakla yetinmemiş, bu gibi kötülüklerden nasıl uzak durulacağına da işaret ve teşvik etmiştir. Bu noktada nikâhın müminin iffetini korumada önemli bir maksada hizmet ettiğini görmekteyiz.

e) Müebbed olması

Çok ezki zamanlardan beri farklı din ve kültürlerde var olan genel evlilik mefhumuna bakıldığında evliliğin hayat boyu bir erkek ve kadının beraber yürüdüğü yol olma özelliğinin ortaklığı dikkat çeker. Dinimizde de nikâh belirli bir süreliğine veya geçici amaçlarla evlilik gerçekleştirme vesilesi olmamıştır. Bilakis bir Müslümanın gerçekleştirdiği evlilik devamlılık sıfatına sahiptir.

Nikâh hiçbir yer ve zamanla sınırlı kalmadığı gibi bu dünya hayatındaki zamanla da sınırlı değildir.²⁷⁰ Nikâhlı hayat cennette başlayan, dünyada devam eden, ahirette de devam edecek olan bir ibadettir.²⁷¹ Nitekim ayet-i kerimede ahiretteki evlilik hayatına “*Kendileri ve eşleri gölgelik yerlerde, tahtlarına kurulacaklar.*” şeklinde işaret edilmektedir.²⁷² İslam dini her zaman evliliğe ebedî olması yönünden bakmasının yanında boşanmaya da imkân bırakmıştır. Ancak bu boşanma, Yüce Yaratıcı'nın teşvik ettiği bir yol olmamış, sadece zarurî durumlar için serbest olmuştur. “*Birbirinizle beraber olduğunuz halde, üstelik onlar sizden sapasağlam bir söz de almışken onu geri mi alacaksınız?*”²⁷³ ayetinde de Allahu Teâla, nikâhın ciddiyetine ve sağlam bir teminat olması yönüne vurgu yaparak evliliği sonlandırmanın buğzedilen bir iş olduğuna işaret etmiştir. Nitekim buradaki istifham, ebedî olma maksadı taşıyan nikâhın sonlanmasına kerahet ve tağlîz manası ifade eder.²⁷⁴ Bu

²⁶⁹ Tirmizî, “Fedâilü'l-cihâd”, 20

²⁷⁰ Bakara 2/ 25.

²⁷¹ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr**, C: III, s.3; Şeyhîzade, **Mecmaü'l-ehur**, C: I, s. 315.

²⁷² Yâsîn 36/56.

²⁷³ Nisâ 4/21.

²⁷⁴ Taberî, **a.g.e.**, C: VI, s. 540.

kerahete Peygamberimiz'in (s.a.v.) "*Allah Teâlâ'ya en sevimsiz olan helal, boşamaktır.*"²⁷⁵ sözü vurgu niteliğindedir. Âlimler hadiste geçen bu ifadeden keyfi ve sebepsiz boşanmanın dinimizce uygun görülemeyeceğini, boşanmanın ancak zorunlu hallerde bir çıkış yolu olarak geçerli olacağını belirtmişlerdir.²⁷⁶ Tüm bu yönlendirmeler, nikâhın devamlılığını sağlama amacı taşımaktadır. Nikâhın ebedik maksadına zarar verecek tüm tutum ve fiiller kerahetle karşılanmıştır.

f) Beşerî ihtiyacın giderilmesi maksadı

Allah'ın kadın ve erkeği birbirlerine meyleden bir fitratla yarattığından, iki cinsin aralarında birtakım duygu ve hislerin meydana geldiğinden nikâhın maksatlarını incelediğimiz bu başlık altında bahsetmiştik. Kadın ve erkeğin birbirlerine meyli gibi, Allah kullarını birtakım fitrî ihtiyaçlarla yaratmış ve bu ihtiyaçları giderme meyli vermiştir. Beşerî ihtiyaçların karşılanması için helal ve en güzel yol nikâhtır. Nitekim haram yollardan olan zina hem kulu masiyete sevkeder hem de nikâhla amaçlanan iffetin ve neslin korunması maksatlarının hiçbirini yerine getiremez. Bu sebeple Allahu Teâlâ nikâha beşerî ihtiyaçları giderme maksadı atfetmiş ve bu yola kullarını teşvik etmiştir.

Nikâhın beşerî ihtiyaçları karşılaması maksadının önemi hususunda İslâmî kaynaklar incelendiğinde Peygamberimizin (s.a.v.) nikâhın bu yönüne dikkat çektiği şu hadisi zikredilebilir: "*Şayet biriniz bir kadın görürse, kendi eşine gitsin. Çünkü bundaki olan onda da var.*"²⁷⁷ Nitekim hadisten kişinin bazı beşerî zaaf ve ihtiyaçlarının olabileceği, tüm bunların da nikâhla helal olan eş ile karşılaşmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Bu da nikâhın beşerî ve fitrî ihtiyaçların giderilmesi maksadını işaret eder.

Nikâhın bu maksadının öneminin fûru fikhında yansımaları da görülebilmektedir. Nitekim fıkıh âlimleri, mecbûb (uzvu kesik) bir erkekle evli olan kadının, bu kusurdan haberdar olmasından itibaren evli kalabileceği gibi ayrılma hakkının da olduğunu söylemişlerdir. Bu seçeneğin kadına verilmesinin sebebini

²⁷⁵ Ebû Dâvûd, "Talâk", 3.

²⁷⁶ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb, 13 c., Beyrut, Dâru'l-ma'rife, 1379 h., C: IX, s. 362.

²⁷⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî, **Sünenü'd-Dârimî**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, 4 c., Suudi Arabistan, Dâru'l-muğnî, 1412/2000, "Nikâh", 51.

nikâhın maksatlarından olan insanî ihtiyaçların giderilmesi amacının gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu maksadın gerçekleşmesine mâni olabilecek mecbûn, innîn (iktidarsız) ve hasıyy (iğdiş edilmiş) gibi eşlerle evlilik durumunda maksadın vâkî olması öncelikli görülmüş ve kadına evliliği sonlandırma hakkı verilmiştir. Bu hususta fıkıh âlimlerinin görüş birliği sağlaması da bu maksadın önemini vurgulamaktadır.²⁷⁸

g) Setretme maksadı

Nikâhın zikredilen maksatlarından da görüldüğü üzere evlilik, kadın ve erkeğin sevgi, şefkat ve rahmet ortamında birbirlerine karşı olan duygularını hislerini ve sevgilerini karşılıklı alıp verdikleri, duygusal ve bedensel ihtiyaçlarını karşıladıkları, iki kişiye özel bir müessesedir. Kulların yaratıcısı Allah, insanın fitratında olan bu ihtiyaçları için nikâhı helal kılmış ve bu helallik neticesinde bazı durumları eşlere özel kılmıştır. Nikâh ile hasıl olan bu maksat eşleri birbirlerine özel, koruyucu ve kuşatıcı kılmaktadır. Nitekim Allahu Teâla, eşlerin birbirlerine örtü olduğunu belirttiği ayette erkek ve kadının durumunu “...Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz...”²⁷⁹ şeklinde ifade etmiştir. Burada erkek ve kadından her birinin diğerine elbise olması, birbirlerini setrettikleri şeklinde açıklanmıştır. Eşlerin birbirlerini setretmesi hususunda iki görüş vardır. Birincisi eşlerin birbirlerine helal olmayan şeylere karşı bir örtü görevi görerek koruyucu olmasıdır. Kişi eşi ile örtünerek dışarıdaki haram meyil ve yollardan iffetini korur. Diğer bir görüş ise eşlerin aralarında gerçekleşen özel hallerle ilgili birbirlerine örtü olması ve bu özel ilişkinin bir başkası tarafından bilinmesinden korunmasıdır.²⁸⁰ Bu noktada ortaya çıkan her iki görüşün de nikâhla sağlanan eşlerin birbirlerini setretme özelliğine olumlu katkılar yapacağı söylenebilir.

Zikrettiğimiz maksatlar ve maksatlarla ilişkili naslar göz önünde bulundurulduğunda, tarafların icra edeceği bir nikâh akdinin bu maksatları haiz olması gereklidir. Ancak bu maksatların gözetilmediği nikâhlar da akdedilebilmektedir. Bazı

²⁷⁸ İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C: III, s. 494; İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: IV, s. 300; Aynî, **el-Binâye**, C: V, s. 590; Zürkânî, **Şerhu'z-Zürkânî**, C: III, s. 420,421; Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerıyyâ b. Muhammed es-Süneykî el-Ensârî, **Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-Tâlib**, 4 c., y.y., Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y., C: III, s.176; İbn Kudâme, **Muğnî**, C: VI, s. 651.

²⁷⁹ Bakara 2/187.

²⁸⁰ Kurtubî, **el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, C: II, s. 316, 317.

nikâh türleri, nikâh akdi için gerekli rükun ve şartlara eksiksiz şekilde sahip iken, bu şartlar içerisinde yer almayan ama nikâhın varlığına amaç ve maksat teşkil eden bazı gayeleri bertaraf edebilmektedir. Bu durum sonucunda birbirinden farklı nikâh türleri ve farklı aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Örneğin nikâhın maksatlarından ebedilik başta olmak üzere sükûnet ve huzur maksadı ile neslin devamı maksadını gerçekleştirilmeyen mut'a nikâhı, İslâm'ın istediği evlilik profilinden oldukça uzaktır. Aynı evde yaşama amacıyla yapılan bir evlilik ise, yine neslin devamı, beşerî ihtiyacın giderilmesi ve setretme maksatlarını sağlamadığından, evliliği sadece bir araç haline getirmektedir.

Tezimizin bu bölümünde ele aldığımız maksatlar ışığında toplumda meydana gelen ve yaygınlaşma ihtimali bulunan bazı nikâh türleri incelenecektir. Her birinin farklı bir başlık altında ele alınacağı nikâhlar; örfî, gizli, mut'a, muvakkat, nehâriyyât, şîğar, hülle, misyar, friend nikâhı, aynı ortamda yaşama maksadıyla ve vize, oturma veya vatandaşlık alma amacıyla gerçekleştirilen nikâh şeklinde sıralanacaktır.

3.2.1. Örfî Nikâh (Dinî Nikâh)

Bir diğer adıyla tescil edilmeyen nikâh olan örfî nikâh, halk arasındaki ifadesiyle dinî nikâh, yazı ile belgelenmiş olsun veya olmasın resmi makamlarca belge altına alınmayıp tescillenmeyen nikâhtır.²⁸¹ Bu nikâhtan kasıt rükunleri, şartları, gaye ve hedefleri bakımından İslam Hukukuna uygun olan ve iyi niyetle yapılmış muteber nikâhtır. Ancak konjôktür gereği yaptırım gücü olmadığı için resmi makamlarca kayıt altına alınmadıkça uygulanması evliliğin bazı maksatlarına uygun düşmemektedir. Önceki bölümlerde bunlar detaylı şekilde ele alındığından burada sadece nikâh türlerini tamamlamak için adını yazmakla yetineceğiz.

3.2.2. Gizli Nikâh

Nikâhta aleniyet esastır. Bu ilan, nikâhı sifahtan/zinadan ayıran en bariz vasıftır. Nikâhın sahih olması için mutlaka şahitlerin huzurunda yapılmasının şart olması, def çalınarak ilan edilmesi ve velime (yemek) verilmesi tavsiyeleri hep nikâhın aleniyet kazanmasına yönelik hususlardır. Ancak bazen çeşitli maksatlarla nikâhın

²⁸¹ Câdü'l-Hak Ali Câdü'l-Hak, **Buhûs ve Fetâvâ İslamiyye fi Kazâyâ Muâsıra**, 4 c., 1. bs., Kahire, Darü'l-Hadis, t.y., II, s. 59.

veliden, çevreden veya resmi makamlardan saklamak istedikleri bir vakıadır. Saklı tutulan bu nikâhın kavramsal adı “Gizli Nikâh”tır.

3.2.2.1. Gizli Nikâhın Tanımı

Gizlilik esasına dayanan bu nikâhın, Müslüman toplumlarında karşılaşılan türlerini ve hükümlerini ele almadan önce gizlilik kavramının delalet ettiği manayı belirlemek gerekir.

Gizlilik, ilan etmenin zıddıdır, “bir şeyi gizledim, sakladım” şeklinde kullanılır ki bu, o şeyi duyurmanın tersidir. Nitekim “...*Onlar azabı gördükleri vakit pişmanlıklarını içlerinde saklayacaklar...*” şeklindeki ayette, “أسروا” ibaresi saklamak manasında kullanılmıştır.²⁸² Terim anlam olarak ise gizlilik, insanın sakladığı her şeydir.²⁸³

Bir terim olarak “Gizli Nikâh”, evliliğin saklanması hususunda farklı uygulamaların bulunması sebebiyle İslam âlimleri tarafından tek bir tanım ile tanımlanamamıştır. Çünkü nikâh akdinde evliliği kadının velisinden gizleme, şahit bulundurmama, bulundursa bile başkasına söylememe, çevreye duyurmama veya resmi makamlara kayıt yaptırmama gibi gizleme türleri söz konusudur. Bunların içinde, tarafların evliliği saklamaya yönelik anlaşarak veya ilan etmeksizin gerçekleştirdikleri nikâhın gizli nikâh olduğu hususunda ittifak vardır. Şahitler huzurunda akit yaptıkları halde bunu kimseye söylememeleri hususunda onları tembihlemeleri durumunda nikâhın gizli sayılıp sayılmayacağı konusunda ise aşağıda açıklanacağı üzere ihtilaf edilmiştir.

3.2.2.2. Gizli Nikâhın Hükümü

Gizli nikâhın hükümünü, gizlenen tarafın çeşidine göre dört kısımda ele alacağız:

a. Şahitlerden Evliliğin Saklanması Talep Edilen Nikâhın Hükümü:

²⁸² İbn Fâris, *Mekâyîsi'l-Lüğa*, C: III, s. 67; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C: IV, s. 306, 307.

²⁸³ Muhammed Revvâs Kal'acî- Hâmid Sâdık Kanîbî, *Mu'cemu Lugati'l-Fukahâ*, y.y., Darü'n-Nefâis, 2. Baskı, 1408/1988, s.243.

Tescili yapılmayan ve akit esnasında veli ve şahitlerin bulunduğu, ancak şahitlerden evliliğin saklanması talep edildiği nikâh türü, İslam Hukuku açısından bir nikâh akdinin gereken tüm rükun ve şartlarını hâiz olmakla beraber, şahitlere evliliği saklamalarını tembihlenmesi şeklinde yapılan nikâhın hükmü hususunda iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre bu nikâh bâtıldır. Mâlikîlerin görüşü bu yöndedir.²⁸⁴ İbnü'l-Kâsım (v. 191/806), İmam Mâlik'ten (v. 179/795) naklen: “Şahitler huzurunda nikâhlansa ve onlara nikâhı gizli tutmalarını emretse, nikâh caiz olmaz. Çünkü bu gizli nikâh olur. Ancak şahitler huzurunda gerçekleşen ama gizlenmeyen nikâh caizdir. Caiz olması için taraflar daha sonrasında bu nikâha şahit tutarlar demektedir. İbn Vehb'in (v. 197/813) İmam Mâlik'ten yaptığı nakle göre, bir adam, iki erkek şahidin bulunduğu bir akitle evlense, onlardan da bu işi saklamalarını istese, nikâh caiz olmaz ve talâk sayılır. Eğer zifaf gerçekleşmişse ona göre mehir verilmelidir. Bu halde şahitler cezalandırılmazlar.”²⁸⁵ İbn Habîb'in (v. 238/853) dediğine göre de insanlar arasında evli oldukları duyulmamış ise erkek ve kadına had cezası uygulanır. İbnü'l-Kâsım'a göre cahillikleri nedeniyle mazur görülmezlerse had uygulanır. Velinin, ikisinin nikâhlı olduklarına dair şahitlikte bulunması cezayı düşürmez. Çünkü veli, kızın nikâhını gizlediği için töhmet altındadır.²⁸⁶

Bu neviden bir nikâhın gizli nikâh, hükmünün de bâtil olması hususunda şunu savunmaktadırlar ki, Peygamberimiz (s.a.v.)'in “*Nikâhı ilân edin. Onu mescitlerde kıyın ve onun üzerine def çalın.*”²⁸⁷ sözünde teşvikte bulunduğu üzere, nikâhta asıl olan şey ilandır. Ayrıca Ebu Hüreyre'nin (r.a.) naklettiğine göre, Peygamberimiz (s.a.v.) gizli nikâhı nehyetmiştir.²⁸⁸

²⁸⁴ Mâlik b. Enes, **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, 4 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, C: II, s. 128; İbn Ferhûn Burhânüddin İbrahim b. Ali b. Muhammed el-Ya'merî, **Tebsiratü'l-Hukkâm Fî Usûli'l-Akziyeti ve Menâhici'l-Ahkâm**, 2 c., 1. bs., y.y., Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1406/1986, C: I, s. 195; Ruaynî, **a.g.e.**, C: III, s. 409.

²⁸⁵ Kurtubî, **el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, C: III, s. 79.

²⁸⁶ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik b. Seleme et-Tahâvî el-Ezdî el-Hacerî el-Mısırî, **Muhtasarü İhtilâfi'l-Ulemâ**, 5 c. 1. bs. thk. Abdullah Nezir Ahmed, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1416/1995 C: II, s. 251; el-Kurtubî, **a.g.e.**, C: III, s. 79.

²⁸⁷ Tirmizî “Nikâh”, 1089; İbn Mâce “Nikâh” 1895.

²⁸⁸ Nûruddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, **Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid**, 10 c., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1412 h., C: IV, s. 523; Kâsânî, **Bedâ'î u's-Sanâ'î**, C: II, s. 252.

İkinci görüş sahipleri olan Hanefî ve Şafiîlere göre ise, bu durumun nikâh akdine bir etkisi olmaz ve gizli kılmaz. Akit esnasında taraflardan ikisi ve iki şahit olmak üzere dört kişinin bildiği bir akit gizli sayılamaz.²⁸⁹ Bu görüşün savunucuları şu delillerle dayanmaktadırlar:

Peygamberimiz'in (s.a.v.) "*Velisiz nikâh olmaz*" hadisinden şu anlaşılmaktadır ki, nikâh, açıktan olmasa ve şahit de bulunmasa dahi, velinin veya vekilinin bulunmasıyla gerçekleşmektedir. Taraflar olan erkek ve kadın, bir de şahitler tarafından biliniyorsa nikâh gizli olmaktan çıkar. Nikâh muavaza akdi olduğu için satım akitlerinde olduğu gibi açıktan yapılması ve haber verilmesi şart değildir. Nikâhın ilan edilmesinin söylendiği hadislerden maksat ise ilan etmenin müstehab olmasıdır. İlan edip def çalmak genelde akit gerçekleştikten sonra olmaktadır. Eğer bu nikâhın şartlarından olsaydı, diğer şartlarda olduğu üzere akit esnasında yapılması gerekirdi.²⁹⁰

Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (v. 189/805), gizli nikâhın bâtil hükmünde olması durumunda bazı şer'î maslahatların engelleneceğini söyleyerek, Mâlikîlerin gizli kıyılan nikâhın bâtil olduğuna dair görüşlerini şu şekilde reddetmektedir: Adil şahitlerin bulunduğu bir nikâh bâtil olamaz. Düşünülmelidir ki, bir adam dul kızını kendi rızasıyla adil şahitlerin de bulunduğu bir akitle dengi olan salih bir erkekle evlendirirse, ancak mehir olarak nikâhın gizli tutulmasını talep ederse bu nikâh bâtil sayılamaz. Aynı şekilde sultandan gizlenen bir adam adil şahitlerin huzurunda kızını evlendirirse ve sultan korkusundan da bu nikâhın gizli tutulmasını isterse bu nikâh da bâtil olmaz. Ya da sultan veya alacaklılarından dolayı saklanan bir erkek evlenirse, korkusundan dolayı da şahitlere nikâhı gizli tutmalarını söylerse yine maslahatın gözetilmesi açısından nikâh bâtil olmamalıdır.²⁹¹ Nitekim bazı gayri müslim topluluklarda Müslümanların evlenmesi engellenmek istendiğinden gizli tutulmak istenebilmektedir. Günümüzde Doğu Türkistan'daki Müslümanlar bu korku nedeniyle evliliklerini gizli tutmak durumunda kalabilmektedirler.

²⁸⁹ Kâsânî, **a.g.e.**, C: II, s. 253; et-Tahâvî, **a.g.e.**, C: III, s. 251, 259.

²⁹⁰ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C: VII, s. 428.

²⁹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, **el-Huccetü Alâ Ehli'l-Medîne**, thk. Mehdî Hasen el-Keylânî el-Kâdirî, 4 c., 3. bs., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1403 h., C: III, s. 224.

İmam Muhammed, Mâlikîlerin savunduğu görüşe getirdikleri deliller hakkında da açıklamada bulunmuştur. Mâlikîlerin gizli nikâhın geçersiz olduğu hususunda naklettikleri, Hz. Ömer'in tek bir kadın şahitle evlenen kadın ve erkeğe "Bu gizli nikâhtır, buna cevaz veremem! Bu hükmü insanlara açıklamış olsaydım recmederdim!" şeklindeki esere aynı şekilde uyararak kendilerinin de cevaz vermediklerini belirtmiştir. Ancak burada İmam Muhammed'in nikâha cevaz vermemesinin nedeni, Mâlikîler gibi gizli nikâh olarak nitelendirdiğinden değil, akitte yalnızca bir kadın şahit olmasıdır. Nitekim ona göre sahih bir nikâh akdi için iki erkek veya bir erkek iki kadın şahit bulunmalıdır. Nikâhın sıhhatini tamamlayan şahitlerin akitte bulunduğu takdirde, nikâh gizlenmek istese dahi alenidir. Mescid-i Haram'ın ortasında kadın ve kölelerden başka kimsenin bulunmadığı bir ortamda erkekle kadının yaptığı nikâh, hür Müslümanlar şahitlik etmedikçe açıktan bile kıyılmış olsa caiz değildir. Aynı şekilde Hz. Ömer de nikâhı şahitlerin sayısındaki eksiklik sebebiyle iptal ettiği görülmektedir.²⁹²

İki görüşün de delilleri ve karşı delillere getirdikleri cevapları incelendikten sonra, şahidin nikâh akdindeki gerekliliğinin sebebi bilinmelidir. Nikâhta şahit tutmak, nikâh ile haram olan zinayı birbirinden ayıran en önemli faktördür. Şahitler gizlilik faktörünü belirleyen bir ölçüdür. Gizli nikâha izin verilmesi, toplumda zinanın yaygınlaşmasına, kadın ve çocuklarının haklarının zayi olmasına neden olacağından Müslümanların zararına bir hareket olacaktır.

Müslümanların yararına olması hasebiyle pek çok selef âlimi bu görüşü savunmuştur. İbn Ömer'in (v. 73/693) azatlı kölesi Nâfi (v. 117/735) "İslam'da gizli nikâh yoktur." demiştir. Abdullah b. Utbe (v. 74/693) ise şöyle söylemiştir: "Nikâhın en kötüsü gizli olanıdır." Muhammed b. Hâtıb da "Helâl ile haramın arasını ayıran şey ses, yani def çalınmasıdır."²⁹³ demiştir. Bütün bu rivayetlerden de görüldüğü gibi ilan edilmeyen nikâh gizliliğini korumaktadır. Nitekim şahitliğin nikâhtaki amacı gizliliği engellemektir. Ancak nikâhta şahit tutup, sonrasında onlardan evliliği gizlemelerini

²⁹² Şeybânî, a.g.e., C: III, s. 224.

²⁹³ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfi, **Musannefü İbni Ebî Şeybe**, thk. Muhammed Avvâme, 26 c., 1. bs., y.y., Dâru'l-Kible, 1427/2006, C: X, 142,144.

istemek Allah'ın koyduğu amaca aykırıdır. Böyle bir nikâhta önce kadının, sonrasında da şahitlerin evliliği gizli tutmalarıyla çocukların hakkı zayi olacaktır.

b. Şahitlerden Evliliğin Gizlenmesi Talep Edilmekle Beraber Tescili Yapılan Nikâhın Hükümü:

Akit esnasında veli ve şahitleri bulunan, resmi makamlarca tescili yapılan ancak şahitlerden evliliğin saklanması talep edildiği nikâhın hükmü bir önceki ile benzerlik taşımaktadır. Ancak bu nikâh türünü gizlilik açısından diğerinden daha hafif hale getiren bir vasfı bulunmaktadır ki o da toplumdaki saklanması maksadı bulunan nikâhın, resmi makamlardan saklama kasdının bulunmamasıdır.

Evliliğin devlet kurumlarında yetkili makamlar tarafından tescil edilmesi şüphesiz ki nikâhın akit esnasında hazır bulunanlar haricinde başkaları tarafından da bilinmesini sağladığından, evliliği gizli kalmaktan çıkarmış olmaktadır. Buna rağmen, nikâhın aile veya çevreden saklanma maksadıyla ilan edilmemesi ve şahitlerin de gizlemesinin istenmesi, hükmünü gizli nikâh kapsamında tutmaktadır.

c. Tescili Yapılmayan ve Şahidi Bulunmayan Fakat Velinin Hazır Bulunduğu Nikâh

Nikâhın kayıt altına alınması, tarafların ve şahitlerin isimlerinin yazılıp imzalarının alınarak, tarih belirtilerek bir belge haline getirilmesidir. Bunu taraflar kendi aralarında düzenleyebildikleri gibi resmi makamlara da yaptırabilirler. Ancak bazı istismlara açık olmasından dolayı günümüzde “nikâhın tescili” sadece resmi makamlarca kayıt altına alınmasını ifade etmektedir.

Allah (c.c.) müdâylene ayetinde²⁹⁴ borcun şahitler huzurunda kayıt altına alınmasını tavsiye etmektedir. Bunun sebebini de “*Bu, Allah (c.c.) katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir*” şeklinde bildirmektedir. Mâlimıza ait bir hakkın zayi olmaması için bir tavsiye niteliğinde olan bu kayıt altına alma işlemi, nikâh gibi çok daha önemli olan bir akdin kayıt altına alınmasında çok daha önemli olduğu gayet açıktır. Hatta günümüzde bu, şahitlik gibi nikâhın sıhhat şartlarından sayılmalıdır denilse yeridir. Çünkü tarafların nafaka, hadâne ve miras vs. nikâha taalluk eden haklarının resmî makamlar nezdinde

²⁹⁴ Ayetin tamamı için bkz. Bakara 2/282.

savunulması ancak resmî tescille mümkün olmaktadır. Bu zarurete binaen Osmanlı devletinde nikâh kayıtlarının tutulduğu bilinmektedir. Bu konuda çalışmaları olan Mehmet Âkif Aydın'ın²⁹⁵ bu konudaki tespitleri şöyledir:

“Osmanlı Devleti'nde nikâh akitleri zaman zaman mahkemede bizzat kadı tarafından kıyılmıştır. Elimizde bulunan kadı tayin belgelerinde (kadı beratları) hakimlerin vazifeleri arasında nikâh kıyma da bulunmaktadır. Günümüze kadar gelmiş bulunan mahkeme defterlerinde de (şer'iyye sicilleri) kadılar tarafından kıyılmış çok sayıda nikâh kaydı bulunmaktadır.

Ne zamandan itibaren bu uygulamanın başladığını kesin olarak söylemek zor olmakla birlikte, Yıldırım Beyazıt devrinde mahkemelerde alınması gereken harçları gösteren listede nikâh harcının bulunması ilk dönemlerden itibaren böyle bir uygulamanın bulunduğunu düşündürmektedir. Muhtemel ki Osmanlılardan önce başlamış bulunan uygulama Osmanlı Devleti'nde de kesintiye uğramadan devam etmiştir.

Çeşitli bölgelere ait muhtelif tarihli şer'iyye sicil defterlerinde nikâh kayıtlarının mevcut oluşu hukuken zorunlu olmamakla birlikte nikâhların belirli bir kısmının mahkemelerde kıyıldığını göstermektedir.”²⁹⁶

Nikâhın resmî makamlarca tescil edilmesi önemli olmakla beraber bunun yapılmaması nikâhın sıhhatine mâni değildir. Ancak veli hazır bulunsa da şahitlerin bulunmaması Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre nikâhı sahih olmaktan çıkmaktadır. Şahitlerin nikâhın sıhhat faktörü olarak kabul etmeyen Mâlikî mezhebi ise nikâhın ilan edilerek duyurulmasını şart koşarak temelde Cumhur-u Fukahayla aynı maslahatı gözetmektedir. Ancak bu başlıkta incelediğimiz nikâh türünde asıl olan evliliğin gizlenmesi ve çevreden saklanması olduğundan, nikâh ilan edilmeyeceğinden, Mâlikî mezhebi açısından da bâtil bir nikâh hükmünü almaktadır.

²⁹⁵ İslam Hukuku Araştırmacısı ve akademisyeni olan Mehmet Âkif Aydın, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Yurtiçi ve yurtdışında çeşitli akademik faaliyet ve araştırmalarda bulunmuştur. 2003-2014 yılları arasında TDV İslâm Araştırmaları Merkezi başkanlığında bulundu. 2009-2013 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) üyeliği yaptı. 2020 yılına kadar da İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi dekanlığı vazifesini üstlenmiştir.

²⁹⁶ Mehmet Âkif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, 9. bs., İstanbul, Beta Basım Yayım, 2012, s.280

Dolayısıyla şahitsiz gerçekleşen gizli nikâh, şer'î açıdan sıhhatini kaybetmiş bir akit olmaktadır.

d. Velinin ve Şahitlerin Bulunmadığı ve Tescilinin Yapılmadığı Nikâh

Daha önceki bölümlerde görüldüğü gibi velinin hazır bulunmaması ve nikâha izin vermemesi halinde nikâhın sıhhatinde ihtilaf bulunmakla beraber şahitlerin bulunmaması halinde akdin sahih olmadığına ittifakla bir görüş birliği bulunmaktadır.

Özet olarak diyebiliriz ki: Esas maksatlar açısından bu nikâh incelendiğinde, bu nikâhın herkesten saklanması amacıyla gerçekleştirildiği görülür. Âlimler böyle bir maksadın ve bu maksat doğrultusundaki müdahalelerin akdin sıhhat ve geçerliliğini etkileyeceğini söylemişlerdir. Nikâhın gizliliği şahit ve velinin akit esnasında bulundurulmaması veya bulunmaları halinde nikâhı saklamaları gerçekleştirilir. Akitteki saklama maksadına dayanan bu yönelimler nikâh akdinin şartlarında eksiklik meydana getirmektedir. Bu nedenle Cumhuru oluşturan Hanefî, Şafî ve Hanbelî mezheplerine göre şahitsiz icra edilen akit sahih olmazken, Malikîlere göre de akdin gizli tutulma maksadına yönelik ilan edilmemesi akdi bâtil kılar. Nikâhın şartlarını sağlayacak şekilde veli ve şahitlerin hazır olduğu akitlerde ise gizli tutulması maksadının nikâhın hükmüne etkisi hususunda ihtilaf vardır. Malikîler ilan edilmeyen ve saklanan nikâhın caiz olmadığını savunurken, Hanefî ve Şafîîler akit esnasında iki veya daha fazla kişinin mecliste bulunarak bu evlilikten haberdar olacaklarını ve nikâhın gizli sayılmadığını söylemişlerdir. Genel anlamda ise tarafların evliliği saklaması ve bu maksatla akdin şartlarını bertaraf etmeleri hiçbir fıkıh mezhebinde kabul görmemiştir.

3.2.3. Mut'a Nikâhı

Evlilikte devamlılık, ölünceye kadar beraber olma esastır. Süre ne kadar uzun olursa olsun belirli bir müddet beraber olup sonra ayrılmak kastıyla yapılan evlilikler hem toplum hem de İslam nazarında hoş karşılanmayan bir birlikteliktir. “Mut'a Nikâhı” olarak bilinen birliktelik de şekil olarak nikâh akdi şartlarını taşısa da taraflarda nikâhta esas olan “devamlılık” kastı bulunmadığından caiz olup-olmadığı İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur. Günümüzde bazılarının

gurbetteki gençleri zinaya düşmekten koruma bahanesi ile kapı aralamaya çalıştığı bu birlikteliğin meşruiyet yönünü burada ele almaya çalışacağız.

3.2.3.1. Mut'a Nikâhının Tanımı

Mut'a, Arapçada temettu' (تمتع) kelimesinden türemiş olup, sözlükte lezzet almak, tatmak ve tadına bakmak anlamlarına gelmektedir. Mut'a nikâhında da asıl amaç cinsel lezzet olduğundan ilişki bu kökten türeyen “mut'a” ifadesiyle adlandırılmıştır.²⁹⁷ Terim olarak mut'a, belli ücret karşılığında ve belli bir süre için yapılan nikâhtır.²⁹⁸

Mut'a nikâhı, erkeğin aralarında bir evlenme engeli bulunmayan kadına belirli bir mal vererek, yine belirli bir süreliğine cinsel yönlerinden faydalanmasını talep etmesi ve kadının da bunu kabul etmesi üzerine yapılan sözleşmedir. Bu sözleşme esnasında “mut'a” sözcüğü veya “kadının cinsel yönünden yararlanma” gibi ifadeler kullanılır.²⁹⁹

İslam'dan önce cahiliye döneminde de Arabistan içinde ve dışında uygulanmış olan bu nikâh ile insanlar belirli bir süreliğine kadınla erkeğin bir arada yaşaması sağlanmaktaydı. Mut'a nikâhında yuva kurmak, çocuk edinmek gibi amaçlar bulunmamaktaydı.³⁰⁰ Neslin devamını sağlamak veya birlikte yaşamak gibi maksatları olmayan bu nikâhın sadece şehvet duygusunu tatmin etme amacı vardı. Daha sonraları Peygamberimiz (s.a.v.) kesin bir şekilde yasakladığı bu nikâh özellikle Şîa tarafından uygulanmaya devam etmektedir. Bu sebeple konu fıkıh literatüründe yerini ve önemini korumaktadır.

3.2.3.2. Mut'a Nikâhının Hükümü

Mut'a nikâhı İslam öncesi Arap toplumunda yaygın olmasından dolayı Peygamberimiz 'in (s.a.v.) son yıllarına kadar zaman zaman uygulanmıştır. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) Peygamberimizle (s.a.v.) birlikte savaşa katıldıklarında onlara bir elbise karşılığında belli bir süre için kadınlarla nikâhlanmalarına izin verdiği ve sonrasında da “*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram*

²⁹⁷ Feyyûmî, **el-Misbahu'l-Münir**, C: II s. 562.

²⁹⁸ İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: III s. 246.

²⁹⁹ Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, C: II, s. 238, 239; Şirbînî, **Muğni'i-Muhtâc**, C: IV s. 398.

³⁰⁰ Ali Osman Ateş, **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, s. 331.

*saymayın...*³⁰¹ ayetini okuduğu rivayeti o dönemde mut'a nikâhının uygulandığının delilidir.³⁰² Mut'a nikâhının yasaklanması Peygamberimiz (s.a.v.)'in veda haccındaki *“Ey insanlar! Ben size kadınlarla mut'a yapmanız konusunda izin vermişim. Şüphesiz Allah bunu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikâhlı kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiğiniz hiçbir şeyi geri almayın.”*³⁰³ sözleriyle yasaklanmış ve ebedi olarak haram kılınmıştır. Âlimler demişlerdir ki: Üç şey vardır ki iki defa neshedilmiştir: Müt'a, ehli eşek ve Beyt-i Makdis'e doğru namaz.³⁰⁴

Hadis-i şeriflerin ifadelerine binaen, dört fıkıh mezhebi ve sahabenin çoğunluğuna göre mut'a ve benzeri nikâhlar bâtıldır. Bunun sebebi, nikâhın rükunlarından icap ve kabul olan irade beyanlarının ebedi olma şartının ihlal edilmesidir. Nitekim sahîh bir evlilikte olması gereken siyganın geçici değil ebedi olmasıdır.³⁰⁵ Ayrıca maksadın burada belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Zahîrî rükunler dil ile söylenen icap ve kabul lafızları olmakla birlikte gizli olan kasıttan akdin sıhhatini etkilemektedir.

Kur'an'ı Kerim'de kadınlardan yararlanma yolları *“Onlar, mahrem yerlerini koruyan kimselerdir. Ancak eşleri yahut sahip oldukları cariyeleri başka. Çünkü onlar (eşleri ve cariyeleri ile olan ilişkileri konusunda) kınanmazlar. Kim bunun ötesini isterse, işte onlar sınırı aşan kimselerdir.”*³⁰⁶ ayetinde belirtilmiştir. Mut'a nikâhı, boşanma olmadan, nafaka, iddet ve miras gibi hakları kapsamadığından sahîh evlilik olarak adlandırılmamaktadır. Yine bu nikâh cariyeye sahip olma gibi bir durum da ifade etmemektedir. Buna binaen de ayette yer alan yollardan hiçbirinin kapsamına girmez. Bahsi geçtiği üzere Peygamberimiz' den (s.a.v.) mut'a nikâhının yasaklanmasıyla ilgili gelen kesin ve net rivayet de bunu vurgulamaktadır. Veda haccındaki sözlerine ilaveten bulunan rivayetlerde Peygamberimizin (s.a.v.) Hayber gazvesinde mut'ayı yasakladığı ve Evtas yılında üç gün süreyle mut'a nikâhına izin verip sonrasında ebedi olarak yasakladığı da bildirilmiştir.³⁰⁷ Bu sebeple İmamiyye

³⁰¹ Mâide 5/87.

³⁰² Buhârî, “Nikâh”, 8; Tirmizî, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 4.

³⁰³ Müslim, “Nikâh”, 22; İbn Mâce, “Nikâh”, 44.

³⁰⁴ İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C: III, s. 108.

³⁰⁵ Kâsânî, **a.g.e.**, II, s.272, 273.

³⁰⁶ Meâric 70/29,30,31.

³⁰⁷ Müslim “Nikâh” 18; Müslim “Nikâh” 25-30,32.

hariç bütün ümmet mut'a nikâhının haram olması ve mut'adan kaçınılması hususunda icma etmiştir.³⁰⁸ Ancak ittifakla haram olmasına rağmen bu nikâhı yapan kişiye zina cezası uygulanmayacağı belirtilmiştir.³⁰⁹

Âlimlerin mut'a nikâhının hükmü hususundaki görüş ve delillerine rağmen Şia bu nikâhın neshedilmiş olduğunu kabul etmeyip uygulamaya devam etmektedirler. Bu hususta delil olarak gösterdikleri ayetlerin zorlama te'villerle desteklendiği ve rivayetlerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Şia'nın mut'a nikâhı hususundaki en büyük delilleri kendi âlimlerinin icmasıdır.³¹⁰ Ancak konu hakkında varit olan sahih rivayetler ve ümmetin görüşü mut'a nikâhının kesin yasaklanmış olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak evliliğin genel maslahat ve gayelerini ihlal edecek şekilde gerçekleştirilen mut'a nikâhı nasslarda yasaklandığı açık ifadelerle belirtilen bir nikâhtır. Tarafların “akd-i mut'a” lafzı ile gerçekleştirme maksadını izhar edecekleri söz, şart veya fiiller, bu nikâhın mut'a nikâhı olduğunu ortaya koyar. Şahit şartının da bulunmadığı, bu şekilde gerçekleşecek bir nikâh bâtıl olmaktadır. Nitekim İslam'da evlilik belli bir süre belirlenerek değil, devamlı bir aile hayatı maksadıyla kurulmaktadır.

3.2.4. Muvakkat Nikâh

Nikâhın müebbed/devamlı olma esasını zedeleyen türlerinden biri de “Muvakkat Nikâh”tır. Muvakkat “zamanı sınırlı” demektir. Taraflar on gün, bir ay, bir iki sene gibi bir sınır belirleyerek nikâh yaparlarsa buna “muvakkat nikâh” denir. Bunun mut'adan farkı şudur: Müt'ada akit esnasında “evlenme, nikâhlanma” sözleri yerine “cinsel faydalanma” (أتمتع بك أو أستمتع) sözü kullanılır. Muvakkatta ise “nikâhlanma, evlenme” sözleri kullanılır ve müddet belirtilir. İbnü Hümam muvakkatın, mut'anın bir türü olduğunu belirterek aralarındaki farkı şöyle ifade eder:

³⁰⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, **Neylü'l-Evtâr**, thk. Isâmüddîn es-Sabâbetî, 8 c., Mısır, Dâru'l-Hadîs, 1413/1993, C: VI, s. 159.

³⁰⁹ Şeyhîzade, **Mecmaü'l-Enhur**, C: I, s. 331.

³¹⁰ Şeyh Müfid Ebî Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Nu'man İbni'l-Muallim, **Hulâsatü'l-İ'câz fi'l-Mut'a**, thk. Ali Ekber Zamanî, 1. bs., y.y., el-Mutemerü'l- 'Âlemî li Elfiyyeti's-Şeyh Müfid, 1413h., s. 27.

“Müt’a devamlılık, çocuk yapıp yetiştirme gibi nikâh akdinin maksatlarından bir şey kasdetmeksizin sadece belli bir zamana kadar veya bunu belirtmeden beraber oldukları sürece istifade edip geçip gitmek esasına göre bir akit yapmaktır. “Evlenme ve nikâh” lafızları kullanılsa da şahitlerin huzurunda yapılsa da muvakkat nikâh müt’anın fertlerinden biridir.” Aralarında şekil farkı olsa bile Hanefîlere göre her ikisi de bâtıldır. Çünkü her ikisi de nikâhın “müebbed” olma maksadına uygun değildir.³¹¹

3.2.5. Nehâriyyât Nikâhı

“Nehâr” gündüz, “Nehariyyât” da “gündüzlük eşler” demektir. Kişi akit esnasında eşinin yanında sadece gündüzleri kalmak, gece kalmamak şartını getirmektedir. Nikâh türleri içerisinde “nehâriyyât” tesmiyesi hanefî mezhebinin kullandığı bir ifade olup, diğer mezhep kaynaklarında bu konu özelinde bilgi ve hüküm bulunamamıştır.

Nehâriyyât nikâhına eserlerinde yer veren Hanefî mezhebine göre kişi bu maksadını açıklayarak evlense nikâh sahih olur. Çünkü burada nikâhın rükün ve sıhhat şartlarında ve maksatlarında herhangi bir noksanlık bulunmamaktadır. Ancak bu şart ikinci veya üçüncü evlilik yapılmama veya mehir verilmeme şartı gibi geçersizdir, eşi gece de kalmasını isteme hakkına sahiptir.³¹² Nitekim bu şartlar akitte fazlalık olarak getirilen şartlardır. Akde bir tesirinin bulunmamasından dolayı bu şartı yok saymak da sorun olmamaktadır. Fâsid şartı yok sayarak nikâhın icra edilmesinin akde bir zararı olmayacağından, sadece gündüzleri eşin yanında bulunulması maksadıyla yapılan bir nikâh da maksattan etkilenmemektedir.³¹³

3.2.6. Şiğar

Nikâh akdinin, tarafların bazı amaç ve maksatlarından etkilendiği bir diğer sureti ise şiğar nikâhıdır. Şiğar nikâhı İslam fıkında, Peygamberimiz (s.a.v.)’in

³¹¹ İbn Nüceym, **a.g.e.**, C: III, s. 108.

³¹² İbn Nüceym, **a.g.e.**, C: III, s. 108.

³¹³ Şirbînî, **Muğni’i-Muhtâc**, C: IV, s. 376; Buhûtî, **Keşşâfü’l-Kinâ**, C: V, 98.

şığarın yasak olduğunu ifade eden “İslam’da celeb³¹⁴, ceneb³¹⁵, ve şığar yoktur.”³¹⁶ hadis-i şerifiyle konu olmuştur. Nitekim hadiste de açıkça belirtildiği üzere şığar yaparak evlenmek nehyedilmiştir. Ancak Fıkıh âlimleri şığar ile yapılan bir evliliğin yasaklığının illeti hususunda ihtilaf etmişlerdir. Söz konusu ihtilafın kaynağı ise Peygamberimiz (s.a.v.)’in yasakladığı ve fesadı gereken şeyin bizatihi şığar mı yoksa şığar ile yapılan nikâh mı olduğudur.³¹⁷ Fıkıh âlimlerinin şığar hakkındaki görüşlerini ele almadan önce şığarın sözlük ve terim anlamlarının incelenmesi, şığar nikâhının hükmünün bilinmesi açısından daha yararlı olacaktır.

3.2.6.1. Şığar Nikâhının Tanımı

Şığar sözlükte, “kaldırmak, boş ve tenha olmak” anlamlarını taşımaktadır.³¹⁸ Nitekim bu manadan mütevellit Arapça ’da insan olmayan beldeler için şığaru’l-belde ifadesi kullanılmaktadır.³¹⁹

Bir fıkıh terimi olarak ise şığar, iki erkeğin birbirlerinin velayetinde olan kadınlarla karşılıklı olarak ve kadınlara mehir vermeksizin evlenmeleridir.³²⁰ Sözlük anlamıyla da bağlantılı olarak mehri kaldırarak yapılan nikâhları ifade eder.³²¹ Mesela bir adamın kız kardeşini, kızını veya cariyesini, diğer adamın kız kardeşini, kızını veya cariyesini kendisiyle evlendirmesi mukabilinde o kişiyle mehirsiz evlendirmesi şeklindeki bir tanımını ifade eder.³²²

Gerçekleştirilen nikâhta kadına mehir verilmemesi esasına dayanan şığar nikâhı, uygulanış bakımından farklı suretlerde vuku bulsa da genel olarak fıkıh

³¹⁴ Celeb: Zekâtı ayağa getirmeyi ifade etmektedir. Zekât toplamada celeb, zekâtı toplayacak olan kişinin sürülerden uzak bir bölgeye inerek sürüleri kendine çağırması ve sürüden zekât oranını hesaplayarak almasıdır. Bu durum mal sahibi için zorluk teşkil etmektedir. Bkz. İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-i Sitte**, Ankara, Akçağ Yayınları, t.y., C: VI, s. 386-387.

³¹⁵ Cenep: Zekât için uzak bir yere gitmeyi ifade eder. Mal sahibi kimsenin, zekât tahsildarına meşakkat oluşturacak şekilde ondan uzaklaşmasıdır. Bu durumda tahsildar olan kişi zekâtı toplayabilmek için zahmete girecektir. Bu ise hadiste belirtildiği üzere yasaklanmıştır. Bkz. Canan, **Hadis Ansiklopedisi**, C: VI, s. 386-387.

³¹⁶ Tirmizi, “**Nikâh**”, 30; Nesâî, “**Nikâh**”, 60; Müslim, “**Nikâh**” 60.

³¹⁷ Hasan Güleç, “Şığar”, C: XXXIX, s. 142-143.

³¹⁸ İbn Fâris, **Mekâyîsi’l-Lüğa**, C: III, s. 196; Feyyûmî, **el-Misbahu’l-Münir**, C: I, s. 316.

³¹⁹ Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, **el-Binâye Şerhu’l-Hidâye**, 13 c., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1420/2000, C: V, 157.

³²⁰ Hasan Güleç, “Şığar”, C: XXXIX, s. 142-143.

³²¹ Aynî, **a.g.e.**, C: V, 157.

³²² Aynî, **a.g.e.**, C: V, 157.

âlimlerinin ittifak ettiği şekil yukarıda tarif edildiği şekildedir ki hadislerde nehyedilen de budur.³²³

3.2.6.2. Şiğar Nikâhının Hükümü

Hanefilere göre şiğar nikâhındaki mehirsiz kız alıp verme maksadı taşıyan bu şart fâsiddir.³²⁴ Hanefî mezhebinin temel görüşü olan “nikâh akdinin fâsid şartlarla bozulamayacağı” ilkesi hasebiyle de bu nikâh bâtil görülmemektedir. Hanefiler, şiğar nikâhında kadınlar birbirlerine karşılık olarak evlendirildiğinden, bu nikâhta kadınlık vasfının mehir olarak belirlendiğini söylemişlerdir. İslam’a göre mehir olarak belirlenecek olan şeyin mal cinsinden olma gerekliliği vardır. Ancak kadınlık vasfı bir mal cinsinden sayılamayacağından mehir olmaya uygun değildir. Bu nedenle de şiğar nikâhında tayin edilen mehrin fâsid olmaktadır. Böyle bir durumda fıkhîta mehir verilmesi caiz olmayan varlıkların mehir olarak belirlenmesi durumunda uygulanan kaide akla gelmektedir. Nitekim fıkhî mal olmayan şarap, domuz eti vb. şeyler mehir olarak belirlenmemekte, böyle bir durumda kadına mehr-i misil verilmektedir. Şiğar nikâhında da kadın için kastedilen mehir fâsid olduğundan kadınlardan her birinin mehr-i misil almaya hakkı doğmaktadır.³²⁵

Bu görüş itibarıyla Hanefiler hadis-i şerifte zikredilen “yasak” hükmünden farklı bir sonuca ulaşmış gibi görünmektedirler. Ancak bunun sebebi, Hanefilerin daha önce de zikrettiğimiz “İslam’da şiğar yoktur.”³²⁶ hadisiyle Peygamberimiz (s.a.v.)’in bizatihi şiğar nikâhını kastetmediği görüşüdür. Burada yasaklığın sebebi mehrin belirlenmemesi olarak görülmektedir. İbn Ömer (r.a.)’den naklen: “*Rasulullah (s.a.v.) mehirsiz, karşılıklı değişme yoluyla evlenmeyi yasakladı.*”³²⁷ hadisi de Hanefilerin bu hükmünün önemli delillerindendir. İbn Ömer’den nakledilen bu rivayet, şiğar nikâhındaki yasaklamanın delalet ettiği şeyin mehir tayini olduğu ve nikâhın aslına

³²³ Desûkî, **a.g.e.**, C: II, s. 307; Sâvî, **a.g.e.**, C: II, s. 388, 446; Mâverdî, **a.g.e.**, C: XI, s. 443-448; Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb, 13 c., Beyrut, Dâru’l-ma’rife, 1379 h., C: IX, s. 162-164; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s. 232-233; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, 92-93.

³²⁴ Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s. 493.

³²⁵ Serahsî, **el-Mebsut**, C: V, s. 105; Kasânî, **a.g.e.**, C: III, s. 493; Meydânî, **a.g.e.**, C: III, s. 18; Merğînanî, **a.g.e.**, C: III, s. 74-75; Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s. 303; Şeyhîzade, **a.g.e.**, C: I, s. 512; Aynî, **a.g.e.**, C: V, 157.

³²⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 30; Nesâî, “Nikâh”, 60; Müslim, “Nikâh”, 60.

³²⁷ Buhârî, “Nikâh”, 28; Müslim, “Nikâh”, 57; Nesâî, “Nikâh”, 61.

yönelik bir yasak olmadığına işaret etmektedir.³²⁸ Böyle bir nikâh mehirsiz gerçekleştirilirse veyahut mal yerine geçmeyen bir özellik mehir yerine sayılıp şart fâsid olursa dahi bu nikâh mehri belli bir nikâhtır. Bu da mehr-i misildir.³²⁹

Hanefîlerin bu görüşüne karşın, fıkıh mezheplerinin çoğunluğunu oluşturan Şafîîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre şîğar nikâhı bâtıldır. Cumhurun şîğar nikâhı hakkında genel ittifakının yanında, şîğar nikâhının bâtil olmasının illeti ve sonuçları hususlarında bazı ihtilaflar bulunmaktadır.

Mâlikîler, şîğar nikâhının hükmünü nikâh akdine idhal edilen şart ve mehir durumuyla bağlantılı şekilde değerlendirmişlerdir. Şîğarı bu yönden ele aldıklarında, şîğar nikâhının gerçekleştirileceği üç farklı türü öngörmüşlerdir. Bunlardan ilkinde erkeğin kız kardeşini veya kızını mehirsiz bir şekilde evlendirmesi durumuyla meydana gelen şîğar nikâhıdır. Bu durumda adam kız kardeşini veya kızını bir erkekle, onun da kendi kız kardeşini veya kızını kendisine nikâhlanması şartıyla evlendirmektedir. Burada evlendirilen kız kardeşlere mehir belirlenmemektedir. Sadece kız kardeşlerini karşılıklı olarak birbirleriyle evlendirirler.³³⁰ Bu nikâh zifaktan önce de sonrasında da fâsid olup, sonlandırılmalıdır. Eğer akit gerçekleşmiş ise her iki kadına da mehr-i misil verilir.³³¹

İkinci durumda ise şîğar nikâhı, bir adamın başka bir adamın kızını veya kız kardeşini belli bir mehirle kendisine nikâhlanmasını istemesi ve buna karşılık da kendi kızını veya kız kardeşini mehirsiz o adamla evlendireceğini söylemesiyle oluşmaktadır. Bu durumda adam diğerine: “Kızını/kız kardeşini 100 dinar mehirle ve karşılığında kızını/kız kardeşimi seninle mehirsiz evlendirmem üzerine benimle nikâhla” gibi ifadeler kullanabilmektedir. Bu halde, nikâh yine fâsid olup, kendisi için mehir belirlenmeyen kadını nikâhı feshedilip mehr-i misil verilmelidir. Kendisine akitte mehir belirlenen kadının nikâhı ise zifaktan önceyse feshedilir, sonra ise

³²⁸ Kasânî, **a.g.e.**, C: III, s. 493; Serâhsî, **a.g.e.**, C: V, s. 105.

³²⁹ Kasânî, **a.g.e.**, C: III, s. 493.

³³⁰ Kasânî, **a.g.e.**, C: III, s. 493.

³³¹ Salih Abdüssemi' el-Âbî el-Ezherî, **Cevâhirü'l-İklil Şerhu Muhtasari'l-Allameti's-Şeyh Halîl**, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, ty., s. 311; Ruaynî, **a.g.e.**, C: III, s. 512.

belirlenen mehrinden veya mehr-i misilden hangisi fazlaysa o miktar verilip evliliği devam ettirilir.³³²

Malikîlere göre üçüncü durumda ise her iki kadın için de birer mehrin belirlenerek “Kızını veya kız kardeşini 100 dinarla bana nikâhlaman karşılığında Kızımı veya kardeşimi 100 dinarla sana nikâhladım.” gibi bir şekilde gerçekleşen şîğar nikâhıdır. Bu nikâh da fâsid hükmünde olup, zifaktan önce her iki nikâh da feshedilir. Zifaktan sonra ise her iki kadın da akitte belirlenen mehrinden veya mehr-i misilden fazla olanı hak eder ve evlilik feshedilmez.³³³

Şafîiler ise şîğar nikâhının yasaklanması hususunda akitte iki kadının cinselliğinden yararlanma hususunun açık bir şekilde belirtilip belirtilmemesini esas almışlardır. Buna göre nikâh akdinde “benim kızımı veya kız kardeşimi senin kızından/kardeşinden faydalanmam üzerine nikâhladım. Senin de kızını veya kız kardeşini benim kızından/kardeşimden faydalanman üzere kendimle nikâhladım.” şeklinde ifadelerin bulunması nikâhı şîğar yapar ve bâtıl olur. Nitekim bu durum İbn Ömer’den (r.a.) nakledilen “Rasulullah (s.a.v.) mehirsiz, karşılıklı değişme yoluyla evlenmeyi yasakladı.”³³⁴ hadisinde belirtilen durumla aynıdır. Ancak kadınların cinselliğinden faydalanma hususu zikredilmezse nikâh sahih sayılır ve her bir kadın mehr-i misil hak eder.³³⁵

Hanbelîlere göre de şîğar nikâhı bâtıl bir nikâhtır. Bunun sebebi bu nikâhın ferce karşılık ferç ile yapılması ve mehrin yerine kadının geçmesidir.³³⁶ Bu görüş diğer mezheplerdeki gibi şîğarın yasaklandığı hadislere dayanmaktadır.

Şîğar olarak gerçekleşen bir nikâh akdinde, icab sırasında mehr de belirlenirse, Ahmed b. Hanbel’e göre bu durumda nikâh sahih olmaktadır.³³⁷ Ancak Hırakî, İbn

³³² Ezheri, **a.g.e.**, s. 311; Ruaynî, **a.g.e.**, C: III, s. 512.

³³³ Ezheri, **a.g.e.**, s. 311; Ruaynî, **a.g.e.**, C: III, s. 512.

³³⁴ Buhârî, “Nikâh”, 28; Müslim, “Nikâh”, 57; Nesâî, “Nikâh”, 61

³³⁵ Şirbînî, **Muğni’i-Muhtâc**, C: IV, s. 232-233; Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, C: VII, s. 40-41.

³³⁶ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 176; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 93; İbn Müflih Ebû İshak Burhaneddin İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, **el-Mübdî’ fi Şerhi’l-Mukni’**, 8 c., 1. bs, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997, C: VI, s. 150.

³³⁷ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 177-178; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 93-94; Merdâvî, **el-İnsâf**, C: VIII, s. 160.

Ömer rivayetiyle gelen hadise işaret ederek bu halde de nikâhın sahih olmayacağını söylemiştir.³³⁸

Hanbelî âlimlerinin şîğar hususundaki görüşlerine bakıldığında kadınlığın mehir olarak zikredilmediği durumlarda sahih olabilmekle birlikte, mehirsiz olması şart koşulduğunda bâtıl olmaktadır. Tarafların sadece birine mehir belirlenmesi durumunda da mehri belirlenmeyen kişinin nikâhı fâsid olmaktadır. İbn Cevzî'nin görüşü ise mehrin belirlenmesiyle nikâhın sahih olabileceği yönündedir.³³⁹

Mezheplerin arasında görülen ihtilaf, şîğarın yasaklılığının illetinin farklı değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Mehrin yok sayılmasını illet olarak kabul edenler, kadına mehr-i misil vererek nikâhın sahih olabileceğini savunurken, yasağı bizatihi şer'an yasaklanmış olmasıyla açıklayanlar ise görüşlerini hadise dayandırarak nikâhın feshedilmesini gerekli görmüşlerdir.

3.2.7. Hülle

Evlilik bağının kurulmasından sonra eşler arasında meydana gelen anlaşmazlık ve problemler sebebiyle bu birliğin sonlandırılması meşru olur. Bu sebeple talâk meşru kılınmış, sınırları Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir.³⁴⁰ Üçle sınırlandırılan boşanmanın gerçekleşmesi halinde boşanmış kadının boşayan eşiyile yeniden evlenebilmesi için, başkasıyla fiilî olarak evlenip, ikinci kocanın onu boşaması veya ölmesi sonucu kadının serbest kalması şart koşulmuştur. Nitekim talâkın meşruiyetini belirten ayetin devamında gelen *“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.”*³⁴¹ ayeti bu şartı kat'î bir şekilde göstermektedir. İşte boşanmış eşlerin bu şartın sağlanarak tekrar evlenebilmeleri için

³³⁸ İbn Müflih, a.g.e., C: VI, s. 150.

³³⁹ Merdâvî, a.g.e., C: VIII, s. 160; Buhûtî, a.g.e., C: V, s. 93-94.

³⁴⁰ Bakara 2/229.

³⁴¹ Bakara 2/230.

hülleye başvurdukları görülebilmektedir. İslam'ın ilk dönemlerinden beri var olan hüllenin mahiyeti incelenerek fikhî bağlamda belirtilen hükmü ele alınacaktır.

3.2.7.1. Hüllenin Tanımı

Hülle, Arapçada (ح ل ح) kökünden türeyip lügatte bir şeyi helâl kılma manasına gelen “tahlîl” ile ifade edilmektedir. Terim olarak, üç talâkla boşanan kadının, boşayan kocasına helâl kılmak maksadıyla bir başkasıyla yaptığı evliliğidir. Boşanan kadını, kocasına helâl kılmak için evlenen kişiye “muhallil”, üç talâkla karısını boşayan ve kendisi için hülle yapılan da “muhallelun leh” denir.³⁴²

Bakara suresinde Allahu Teâlâ, üç talâkla boşanan kadının ancak bir başkasıyla nikâhlanıp sonrasında evliliğinin sonlanması ile ilk boşandığı eşine dönmesini helâl kılmıştır.³⁴³ Ancak hülle ise, şekli itibariyle ayet-i kerimede belirtilen şartları gerçekleştirilmesinin yanında, aslı bakımından gerçek bir evlilik olmayıp, boşanan kadının tamamen birinci kocasıyla tekrar nikâhlanabilmesi maksadı üzerine kurulan bir evliliğidir. Nikâh esnasında tarafların bu maksadı açık olarak ifade edilmektedir. Nitekim niyetin izhar edilmediği ancak içten içe hülle maksadı taşınarak yapılan evliliklerde, hülle nikâhına dair hükümlerin terettüp etmesi, bu maksadı açığa çıkaran söz veya fiil ile mümkündür.

Konu ile bağlantılı olan Bakara suresinin 229 ve 230. ayetlerinin mana ve mefhum açısından, üç talâkla boşanmadan sonra gerçekleşen evliliğin muvazaasız, ciddi ve gerçek bir evlenme olmasının gerekli kıldığı görülmektedir. Allah'ın koyduğu sınırlar dahilinde evlilik hukukuna riayet, şüphesiz ki kocası tarafından boşanan kadının başkasıyla gerçekleştirdiği evliliğin ciddi olmasına bağlıdır.³⁴⁴

3.2.7.2. Hüllenin Hükmü

Üç talâk ile ayrılan eşlerin, yeniden evlenebilmelerinin şer'î açıdan engel teşkil etmemesi ancak kadının başka bir erkekle yapacağı sahîh evliliğinin, boşanma veya kocanın vefatı ile sonuçlanması durumunda mümkündür. Nitekim ayette emir bu

³⁴² Feyyûmî, **a.g.e.**, C: I, s. 147; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib el-Hârizmî, **Mefââtihul-'Ulûm**, thk. İbrahim el-Ebyârî, 2. bs., y.y., Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, t.y., s. 35.

³⁴³ Bakara 2/230.

³⁴⁴ Karaman, Hayrettin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, 3 c., İstanbul, İrfan Yayınevi, 1978, C: I, s. 326.

şekilde buyurulmuş olup, âlimler arasında herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır. Ancak boşanan kadının, ayrıldığı kocasına tekrar helâl olması maksadıyla yapılan evlilik olan hüllenin, kadını kocasına helâl kılıp kılmayacağı hususu İslam âlimlerinin üzerinde durduğu bir konudur.

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre üç talâkla boşanan kadın, başkası ile yapılan nikâh akdiyle eski kocasına helâl olmamaktadır. İkinci evliliğin gerçek ve fiilî bir evlilik olması şarttır. Ancak, Saîd d. el-Müseyyeb (r.a.)'e göre sadece nikâh akdiyle helâllik meydana gelmektedir. Ayrıca Bişr el-Merîsî (v. 218/833), Dâvûd ez-Zahirî (v. 270/884) ve Şia da bu görüştedir. Diğer İslam âlimleri ise bu görüşe karşı çıkmışlardır. Sadrüşşehîd (v. 536/1141), mücerred nikâh akdinin helâlliği sağlaması hususunun, hülle yapanları lanetleyen meşhur hadis³⁴⁵ ile aykırı düştüğünü benimsemiştir. Bu görüşe göre fetva verenlerin de Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti altında bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca Saîd b. el-Müseyyeb'in bu hususta çoğunluğa ihtilaf etmesinin, hülle yapanları lanetleyen hadisin kendisine ulaşmamış olmasından kaynaklandığı da söylenmiştir. Bunun yanında Saîd b. el-Müseyyeb'in bu görüşünü değiştirdiği hususunda nakiller de bulunmaktadır.³⁴⁶

Hülle nin şer'î açıdan sakıncalı olması, boşanan kadının bir başkasıyla yaptığı ikinci evliliğin belli bir niyete veya şarta binaen gerçekleşmesi ile ilişkilidir. Tarafların kadını eski eşine helâl kılma amacı gütmesi veya akde böyle bir şartın idhal edilmesi, doğal ve gerçek bir evlilik olmaması yönünden Kur'an'da zikredilen durumdan ayrılmaktadır. Kadının eski eşine helâllliğini sağlayacak olan nikâhta, tarafların niyet ve maksatları büyük önem taşımaktadır.

Hanefiler, kadının eski kocasına helâl olabilmesi niyetiyle yapılan evlilik ile evlendikten sonra ikinci kocanın boşaması şartını ayrı ayrı değerlendirmişlerdir. Üç talâkla boşanan bir kadınla, kadın veya ilk kocası emretmediği halde, kadını eski eşine

³⁴⁵ Ebû Davûd, "Nikâh", 15; Timizi, "Nikâh", 28; Nesâî, "Talak", 13; "Zinet", 25; İbn Mâce, "Nikâh", 33.

³⁴⁶ Şeybânî, **el-Huce**, C: IV, s. 107; Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, **el-Usûl**, 2 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y., C: I, s. 130-131; Serahsî, **el-Mebsût**, C: VI, s. 9; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C: X, s. 178; Kâsânî, **Bedâ'î'u's-Sanâ'î**, C: III, s. 187-188; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: III, s. 107; Aynî, **a.g.e.**, C: IV, s. 500-501; İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: IV, s. 181-182; İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Râik**, C: 4, s. 61; Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s.473-474.

helâl kılmak niyetiyle evlenen ve sonrasında da eski eşine dönebilmesi için kadını boşayan kişi ecir kazanmaktadır. Nikâh akdi sahih olup, bu nikâhla eski eşe helâllik gerçekleşmektedir.³⁴⁷

Kadının boşandıktan sonra başkasıyla yapacağı evlilikte hülle şartının bulunması hususunda Hanefî mezhebi imamları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Üç talâkla boşanmış bir kadın, başka bir erkeğe “benimle evlen ve beni eski kocama helâl kıl” der yahut ikinci şahıs kadına, “seninle evlenip ilk kocana helâl kılacağım” derse bu şartlar mekruh olmaktadır. Ebu Hanife ve İmam Züfer’e (v. 158/775) göre bu akit sahih, şart ise geçersizdir. Bu durumda evlilik sona ererse de şart geçersiz olduğundan dolayı kadın önceki eşine helâl olmaktadır. İmam Ebu Yusuf ise böyle bir şart ile gerçekleşen nikâhın fâsid olduğunu söylemiş, cinsî münasebet olsa dahi kadının önceki eşine helâl olmayacağını belirtmiştir. İmam Muhammed’e göre ise böyle bir evlilikte şart bâtil olup akit sahih kabul edilir. Ancak kadının önceki eşine helâlligi söz konusu olmaz.

Hanefîlerin bu konudaki ihtilafli görüşleri bazı açıklamalara dayanmaktadır. Ebu Hanife nikâhın genel esaslarının akde cevazı iktiza ettiğini, helâl kılma şartının bu cevaza etki etmediğini savunmaktadır. Bu da hülle şartıyla yapılan bir akdin sahih olup, Allahu Teâlâ’nın “...bir başkasıyla nikâhlanmadıkça...”³⁴⁸ hitabına dahil olduğunu göstermektedir. Böyle bir evlilikle de kadının önceki eşine haramlılığı sona ermektedir. Ancak bu şartla yapılan evliliğin, nikâhın beraber yaşama, çoğalma ve iffeti koruma gibi maksatlarına uygun olmaması sebebiyle mekruh olduğunu belirtmiştir. Nitekim bu şart akdin tamamlayıcı şartların dışında olduğundan fâsid olup nikâhı bâtil kılmamaktadır. Ebu Yusuf’a göre ise helâl kılma şartı, evlilik için süre belirlemektir. Herhangi bir süreye dayalı evlilik de asla sahih olmadığından, kadının önceki eşine helâl kılınmasında bir etkisi olmaz. İmam Muhammed’in ise görüşünün dayanağı, helâl kılma maksadıyla nikâh yapanların, kanun koyucunun tehir ettiği bir meselede aceleci davranmalarıdır. Bu nedenle helâl kılmada böyle bir yonteme

³⁴⁷ Serahsî, **el-Mebsût**, C: VI, s. 9; C: XXX, s. 228; Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s. 187; İbnü’l-Hümâm, **Fethu’l-Kadir**, C: 4, s. 183; İbn Nüceym, **el-Bahru’r-Râik**, C: 4, s. 63; Belhî vdğr., **a.g.e.**, C: I, s. 474-475.

³⁴⁸ Bakara 2/230.

başvuranlar, mirası almak isteyen mirasçının, varis olduğu kişiyi öldürmesinde olduğu üzere bu durumdan mahrum bırakılarak cezalandırılır. Ancak İmam Muhammed'in zikrettiği bu kıyas nassa aykırı görülmüştür.³⁴⁹

Hanefîlerin hülle hususunda belirttikleri bir diğer görüş de Peygamberimizden (s.a.v.) “muhallil” ve “muhallemun leh”i lanetleyen hadisin³⁵⁰ bulunması, nikâhın sahih olmadığına delalet etmemesidir. Nitekim bir akitten menetme onun fâsid olduğuna delil olmaz. Peygamberimizin (s.a.v.) boşanan kadınla, onu eski eşine helâl kılma maksadıyla evlenen kimseden “muhallil” (helâl kılan) şeklinde isimlendirmesi helâllığıne işarettir. Bu da akdin sıhhatine delalet etmektedir.³⁵¹

Hanefîlere göre nikâh akdi fâsid şartlarla bâtil hükmünde olmamaktadır. Aksine şart bâtil ve geçersiz olduğundan nikâha etki etmez ve nikâh sahih olur. Bu sebeple boşanmış bir kadınla hülle şartıyla evlenen kişi kadını eski eşine helâl kılmak için hülle yapmaktan vazgeçip evliliği devam ettirmek isterse, şart fâsid olup akit sahih olduğundan, evlilik de sahih ve devamlı olur. Böyle bir durumda kişinin akitte koşulan şarta binaen talâka zorlanmaması gerekmektedir.³⁵²

Şafiî mezhebine göre ise, üç talâkla boşanan kadını kocasına helâl kılma maksadıyla yapılan nikâh mut'a nikâhı olarak kabul edilmektedir. Hülle de kadını eski kocasına helâl kılmak için cinsî münasebette bulununcaya kadar yapılan bir nikâh akdi olduğundan, Peygamberimizin (s.a.v.) nehyettiği mut'a olmaktadır. Çünkü nikâh cinsel ilişki için yapılmıştır. Burada ebedi bir evlilik maksadı gözetilmediğinden sürenin uzunluğu veya kısalığı fark etmeksizin cinsî münasebet yasaktır. Nikâhı sonlandırma amacı taşıyan her şart, akdi bâtil kılar. Evliliğin sonlandırılacağı tarihin belirli veya belirsiz olması yahut evliliğin uzun ya da kısa müddetle

³⁴⁹ Serahsî, **el-Mebsût**, C: VI, s. 10; **a.e.**, C: XXX, s. 228; Kâsânî, **a.g.e.**, C: III, s. 187-188; Aynî, **a.g.e.**, C: IV, s. 500-501; İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, C: IV, s. 183-184; İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik.**, C: IV, s. 63; Emir Abdulaziz Rasras, **el-Enkihatü'l-Fâside el-Munhî anhâ fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye**, y.y., Mektebetü Vehbe, 2013, C: II, s. 671.

³⁵⁰ Ebû Davûd, "Nikâh", 15; Timizi, "Nikâh", 28; Nesâî, "Talak", 13; "Zinet", 25; İbn Mâce, "Nikâh", 33.

³⁵¹ Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî el-Hüseynî, **Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, thk. Alî Abdalbârî Atiyye, 16 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415h., C: I, s. 535-536.

³⁵² Hâfizüddin Muhammed b. Muhammed el-Bezzâzî el- Kerderî, **el-Fetâva'l-Bezzâziyye**, 5 c., Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1986, C: IV, s. 263.

sınırlandırılmasıyla nikâh bâtil olacağından eşler arasında talâk, zıhar, ila gibi evlilik hükümleri cereyan etmemektedir. Taraflar da birbirinin mirasçısı olamaz. Eşlerin birbirlerine helâl olabilmesi için sahih bir akitle evlenmeleri şarttır. Bu durumda eğer akit esnasında herhangi bir şart bulunmuyor, ancak eşlerden birinin ebedi bir evlilik gerçekleştirme niyeti yok veyahut kadını eski kocasına helâl kılma amacı güdülüyorsa niyete itibar edilmez. Çünkü niyet gizlidir, fiil ise niyetin dışında gerçekleşen bir olaydır. Nitekim akitte hülle şartının bulunduğu fâsid nikâh, cinsî münasebet bulunsa dahi kadını eski eşine helâl kılmamaktadır.³⁵³ Bazı Şafîilere göre ise hülle şartı ile gerçekleştirilen akit sahih olup, şart bâtildir.³⁵⁴ Bu yönüyle görüş, Ebu Hanife ve İmam Züfer'in görüşüne katılmaktadır.

Mâlikîlere göre akitte hülle veya ikinci kocanın kadını eski eşine helâl kılma niyetinin bulunması fesada yol açar. Süfyan es-Sevrî (v. 161/778) ve Evzaî (v. 157/774) de bunu savunmaktadır. Nikâh akdinde bu tür bir şartın bulunması, zifaf gerçekleşmiş olsa dahi evliliğin feshedilmesini gerektirmektedir. Aynı şekilde böyle bir şart ve niyet üzerine evlenen kişinin daha sonra kadını beğenip onunla evli kalmayı tercih etmesi halinde de eşler birbirinden ayrılmakta ve talâk-ı bain meydana gelmektedir. Ayrıca evliliğin feshi kadının eski kocasına helâllüğünü de sağlamamaktadır. Feshedilen evlilikte böyle bir şart veya maksadın bulunması ikinci koca, kadın, şahitler ve velinin cezalandırılması sonucunu gerektirmektedir. Ancak ikinci koca görünüş itibariyle hülle yapmayı kabul etmekle birlikte, asıl olarak kadını nikâhı altında tutma maksadı taşırsa, evlilik dinî açıdan sahihtir. Kadının daha sonrasında boşanması veya eşinin vefatı durumunda eski eşle tekrar evlenmesi caizdir. Kadının veyahut ilk eşinin hülle niyeti taşımaları, helâlliğin oluşmasında bir mâni teşkil etmemektedir. Önemli olan, ikinci kocanın niyetidir. Nitekim kadını boşamak onun elindedir.³⁵⁵

³⁵³ Şâfi'î, **el-Ümm**, C: V, s. 86-87; Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. el-Mervezî el-Haccâc, **İntilâfu'l-Fukâhâ**, thk. Muhammed Tâhir Hakîm, 1. bs., Riyad, Evdâü's-Selef, 1420/2000, s. 335-336; Şirbînî, **Muğni'i-Muhtâc**, C: IV, s. 376-377; Fahreddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer er-Râzî et-Teymî, **Mefâtihu'l-Ġayb**, 32 c., 3. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420 h., C: VI, s. 450; Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, **el-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a**, 5 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003, C: IV, s. 82; Rasras, **el-Enkihatü'l-Fâside**, C: II, s. 675-678.

³⁵⁴ Şirbînî, **a.g.e**, C: IV, s. 377; Rasras, **a.g.e**, C: II, s. 677.

³⁵⁵ Mervezî, **a.g.e**, s. 335; Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyüb b. Vâris el-Bâcî et-Tücbî el-Endelüsî, **el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta**, 7 c., 1. bs., Mısır, Matbaatü's-Saade, 1332 h., C: III, s.

Hanbelîlere göre ise, hülle maksadı ile ya da bu şartla gerçekleşen bir nikâh akdi haram hükmünde olup bâtıldır. Akitten önce şart koşulmuş, ancak akit esnasında zikre dilmemiş ve aynı zamanda akitte böyle bir niyet bulunduysa veya şart olmadığı halde helâl kılma maksadıyla akit gerçekleşmişse nikâh bâtıldır. Nitekim Ahmed b. Hanbel'e (v. 241/855) bu niyet ile evliliğin hükmü sorulduğunda, kendisi Peygamberimizin (s.a.v.) hadis-i şerifine istinaden o kişinin lanetlenmiş olduğunu belirtmiştir. Ancak ikinci kocaya akit öncesinde helâl kılma şartı koşulsa, kendisi de gerçek anlamda evlenme niyeti taşıyarak evlenirse akit sahih olmaktadır. Çünkü evlenecek erkek tarafından getirilen bir şart veya hülle niyeti bulunmamaktadır. Kadının veya velisinin veyahut ilk eşinin hülle niyeti taşımaları akdin sıhhatini etkilememektedir. Nitekim kadın ile evli kalma ve boşama hakkı, kadınla evli olan kocaya aittir. Diğerlerinin böyle bir şeye mâlik olması söz konusu olmamaktadır.³⁵⁶

Fıkıh mezheplerinin hülle hususundaki görüşleri incelendiğinde, hülle maksadının açıkça ifade edildiği veya bir hülle şartı olarak akde idhal edildiği durumlara dair hükümler bulunduğu görülmektedir. Bu maksadın gizli kaldığı durumlarda da yine niyeti belli eden bir karinenin bulunması, akdin hülle nikâhı olarak değerlendirilmesini gerektirmiştir. Hanbelî ve Mâlikîlerin, hülle şartı ile yapılan nikâh akitlerinin bâtil olduğu hususunda ortak görüşte oldukları açıktır. Nitekim böyle bir nikâh süreli veyahut evliliğin devamlılığını engelleyen bir şart ile takyid edilmiş evliliklerdir ki, bu haram kılınan mut'a nikâhına benzerdir. Ayrıca iki mezhep de üç talâkla boşanan kadının kocasına yeniden helâl olması için hülle niyeti ve kastının bulunmasının evliliği bâtil kıldığı hususunda ittifak etmişlerdir. Burada hükmü belirlemede, akdi gerçekleştiren kocanın evlilikteki maksadı esas alınmıştır.

Ebu Hanife, hülle şartıyla gerçekleştirilen nikâh akdinde şartı yok saymaktadır. Ayrıca Hanefî mezhebinde hülle şartı ile evlenen ancak nikâhtan sonra kadını eski eşine helâl kılma maksadından vazgeçen ikinci kocanın evliliği sahih kabul edilmiştir.

299-300; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C: III, s. 107; Cezîrî, **el-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a**, C: IV, s. 80-81; Şelebî, **Ahkâmü'l-Usra**, s. 512; Rasras, **a.g.e.**, C: II, s. 673-674.

³⁵⁶ İbn Kudâme, **el-Muğni**, C: VII, s. 180-181; Takıyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye el-Harrânî, **Beyânü'd-Defil 'alâ Butlâni't-Tahlîl**, thk. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi, 1. bs., y.y., el-Mektebü'l-İslâmî, 1418/1998, s. 437; İbn Kayyim, **İ'lâmu'l-muvakkî'in**, C: III, s. 43-50; Cezîrî, **a.g.e.**, C: IV, s. 84; Şelebî, **a.g.e.**, s. 512; Rasras, **a.g.e.**, C: II, s. 678-683.

Ancak Şafiîler hülle maksadıyla kıyılan nikâhı caiz görmemelerinin yanında, şekil bakımından sahih olan bir nikâhın hülle maksadı veya niyeti zahir olarak bilinemeyeceğinden dolayı kadının eski eşine helâllüğünü sağladığını savunmuşlardır. Onlara göre, böyle bir nikâh akdindeki maksadın hukuki anlamda akdin sıhhatini etkilemediği görülmektedir.

Sonuç olarak hülle nin nikâhın maksatlarına ters düşen, hukuki açıdan zararları bulunan bir akit olduğu görülmektedir.³⁵⁷ İslam dini özünde mefsetet bulunan şeyleri haram, maslahat bulunanları ise helâl kılmıştır. Allahu Teâlâ'nın hükümlerinde bu fayda gözetilmiştir. Ancak, hülle ile kişi koyulan hükmün maslahatlarını bir yana bırakarak, kendi istekleri doğrultusunda hileye başvurmuş olmaktadır.³⁵⁸

3.2.8. Misyar Nikâhı

Misyar nikâhı, akitte sahip olduğu özellikler ve bazı biçimsel sonuçları itibariyle klasik fıkıhta yer alan evlenme formlarıyla şekilsel açıdan benzerlik taşımaktadır. Bunun yanında gerek ismen olsun gerekse ayırt edici özellikleri ve pratikteki uygulanış biçimleri bakımından misyar, tamamen yeni addedilebilecek bir mahiyettedir.

Tarihi çok eskilere dayanmayan bu uygulamanın, başta Suudi Arabistan'ın Necîd bölgesinde ortaya çıkarak, körfez ülkelerinde, Mısır, Kuzey Afrika, Endonezya, Filipinler, Malezya gibi birçok ülkede ve Müslümanların yaşamakta olduğu batı ülkelerinde yaygınlık kazanmakta olduğu görülmektedir.

Etkisi ve intişarı Müslümanlar arasında hızla artan misyar nikâhının fikhî açıdan hüküm ve sonuçlarının incelenebilmesi için öncelikle misyarın tanımı ve mahiyeti bilinmelidir.

3.2.8.1. Misyar Nikâhının Tanımı

Misyar kelimesinin sözlük anlamı ele alındığında, sözcüğün hangi kökten ve manadan türediği hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bir kısım araştırmacı, koca

³⁵⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen Hakîm et-Tirmizî, **el-Menhiyyât**, thk. Muhammed Osman el-Huşî, Kahire, Mektebetü'l-Kur'ân li't-Tab' ve'n-Neşri ve't-Tevzi', 1406/1986, s. 73, 74.

³⁵⁸ İbn Kayyim, **İ'lâmu'l-muvakkî'in**, C: II, s. 185, 186.

eşinin yanına bir süreliğine gidip döndüğünden dolayı Arapçada yürümek manasında kullanılan kelimenin (س ي ر) “seyr” kökünden mif’al vezniyle türetilerek misyar olarak ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Diğer bir kısım ise, misyarın, ortaya çıktığı Suudi Arabistan’ın Necid bölgesinin halk dilinde günlük ziyaret anlamına gelen kelime olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Kocanın kısa ziyaretlerle eşinin yanına uğraması, bu günlük ziyaretlere benzediğinden, nikâh bu kelimeyle isimlendirilmiştir.³⁵⁹

Terim anlamda ise misyar, nikâhın akdin gerekli tüm rükün ve şartlara uygun olarak hukuki sonuçlarını meydana getirecek şekilde yapılmasının yanında, kadının evlenme akdinden doğan bazı haklarından feragat ettiği bir nikâhtır. Misyar nikâhıyla evlenen kadın, eşi tarafından sağlanacak olan nafaka, süknâ ve eşinin yanında ikamet etmesi gibi haklarından kendi isteğiyle feragat eder. Eşi belli zamanlarda kadının yanına uğrar. Tanımda da görülen şekli itibariyle, kocanın eşiyle anlaşarak, onun yanına geleceği zamanları tayin etmesi ve kadının da belli haklarından feragat etmesi misyarın en temel özelliklerindedir.³⁶⁰

Misyar nikâhının uygulanış şekilleri sebebiyle farklı isimlendirmeleri de bulunmaktadır. Riyad Yüksek Mahkeme hakimlerinden İbrahim el-Hudayrî, misyarın Necid bölgesinde eskiden beri uygulandığı ve kocanın ekseriyetle kuşluk vakti eşinin yanına uğramasından dolayı (النكاح الضحوية) kuşluk nikâhı olarak isimlendirildiğini belirtmiştir.³⁶¹ Eski Riyad Emri bi’l-Ma’ruf Nehy ‘ani’l-Münker Teşkilat Başkanı Abdurrahman en-Nâsır ise, misyar elli yıllık bir geçmişe sahip olan ve genellikle birden fazla kadınla evlenmek isteyenlerin gizlilik üzere akdettikleri bir nikâhtır. Bu sebeple bu nikâhın, (الزواج السري، الزواج الخفي) gizli nikâh olarak da zikredildiğini söylemiştir. Ayrıca koca genellikle eşinin yanına perşembe günleri gittiğinden, bu nikâh (زواج الخميس) Perşembe nikâhı olarak da anılmıştır.³⁶²

³⁵⁹ Abdülmelik Yusuf Muhammed el-Mutlak, “Zevâcü’l-Misyâr: Dirâse Fıkhîyye ve İctimâ’iyye Nakdiyye”, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi’atü’l-Yermük, Külliyyetü’ş-Şerî’a ve’d-Dirâsâti’l-İslamiyye, Yermük, 1422/2001, s. 42-44; a.mlf., **ez-Zevâcü’l-‘Urfî Dâhile’l-Memleketi’l-‘Arabîyyeti’s-Su’ûdiyye ve Hâricehâ**, 1. bs., Riyad, Dârü’l-‘Âsime, 1427/2006, s. 316-320; Aşkar, **Müsteceddât Fıkhîyye**, s. 167.

³⁶⁰ Üsâme el-Aşkar, **a.g.e.**, s. 161-164, 167.

³⁶¹ Mutlak, **Zevâcü’l-Misyâr**, s. 45.

³⁶² Mutlak, **ez-Zevâcü’l-‘Urfî**, s. 321.

Tanımı ve isimlendirmeleri ele alınan bu nikâhın ortaya çıkmasına ve yayılmasına zemin hazırlayan başlıca birkaç sebep bulunmaktadır. Öncelikle bu nikâhın ortaya çıkmasında, son dönemlerdeki evlenme çağı geçmiş kızların ve dul kalmış kadınların sayısındaki hızlı ve ciddi artışın etkili olduğu söylenmektedir. Maddi imkansızlıklar sebebiyle aile kuramayan erkeklerin, maddi anlamda kimseye muhtaç olmayan kız ve dul kadınlarla nikâhlanarak daha kolay bir evliliğe olan rağbetleri diğer yandan bazı evli erkeklerin eşiyle yaşadığı kısırlık, hastalık ve problemlerden dolayı da eşlerinden ayrılmadan başka bir eş edinme ve nesillerini devam ettirme isteğinin de bu nikâhın ortaya çıkmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.³⁶³

Bu nikâhın ortaya çıkmasında etkili olan bir başka sebep de ticaretle uğraşan veya resmî işlemler için seyahat eden bazı kimselerin, gittikleri yerlerde uzun süre kalmalarıdır. Bu kimseler gittikleri yerden bir kadınla misyar nikâhıyla evlenirler ve memleketlerine dönerken eşlerini geri ailelerinin yanına bırakırlar. Kadın ailesinin yanında ailenin bir ferdi olarak yaşar ve masrafları da ailesince karşılanır. Kocasının ise geri ne zaman yanına döneceği belli değildir. Koca tekrar oraya döndüğünde eşinin yanına gider.³⁶⁴

3.2.8.2. Misyar Nikâhının Hükümü

Misyar nikâhının İslam'ın belirlediği sınır ve hükümler kapsamında caiz olup olmadığı hususu, bu tür nikâhın uygulandığı ülkelerde âlim ve araştırmacıları meşgul eden bir mesele olmuştur. Bu konuda, misyari caiz görenler, caiz olmadığını savunanlar ve doğru bir hüküm verebilmek için sonuçlarının görülmesi gerekliliğini savunanlar olmak üzere üç görüş ortaya çıkmıştır. Bu üç farklı görüşün savunucuları ve savunma gerekçelerini şu şekilde açıklamak mümkündür.

a) Misyar nikâhının caiz olduğunu savunanların önde gelenleri, eski Suûdî Arabistan müftüsü Abdulazîz b. Bâz, Suûdî Arabistan iftâ, dâvet ve irşâd kurumu üyesi Abdullah b. Abdirrahman el-Cebrîn ve Sa'd el- Anezî, Ezher şeyhi Muhammed Seyyid et-Tantâvî, Mısır Müftüsü Nasr Ferîd'dir. Bu görüşü savunanlardan Riyad Yüksek

³⁶³ Aşkar, **a.g.e.**, s. 167-170.

³⁶⁴ Mutlak, **Zevâcü'l-Misyâr**, s. 45.

Mahkeme hâkimi olan İbrâhîm b. Sâlih el-Hudayrî misyarın caiz olmasının yanında günümüz koşullarında bunun bir zaruret olduğunu ifade etmiştir. Nu'man b. Abdurrezzâk es-Sâmerrâî misyarın eskiden ticaret ile uğraşanların yaptığı bir nikâh türü olduğunu söyleyerek onun tarihinin daha eskilere dayandığını savunmuştur.³⁶⁵

Bu kişilerin, misyarın caiz olduğunu savunmalarındaki en temel dayanakları, misyar nikâhında kurulan akdin gerekli tüm şartları taşınması ve kadının da feragat etmesi caiz olan bazı haklarından vazgeçmesi olmuştur. Bu feragate delil olarak da Hz. Sevde'nin Hz. Peygamber ile beraberlik sırasını (kasm) Hz. Âişe'ye devretmesini³⁶⁶ göstermişlerdir.³⁶⁷

Ancak Yûsuf el-Karadâvî, Vehbe ez-Zühaylî (v. 2015), Mekke Temyiz Mahkemesi hâkimi Abdullah b. Menî' ve Mescid-i Haram imam-hatîbi Suûd eş-Şüreym gibi bazı âlimler ise misyarı, nikâh akdinin şartlara uygunluk sağlaması ve evliliğin harama vasıta olmaması açısından caiz görürlerken, evliliğin amaçları ve felsefesi bakımından Kur'an ve Sünnet ile birebir örtüşmedi kanaatinde bulunmuşlardır. Bu da onların misyar nikâhının kerahetle beraber caiz olduğu ifadesini ortaya çıkarmıştır.³⁶⁸

Nikâhı caiz görenlerden bazıları ise, bu şekilde gerçekleştirilen akdin sahih olduğunu, ancak niyet ve şartlara göre mekruh olacağını söylemişlerdir. Nikâha idhal edilen şartların geçersiz olduğu gibi, kadının bazı haklarından feragatinin de geçersiz olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶⁹ Ahmed el-Huccî bu görüştedir.

b) Misyar nikâhını caiz görenlerin aksine, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Kuveyt Şeriat Fakültesi dekanı Uceyl Câsim en-Neşemî, Ezher Üniversitesi İslam Araştırmaları Enstitüsü üyesi Muhammed er-Râvî, Kuveyt İslam Hukuku ve İslam Araştırmaları Fakültesi dekanı Muhammed Abdulgaffâr eş-Şerîf, Muhammed ez-Zühaylî, Umman Şeriat ve Hukuk Fakültesi dekanı İbrahim ed-Debû gibi Araştırmacılar ve Cebr el-Fudaylât, Ali Muhyiddîn el-Karadağî, Abdullah el-Cubûrî,

³⁶⁵ Aşkar, **a.g.e.**, s. 259.

³⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 38; İbn Mâce, "Nikâh", 48; İbn Hanbel, **Müsned**, C: XXXXI, s. 27.

³⁶⁷ Aşkar, **a.g.e.**, s. 259.

³⁶⁸ Mutlak, **Zevâcü'l-Misyâr**, s. 81-89; a.mlf., **ez-Zevâcü'l-Urfî** s. 325-331; Aşkar, **a.g.e.**, s. 175-179.

³⁶⁹ Aşkar, **a.g.e.**, s. 238.

Ömer Süleyman el-Aşkar, Mahmud es-Sertâvî gibi İslam hukukçuları bu nikâhın caiz olmadığını savunmuşlardır.

Misyar nikâhının caiz olmadığını savunanları gerekçeleri bakımından üç ana grupta değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi misyarın nikâh akdinin ruhuna ters düşmesi sebebiyle caiz görmeyenlerden oluşan topluluktur. Bu görüşün savunucuları, misyar nikâhının İslam'ın evlilik için hedeflediği maksat ve sonuçlarla örtüşmediğini, bu sebeple de İslamî açıdan bu şekilde bir evlilik kurmanın caiz olmayacağı düşüncesindedirler. Nitekim İslam dini evliliğin rahmet ve meveddet esasları üzerine kurulu, kadının haklarını koruyan ve çocuk sahibi olup onu salih bir evlat olarak yetiştirme gayesi taşıyan bir müessese olduğunu bizlere bildirmiştir. Bu özellik ve gayeleri hâiz olmayan bir evlilik hem evlenilen kadının hem evlilikten doğacak çocukların hem de erkeğin ilk eşinin haklarını zayi edecektir. İkinci grup savunucular ise söz konusu kadının nafaka ve süknâ gibi haklarından nikâh akdi esnasında feragatinin bâtil bir şart olduğunu söylemişlerdir. Bâtil bir şartın da akdi bâtil kılacağı görüşünü esas alarak misyarın caiz olmadığı kanaatine varmışlardır. Üçüncü grup fıkıhçılar ise nikâh esnasında kadının haklarından feragatini konu edinen bu şartın akde etki etmeyeceğini, şartın bâtil, akdin ise sahih olduğunu ifade etmektedirler. Daha önce de değindiğimiz üzere Ahmed el-Huccî bu görüşü savunmaktadır. Ahmed el-Huccî nikâhın muşru olmayan şartlarla fâsid olmayacağını söyleyerek misyar nikâhında idhal edilen şartı şu şekilde açıklamaktadır: Kadın gerçekleştireceği evlilikte hakkı olan nafaka ve süknâ'dan feragat etse bile kocasının adaletle muamele etmesini talep edebilir ve nafakasını isteyebilir. Kocanın bunu yerine getirmesi gereklidir. Akit esnasında izafe edilen şarta dayanarak bu talebi reddedemez. Çünkü bu lağvıdır.³⁷⁰ Nitekim Vehbe ez-Zühaylî'nin de bu görüşü savunduğu rivayet edilmektedir.³⁷¹

c) Misyar nikâhının İslamî açıdan hükmünün belirlenmesi hususunda iki görüşü de inceleyen bir kısım Fıkıhçı ve Araştırmacılar ise kararsız kalmışlar ve tevakkuf etmeyi (beklemeyi) tercih etmişlerdir. Misyar nikâhı, onu caiz görenlerin de

³⁷⁰ Aşkar, a.g.e., s. 238.

³⁷¹ Aşkar, a.g.e., s. 260-261.

ifade ettiği üzere akdin şartlarına uygunluk gösterse de ilerleyen zamanlarda meydana getirebileceği olumsuzluklarla aile müessesesini derinden etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bazı insanların misyar için çizilen sınırların dışına çıkması ve misyaryı çok daha farklı boyutlara taşımaları, nikâhın suiistimal edilmesine yol açmıştır. Bu durum karşısında misyar nikâhını caiz gören Suudî Arabistan Büyük âlimler Kurulu üyesi Muhammed Sâlih b. Useymîn, İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi Usulu'd-Dîn Fakültesi öğretim üyesi Ömer b. Suud el-Îd, İhsan 'Âyiş ve Yermük Üniversitesi öğretim görevlisi Muhammed Fâlih Mutlak gibi bazı Fıkıhçı ve araştırmacılar bu görüşlerinden vazgeçmişlerdir. Misyar nikâhının hükmünün belirlenmesi için bir süre ortaya çıkardığı sonuçların ve etkilerinin gözlemlenmesini ve sonrasında nihaî bir hükme varılması gerektiğini uygun görmüşlerdir.³⁷²

İslam hukukçularının ve araştırmacılarının tüm bu görüş ve delillerinden şunu görmek mümkündür ki, misyar nikâhının cevazı hususunda bir yol seçerken genellikle misyara dair hususlardan birisi merkeze alınarak hüküm belirlenmiştir. Farklı açılardan bakıldığında misyar nikâhının olumlu ve olumsuz tarafları görülecektir. Bu nedenle ilgili noktalardan sadece birine ağırlık vermek yerine tümüne bakarak sonuca ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Misyaryı caiz görmeyenlerden bazıları, bu nikâha farklı anlamlar yüklemiş ve sırf şehvi arzuları tatmin etme maksadı taşıyan mut'a ve hülle ye benzetmişlerdir. Ancak bu nikâh gerçek bir evlilik maksadıyla kurulması ve sadece kadının maddi haklarından feragatinin söz konusu olması bakımından mut'a ve hülle den ayrılmaktadır.³⁷³

Misyar nikâhının yaygınlık kazanması durumunda oluşabilecek durumlara binaen misyara bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Bunlardan bazıları, misyar nikâhıyla gerçekleşen evliliklerin hadiste geçen meveddet ve rahmetten yoksun aileler kuracağı, sosyolojik açıdan kadınlar arasında sınıfsal ayrım ortaya çıkaracağı, sömürge zihniyetine kapı açarak, aile sorumluluğu taşımak istemeyen, evliliğe cinsel tatmin vesilesi olarak bakan zayıf kişilikli insanların meşru gördükleri bid'ate dönüştürmeleri gibi sorunlardır. Ancak bunların yanında misyaryın sebep olabileceği çok daha önemli bir sorun vardır ki o da çocukların psikolojik açıdan olumsuz etkilenebilmesidir. Bu

³⁷² Mutlak, *Zevâcü'l-Misyâr*, s. 94; a.mlf., *ez-Zevacü'l-'Urfi* s. 364; Aşkar, *a.g.e.*, s. 183-184.

³⁷³ Aşkar, *a.g.e.*, s. 239-240, 247.

durum ya babanın uzakta olması sebebiyle çocuklara karşı baba ihmaliyle, ya da ikinci evliliğini misyarla yapan bir erkeğin her iki eşinden ola çocuklarının kendilerini bir ayrımcılık içinde hissetmesiyle gerçekleşir. Saydığımız bu açılardan misyar nikâhının sorunlu olduğunu ifade etmek mümkündür.

Buna karşın misyar nikâhının olumlu değerlendirilebilecek tarafları da vardır. Yapılan nikâh akdini misyar nikâhı kabilinde sayılması, nikâhta kadının nafaka ve sukna haklarından feragati sebebiyle olmaktadır. Bu haklar kadının evlilikle elde ettiği malî haklardır. Ancak malî haklar her zaman borçlusu tarafından karşılanma zorunluğu taşımaz. Bu nedenle nafaka ve sukna haklarının her daim koca tarafından karşılanma şartı olmadığı gibi, kadının bu haklarını kendi imkanlarıyla karşılama sözü de geçerlidir. Diğer yandan kadının evlilikte sahip olduğu bu hakların bağışlanması veya onlardan vazgeçilmesi akitten ortaya çıkan haklardan feragat vaadine benzemektedir. Nitekim kasm, şuf'a ve muhayyerlik gibi kişisel haklar grubunda sayılan konular, ilgili kişilerden zararın kaldırılması içi meşru kılınmıştır. Bu da feragatin zarara yol açmadığının göstergesidir. Kasm'da kadının haklarından tamamen veya kısmen vazgeçmesinin caizliği,³⁷⁴ nikâh esnasında bazı evlilik haklarından vazgeçmesinin evliliği etkilemeyeceği sonucunu getirebilmektedir.

Sonuç olarak olumlu ve olumsuz yönleriyle ele aldığımız misyarın ortaya çıkışında etkili sebepler, misyar nikâhının yapısı ve bu nikâhla başlatılan evlilikten doğacak psikolojik ve sosyolojik sonuçlar düşünüldüğünde, misyar nikâhının istisnaî bir durum olarak kalması isabetlidir. İslam aile hukuku çerçevesi dahilinde kalan misyar nikâhına ilke olarak cevaz verme yerine misyarı bağlantılı olduğu sebep ve şartlar çerçevesinde ele almak gerekir. Nitekim İslam'ın eşler için çizdiği evlilik böyle bir nikâhla gerçekleşmemektedir. Nikâhın maksadı ve ruhuyla pek örtüşmeyen bu tip evliliklerin ortaya çıkmasında etkili sebeplerin ortadan kaldırılması ve yaygınlaşmasını önleyici tedbirler alınması isabetli olacaktır. Misyar nikâhının serbest ve yaygın olması halinde de yukarıda zikredilen olumsuzlukların oluşmaması için gereken tedbirler alınmalıdır.³⁷⁵

³⁷⁴ el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyye, "Kasm Beyne'z-Zevcât" md.

³⁷⁵ Saffet Köse, "Misyar Nikâhı: Kur'an ve Sünnetin Çizdiği Aile Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sy. 13, 2009, s. 33.

3.2.9. Arkadaşlık (Friend) Nikâhı

Günümüzde Müslümanlar, hızlı bir şekilde değişen ve gelişen dünyada İslam'ın gerektirdiği şekilde yaşamlarını sürdürmekte zorlanabilmektedirler. Sosyal yaşamdaki değişen düzen ve dengeler, örnek gösterilen çağdaş insan profili ve kadın ve erkeğin neredeyse aynı oranda sosyal yaşamda aktif rol almaya başlaması, Müslüman bireylerin kendilerini haramlardan uzak tutmalarını zorlaştırmaktadır.

Özellikle batı ülkelerinde azınlık olarak yaşayan Müslüman gençler, çevrelerindeki gayrimüslimlerin benimsediği kadın-erkek ilişkisine karşısında harama kolaylıkla meyledebilmektedirler. Bu sebeple bazı âlimler Müslüman gençleri haramdan kurtaracak ve helâl sınırları içerisinde ikili ilişkilerini yaşayabilecekleri bir çözüm arayışına girerek Arkadaşlık (Friend) Nikâhını gençlere sunmuşlardır.³⁷⁶

Misyar nikâhında olduğu gibi burada da klasik fıkıh çerçevesinde belirtilen evlilikle farklılık gösteren bu nikâhın oluşumu, gereklilikleri ve hükmü, günümüz İslam hukukçularının mesaisini meşgul eden bir mesele olmuştur.

3.2.9.1. Arkadaşlık (Friend) Nikâhının Tanımı

Friend nikâhının çıkış noktasının ve sebeplerinin tespitinden sonra, meselenin fikhî boyutunun tam olarak belirlenebilmesi için bu ismin kastetmekte olduğu mana açıklanmalıdır.

Friend, İngilizce bir kelime olup sözlükte dost, arkadaş, ahbap, hami anlamına gelmektedir.³⁷⁷ Bu ibarenin nikâhla olan ilişkilendirmesi ise, yine İngilizceden dilimize geçmiş olan ve o şekilde yaygınlık kazanan, kız ve erkek arkadaş, flört anlamındaki “boyfriend” ve “girlfriend” ifadelerinden kaynaklanmaktadır. Bu kavram, gayrimüslim batı ülkelerinde kadın ve erkek arasındaki resmiyeti olmayan ilişkiyi tanımlar. Bu ilişki tarafların beraber yaşamasını ve cinsî anlamda yakınlıklarını içermekle birlikte, resmi olarak bir dayanağı olmadığından taraflara hiçbir hukuki hak tanımamaktadır.

³⁷⁶ Abdülmecid ez-Zindânî, “Zevâcû'l-Friend: Nikâh lâ Sifâh”, *el- Müstakbelü'l-İslamî Dergisi*, sy. 148, 1424/2003, s. 31.

³⁷⁷ J. K. Birge vdğr., *Redhouse Sözlüğü*, 9. bs., İstanbul, Redhouse Yayınevi, 1972, s. 424.

İslam'ın yasakladığı bu ilişki, Avrupa ve Amerika ülkeleri gibi gayrimüslim ülkelerde azınlık halinde yaşayan pek çok Müslüman gencin haram sınırlarını aşmasına neden olabilmektedir. Buna çözüm kabilinde düşünülmüş olan arkadaşlık nikâhı, evlendikten sonra kendilerine has bir ev veya ortam kurulmaksızın kadın ve erkeğin gerekli tüm rükun ve şartları sağlayarak nikâh akdi gerçekleştirmesi yolunu açmıştır. Özetle arkadaşlık nikâhı “evlilik akdinin rükun ve şartlarının eksiksiz olduğu, kadın ve erkeğin birlikte yaşamayıp kısa buluşmalarla görüşmeleri üzerine anlaştıkları ve kadının nafaka, mesken gibi haklarından vazgeçtiği nikâhtır.”³⁷⁸

Arkadaşlık nikâhının vasfı hakkında tanımdan şu çıkarımlar yapılabilmektedir ki, bu nikâh akdi fıkıh âlimlerinin belirlediği tüm rükun ve şartları hâizdir. Ancak burada tarafların öncelikli maksadı aile oluşturmak olmayıp haramdan kaçış olduğundan, evli kadının nafaka ve mesken hakları ıskat edilerek her iki tarafın da evlenmeden önceki imkanlarıyla evliliği sürdürdüğü görülür.

3.2.9.2. Arkadaşlık (Friend) Nikâhının Hükümü

Arkadaşlık (Friend) nikâhında maksadın nikâh sonrasındaki duruma yansımaları sonucu eşlere tanınan bazı haklar ıskat edildiğinden, bu husus günümüzdeki âlimlerin ihtilaf mahalli olmuştur. Misyar nikâhına olan benzerliğinden ötürü âlimler ona yakın münakaşalarda bulunmuşlardır. Ancak arkadaşlık maksadıyla evlenenlerin aynı evde yaşamayacak olmaları, bu konuya daha titiz şekilde yaklaşmalarına sebep olmuştur.

Arkadaşlık nikâhında, bu biçimde evliliği bazı sorunlara çözüm olarak görüp cevaz verenler ve İslam'ın çizdiği evlilik profilinden uzaklaştığını düşünüp caiz görmeyenler olmak üzere iki görüş vardır:

1. Arkadaşlık (Friend) Nikâhı akit itibarıyla sahih bir nikâhtır. Bu görüşün sahipleri Yemen âlimlerinden Şeyh ez-Zindânî, Suudi âlimlerden Şeyh Abdulmuhsin el-Ubeykân ve Süleyman el-Mâcid, eski Ezher Fetva Kurulu başkanı Ali Ebu'l-Hasen'dir.³⁷⁹

³⁷⁸ Zindânî, “Zevâcü'l-Friend”, s. 28.

³⁷⁹ Zindânî, “Zevâcü'l-Friend”, s. 30.

Şeyh Abdulmuhsin el-Ubeykân'a göre, akit esnasında tüm rükun ve şartları gerçekleşmiş olan nikâh sahihtir. Evlenen kişilerin bir çatı altında birleşmesi hususunda ise, kadın nafaka ve mesken hakkından feragat ediyorsa babasının evinde yaşamaya devam edebilir. Ancak bu şekildeki nikâhın caiz olması için belirli bir süreliğine veya talâk niyetiyle evlenilmemiş olması şarttır.³⁸⁰ Süleyman el-Mâcid ise, Şeyh ez-Zindânî'nin, şer'î hükümleri hafifletmek için değil, evlilik hazırlıklarının ve masraflarının gençlerin maddi imkanlarını aşması nedeniyle Müslümanların sorun yaşadığı bir konuya helâl yoldan bir çözüm sunma amacıyla böyle bir seçenek sunduğunu söylemiştir.³⁸¹ Ali Ebu'l-Hasen de, şahitlerin, velinin, evliliği belgelemenin ve ilanının nikâh için olan önemine dikkat çekerek meskenin daimi ikamet edilen yer ifade etmediğini ve nikâhın kemalini etkileyen bir rükun olmadığından bu nikâhın caiz olduğunu belirtmiştir.³⁸²

Arkadaşlık nikâhına cevaz verenler, kadın-erkek ilişkilerinde riayet edilmesi gereken sınırlardan ötürü helâl bir çözüm bulma zorunluluğunu ayette geçen "*Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir.*"³⁸³ ifadesine dayandırmışlardır. "*Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.*"³⁸⁴ ayetinden hareketle de kadınların bazı haklarından feragat etmesi bâtil olmadığından, arkadaşlık nikâhında yapılan bir hak feragati de nikâhın sıhhatini etkilemeyeceğini söylemişlerdir.

Peygamberimizin (s.a.v.) eşleri arasında adaletli şekilde davranıp her birinin yanında bir gün ve gece kalması hususunda, Hz. Hafsa'nın (r.a.) yaşlanınca kendi gününü Peygamberimizin izniyle Hz. Aişe'ye (r.a.) vermesi,³⁸⁵ bu görüş sahiplerine göre kadının hakkından feragatinin caiz olmasının bir örneğidir.

2. Arkadaşlık nikâhı ile evlenmek caiz değildir. Bu görüş, eski Mısır müftüsü Nasr Ferîd Vasıl, Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid Tantavî, Muhammed Rafet Osman,

³⁸⁰ Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 30.

³⁸¹ Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 30.

³⁸² Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 30.

³⁸³ Nûr 24/30.

³⁸⁴ Nisâ 4/4.

³⁸⁵ Buhârî, "Hibe", 15.

Muhammed el-Mehdî ve Suâd Salih'e aittir.³⁸⁶ Bu nikâhın evlilikle eşler arasında gerçekleşmesi gereken aile bağlarını oluşturmadığını, şehvî ihtiyaçlara yönelik bir niteliğe sahip olduğunu söyleyen Nasr Ferîd Vasıl, kadın ve erkek arasında evlilikten doğan hakları da eşlere sağlamadığını belirtmiştir. Ayrıca böyle bir hususta ilmî ve fikhî derinliği olmayan kimselerin fetva vermesinin uygun olmadığını hatırlatarak batıdaki gençlere sunulan bu çözümün evlilik değil zina olduğunu söylemiştir.³⁸⁷

Şeyh Muhammed Seyyid Tantavî de bu görüşe kısmen katıldığını belirterek, bu evliliğin, bir nikâh akdinin sahip olması gereken tüm rükun ve şartları taşıdığını, dolayısıyla haram olarak nitelendirilemeyeceğini söylemiştir. Bu nikâh akit yönünden ve kadının kendi iradesi dahilinde haklarından feragat etmesi açısından bir sorun teşkil etmemekle birlikte bazı problemleri barındırmaktadır. Arkadaşlık nikâhı ile yapılan evlilik, rızasının bulunması hali dahil kadının haklarını koruyamamaktadır. Evlilikte doğan çocukların bakımı, yetiştirildiği ortam ve terbiyesi hususları gibi sorunları da barındırması sebebiyle bu nikâh İslam'ın belirlediği aile profilinden uzak olup, sadece şehvet giderme odaklı kalmaktadır.³⁸⁸

İslam şeriat kuralları bir bütündür ve bu bütünün bazı meseleler için sadece belli parçalarının dikkate alınıp, kalanına riayet edilmemesi söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim'de Allahu Teâlâ: *"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."*³⁸⁹ buyurmuş ve evliliği eşler arasında huzur, sevgi ve merhamet vesilesi kılmıştır. Ancak kadına nafaka ve mesken gibi haklarının verilmeyip onun gözetilmemesi bu durum ile ters düşmekte, eşler arasındaki bağ tam manasıyla oluşmamaktadır. Nitekim Peygamberimizin (s.a.v.) kocanın Allah katındaki mertebesini eşinin memnuniyetiyle ilgili olduğunu³⁹⁰ ve beşere secde edilecek olsaydı kocası için eşine emredeceğini³⁹¹ ifade ettiği hadis-i şerifleri de eşler arasındaki ilişki ve hakların sadece dünveyî boyutunun olmadığını, dinimizin çizdiği evlilik profilinin

³⁸⁶ Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 31;

<http://www.islamonline.net/fatwa/arabic/FatwaDisplay.asp?hFatmaID=101808>

³⁸⁷ Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 33.

³⁸⁸ Zindânî, "Zevâcü'l-Friend", s. 33.

³⁸⁹ Rûm 30/21.

³⁹⁰ Tirmizi, "Rada' ",11; İbn Mace, "Nikâh", 50.

³⁹¹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40; Dârimî, "Salat", 159.

gereklerinden olduğunu göstermektedir. Bu deliller de yine görüş sahiplerinin dayandığı kaynaklar olmuştur.

Meseleye dair günümüz ilim ehlinin ortaya koyduğu her iki görüşün de dayandıkları deliller ve gerekçeler bulunmaktadır. Burada evliliğin gerçekleştirildiği akit, rükun ve şartlarıyla kâmil bir akit olma özelliği dolayısıyla, tarafların ihtilaf ettiği husus olmamaktadır. İhtilafın kesin bir şekilde görüldüğü nokta ise, kadının evlilikte sahip olduğu nafaka ve mesken gibi haklarını elde edememesi, erkeğin ailesine bakma, koruyup kollama gibi mesuliyetlerini üstlenmemesi ve eşlerin bir arada yaşamamasından dolayı kadın ve erkek arasında aile bağlarının noksan kalmasıdır. Bu nikâhı caiz görenler söz konusu eksikliklerin akde bir hanel getirmemesinden ötürü nikâhın sıhhatini etkilemeyeceğini söylerken, diğer taraf ise nikâha dair hak, sorumluluk ve bağların nikâhtan ayrı düşünüleceğini, bu durumun İslam şeriatinin hedeflediği evlilikten uzak kaldığını savunmaktadır.

İslam hukuku araştırmacılarının görüşleri, aile hukuku ve bireysel açıdan incelendiğinde arkadaşlık nikâhına dair olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu nikâhın geçerliliğini savunanların da belirttiği üzere, Müslüman gençleri haramdan uzak tutma, iffetlerini koruma ve Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetini ittiba etme gibi bazı olumlu yansımaları mevcuttur. Ancak tüm bu olumlu yanlarına rağmen arkadaşlık maksadıyla gerçekleştirilen nikâh, İslam'ın belirttiği evliliğin maksatlarına, toplumsal düzene ve kişilik haklarına önemli noktalarda ters düşmektedir. Arkadaşlık maksadıyla nikâhlanan kadın, evlilikten doğan haklarını elde edememektedir. Ayrı evlerde bekar hayatını yaşamaya devam eden çiftlerin arasında Kur'an'da belirtilen meveddet ve rahmet gayesi oluşmamaktadır. Birliktelikten doğacak olan çocuklar için bir aile ortamı ve çocuğun haklarını sağlayacak ebeveynler sorumluluk almadığından, bazı kadınlar kürtaj ile çocuklarından vazgeçmektedirler. Bazı kadınlar çocuklarını dünyaya getirip büyütmeyi tercih etseler dahi bu durumda da yine aile ortamının eksikliğinden çocukların olumsuz etkilenmesi olağandır. Ayrıca bu evlilikler kişinin, yurt dışında eğitim aldığı veya çalıştığı dönemde gayrimüslim toplumda nefsi açıdan zor durumda kalmamayı amaçladığından, herhangi bir kurumca tescil edilmeden nikâh akdini gerçekleştirilip, sonra kişinin kendi ülkesine dönmesi

halinde de boşanıp evliliğe son vereceği niteliktedirler. Bu da arkadaşlık nikâhının, talak niyetiyle yapılan nikâh ve örfi nikâhla benzerliğini göstermektedir.³⁹²

Müslümanların yaşadığı bir soruna çözüm olarak getirilen arkadaşlık nikâhının bazı sorunları çözerken çok daha fazla probleme yol açacağı muhtemeldir. Bu nikâhın geçerli ve caiz kabul edilmesi, Arkadaşlık maksadıyla evliliklerin yaygınlaşmasına ve dolayısıyla da aile olamayan karı-kocaların ve çocukların çoğalmasına kapı açmaktadır. Bize göre, rükun ve şartları açısından mütakamil olan bu nikâhın İslam'ın evlilik için belirttiği sınır ve maksatlara uygun olacak şekilde değiştirilmesi ve düzenlenmesi gereklidir. Bunun yanında belli durumlara has çözüm olarak sunulan bu nikâhın, ortaya çıkacak problemlerin engellenmesi için toplumun yaygın bir şekilde uygulamasına önlem oluşturulmalıdır.

3.2.10. Aynı Evde Yaşamak Amacıyla Gerçekleştirilen Nikâh Akdi

Müslümanlar, yaşamın getirdiği bazı şart ve durumlar ile birlikte belli noktalarda seçim yapmaya veya geçerli çözümler bulmaya yönelmektedirler. İslam dininin kadın-erkek ilişkileri hususunda ortaya koyduğu sınırlar ve hükümler, her iki cinsî de Allah'ın rızasını gözetecek şekilde hareket etmeye sevk etmektedir. Bu noktada nikâh, iki cins arasındaki ilişkileri meşrulaştıran, sisteme koyan ve bir amaç kazandıran bir niteliğe bürünmektedir.

Nikâhın kadın ve erkek ilişkilerini meşrulaştırması, bazı Müslümanların karşılaştıkları çözüm gerektiren durumlarda bir kurtarıcı olarak başvurdukları birliktelik akdi olmuştur. Nitekim önceki değindiğimiz nikâh formlarında da görüldüğü üzere, kimileri nikâhı boşadığı eski eşiyle tekrar evlenmesini helâl kılmak maksadıyla, kimisi ise karşısındaki kişiyle yaşayacağı cinsî münasebeti meşru ve mubah kılmak amacıyla gerçekleştirmektedirler. Bunlara benzer durumlardan biri de Müslüman bir erkek ve kadının maddi imkanlar, miras, eğitim, iş gibi sebeplerden dolayı aynı evi paylaşmak zorunda kalmaları halinde, birlikte yaşamalarını helâl kılacak bir çözüm arayışı içerisinde olmalarıdır. Bu arayış neticesinde bazı Müslümanlar aynı evde İslam'ın koyduğu sınırlara riayet ederek yaşamak amacıyla

³⁹² Örfi nikâh ve mut'a nikâhı için bkz. s. 71, 78.

nikâhlanmaktadırlar. Ancak bu amacın yanında, bu nikâh akdiyle gerçek bir evlilik kurmayı hedeflememektedirler.

Bu amaçla gerçekleştirilen evliliklerin Fıkıh kaynaklarındaki karşılıkları araştırıldığında, eş ile cinsî münasebeti veya cinsî münasebetin helâllüğünü nefyeden şartın getirildiği nikâh akdi karşımıza çıkmaktadır. Bu tür nikâhlar günümüzde yaygın bir hal almamış olsa da değişen dünya düzeninin Müslümanlar üzerindeki etkisiyle gelecekte yaygınlık kazanması söz konusudur.

3.2.10.1. Keyfiyeti

Bir erkek ve bir kadın, her zaman evlilik gerçekleştirmek ve bir ailenin temellerini atmak için bir araya gelmeyebilirler. Çeşitli sebeplerden dolayı aynı evi veya aynı konaklama mekanını paylaşma durumunda olan iki kişi, bu durumu meşru kılabilmek için helâl yollar aramaktadırlar. Aynı evde yaşama amacıyla gerçekleştirilen nikâh, bahsedildiği üzere istisnai durumlarda bazı Müslümanların başvurduğu bir yöntem olmuştur. Bu sebeple bu şart ile akdedilen nikâh için fıkıh kaynaklarında açık bir tanım ve bilgiye rastlanmamıştır. Ancak bu nikâhın nasıl ve ne maksatla gerçekleştiğini açıklamak keyfiyetini anlama açısından yararlı olacaktır.

Aynı evde yaşama amacıyla gerçekleştirilen nikâh, bazı maddi imkansızlıklar, kendilerine miras kalan tek evden başka ikamet edecek başka bir evin olmaması ve eğitim veya iş sürecinde aynı evi paylaşma gibi sebeplerle birbirlerine nikâh düşen iki karşı cinsin, sadece harama karışmadan aynı evde yaşama maksadıyla gerçekleştirdikleri nikâhtır. Nikâhın sahih ve geçerli olması için gerekli tüm şartların sağlanmasının yanında karı-kocalık hayatının evlilikte olmaması şartı nikâha idhal edilerek veya taraflar arasında anlaşılarak nikâh akdedilir. Bu şart her iki taraftan ortak geleceği gibi sadece kadın veya erkekten her biri tarafından da ileri sürülebilmektedir. Gerçekleşen bu nikâh bir evlilik hayatı veya neslin devamlılığını sağlama gibi amaçlardan uzaktır. Asıl gaye aynı evi helâl yollardan paylaşmaktan ibarettir.

Aynı evi helâl yollardan paylaşma ve birlikte yaşama amacıyla gerçekleşen nikâh, normal bir evlilik olmadığından kadın ve erkek arasında da normal bir karı-kocalık ilişkisi gerçekleşmez. Nitekim nikâhta maksat ve şart, eşler arasında karı-kocalık hayatının ve cinsî münasebetin vuku bulmaması üzerinedir. Aynı evde yaşama

amacıyla akdedilen bu nikâhın hüküm, geçerlilik ve sonuçları hakkında bir neticeye varılması için klasik fıkıh kaynaklarından hareketle bir incelemede bulunulması gereklidir.

3.2.10.2. Hükümü

İslam'a göre birbirinin mahremi olmayan yabancı erkek ile kadının aynı ortamda birlikte yaşaması caiz değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) "*Hiçbiriniz, yanında mahremi bulunmayan bir kadınla baş başa kalmasin.*"³⁹³ buyurmuş ve bu hususta Müslümanları uyarmıştır. Bu şekilde birbirine yabancı iki karşı cinsin aynı evde yaşaması uygun görülmemişken, nikâhla birbirlerine eş olmuş iki kişinin karı-koca ilişkisi olmaksızın arkadaş gibi yaşaması doğru bir düşünce fitrata terstir. Nitekim evlilik İslam'da önemli gayeler taşıyan bir kurumdur. Nikâhın meşru kılınmasında eşlerin birbirinin cinsel yönlerinden faydalanmasının helâl hale gelmesi, neslin devamlılığının sağlanması ve neslin korunması gibi aslî maksatlar bulunmaktadır.³⁹⁴

Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.*"³⁹⁵ ayeti nikâhın neslin devamlılığını sağlaması için meşru kılındığına işaret etmektedir. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.v.) neslin devamlılığı hususunda Müslümanları şöyle teşvik etmiştir: "*Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.*"³⁹⁶ Nikâhın bir diğer aslî maksadı olan neslin korunması ise "*Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.*"³⁹⁷ ayetinde belirtildiği üzere insanların temiz fitratlarına aykırı olan zinaya ve nesillerinin karışık kaybolmasına manî olma amacı taşımaktadır.

Görüldüğü üzere Şarî', nikâhın meşruluğunu belli aslî ve fer'î gayelere bağlamıştır. Şüphesiz ki akdedilen bir nikâhın bu gaye ve maksatlardan aslî olanlarıyla

³⁹³ Buhârî, "Nikâh", 111; "Cihâd", 140; Müslim, "Hac", 424.

³⁹⁴ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, C: II s. 300; a.e., C: III, s. 139.

³⁹⁵ Rûm 30/21.

³⁹⁶ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 5; Nesâî, "Nikâh" 11.

³⁹⁷ İsrâ 17/32.

bir çelişki halinde olması, meydana gelen bu evliliğin tam ve geçerli olmasına büyük bir engel teşkil etmektedir.

İslam'a göre gerekli rükün ve şartları hâiz olarak gerçekleşen bir nikâha, eşlerin karı-koca ilişkisinden uzak, ev arkadaşı olarak birlikteliklerini idame ettirmesi gibi bir şartın idhal edilmesi, nikâhın cinsellik ve cinsel yönden faydalanma ile neslin devamı aslî maksatlarıyla aykırı düşmektedir. Söz konusu aslî maksatların gerçekleşen nikâha etkisi fikhî açıdan ele alınacak olursa, nikâhta eşlerin birbirine helâllüğünün kastedilmemesi ve helâllüğe aykırı şartlar ileri sürülmesi, akde cinsî ilişkiyi engelleyen ve sınırlandıran şartlar getirilmesi ve nikâhın neslin devamını sağlama maksadının dışında bir amaçla gerçekleşmesi incelenmelidir.³⁹⁸ Nitekim yegâne amacı aynı evde yaşama olan bir evlilik, aşağıdaki üç nikâh formunun özelliklerini de içinde barındırmaktadır.

a) Eşler Arası Helâllüğün Kastedilmediği veya Helâllüğe Aykırı Şartlar İleri Sürülen Nikâh

Tarafların icap ve kabulü ile gerçekleşen bir nikâh, eşlerin birbirlerinin cinsî yönlerinden faydalanmasının helâl hale gelme gayesi olmamış ve hiçbir surette de meydana gelmeyecekse bu evliliğin bâtil olduğu hususunda ittifak edilmiştir. Çünkü bu tür fiiller kötülük maksadı barındırdığından yasak ve gayrimeşru görülmüştür.³⁹⁹ Nikâhın cinsellik ve neslin devamını sağlama gibi geride kalan tüm amaçları eşler arası helâllüğün gerçekleşmesiyle bağlantılıdır. Helâllük gerçekleşmez ise de nikâh yapmanın bir anlamı ve yararı kalmadığından ve bu şekilde bir şer'î hüküm varsayılmayacağından dolayı bu nikâh aslen yok hükmündedir.⁴⁰⁰ Bu sebeptendir ki,

³⁹⁸ Mehmet Ali Yargı, "Nikâhın Asıl Maksadı ve Geçerliliğine Etkisi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, sy. 2 (2020/2), 617-644.

³⁹⁹ Serahsî, **el-Usûl**, C: I, s. 80; a.e., C: II, s.194; Ali b. Muhammed el-Âmidî, **el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm**, thk. Abdurrezzak Afîfî, 4 c., 1. bs., Riyad, Dâru's-Sumey'î, 1424/2003, C: II, s. 231; İbnü'l-Hâcib Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer, **Muhtasarü İbni'l-Hâcib (Sübkî'nin Raf'u'l-hâcib'i ile birlikte)**, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, 4 c., 1. bs., Beyrut, Âlemü'l-kütüb, 1419/1999, C: III, s. 11,28; İbn Kudâme Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **Ravzatü'n-Nâzir ve Cünnetü'l-Münâzir fî Usûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, thk. Şa'ban Muhammed İsmail, 2 c., 1. bs., Mekke, el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1419/1998, C: I, s. 144; Şâtübî, **el-Muvâfakât**, C: I, s. 390,452.

⁴⁰⁰ Serahsî, **el-Usûl**, C: I, s. 80; Kâsânî, **Bedâ'î'u's-Sanâ'î**, C: III, s. 405-407; Şâtübî, **a.g.e**, C: I, s. 390.

nikâhın rükünlerinde yer alan kadının vasfı, evlenme engeli bulunmayan bir kimse olarak belirtilmiş, taraflar ise evlenmeye ehil olup olmama hususunda değerlendirilmiştir.⁴⁰¹

Eşlerin birbirlerine helâl hale gelmesi hususunda Hanefiler, milk-i mut'ayı ve nikâh sonucunda oluşacak olan helâllığı nikâhın asıl maksadı olarak değerlendirmektedirler. Bu sebeple de fâsid nikâhı diğer fâsid akitlerden ayrı olarak ele almaktadırlar. Hanefilere göre fâsid akitler vasıfsal olarak gayrimeşru, ancak aslı itibariyle meşru sayılmakta ve asıl hükümleri gerçekleşmektedir. Buna karşın fâsid nikâhta asıl hükmün ve amacın eşlerin birbirlerine helâllığının sağlanması ve cinsel yönden birbirlerinden faydalanmaları olduğundan nikâh, aslı itibariyle de gayrimeşru bir akitir. Örneğin şahitler bulunmaksızın gerçekleşen bir nikâh akdi, eşler arasında helâllik sağlamadığından gayrimeşru bir akit olmaktadır. Bu tür fâsid akitlerin getirdiği, zifaktan sonra doğacak çocuğun nesebinin sabit olması, kadının mehri almaya hakkının bulunması ve boşanma, vefat durumlarında kadının iddet beklemesi gibi sonuçlar, akdin meşru olduğuna işaret etmemekte, sadece akdin gerçekleşmiş olma şüphesinin bir neticesi olarak görülmektedir.⁴⁰²

Nikâhın aslî maksadını eşlerin cinsel yönden birbirlerinden faydalanmalarının helâl olması açısından ele alan Şafîî ve Hanbelîler ise, kadının kocasına helâl olmama şartıyla gerçekleşen nikâhın bâtıl hükmünü aldığı söylemişlerdir. Nikâhın aslî maksadı olan helâllığı engelleyen ve ihlal eden bir şartın olması, eşlerin birbirinden cinsel anlamda yararlanmalarına mâni olmaktadır. Helâllik gerçekleştirilmeyen bir nikâhı yapmanın manası yoktur. Nitekim bu nikâh şekil itibariyle evlilik ifade etse de asıl ve maksat yönünden eksiktir. Bu sebeple de bâtıldır.⁴⁰³ Şafîî ve Hanbelîlerin bu

⁴⁰¹ Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 201,256; Hüccetü'l-İslam Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Vasît fi'l-Mezheb**, thk. Ahmed Mahmûd İbrahim, Muhammed Muhammed Tâmir, 7 c., 1. bs., Kahire, Dâru's-Selâm, 1417/1997, C: V, s. 58; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 37.

⁴⁰² Serahsî, **el-Usûl**, C: I, s. 89.

⁴⁰³ İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî, **Nihâyetü'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb**, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, 20 c., 1. bs., Cidde, Dâru'l-Minhâc, 1428/2007, C: XII, s. 403; Gazzâlî, **el-Vasît**, C: V, s. 116; Şirbinî, **a.g.e.**, C: IV, s. 301, 302; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 97,98; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, **el-Medhalü'l-Fıkhî el-Âm**, 2 c., 2. bs., Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 1418/1998, C: I, s. 555.

görüşü, konumuz olan aynı evi paylaşma amacıyla yapılan evliliğin geçerli sayılmayacağı yaklaşımıyla oldukça örtüşmektedir.

Mâlikîler ise, nikâhın amacına ters düşen şartın geçersiz hükmünde olacağını ileri sürmüşlerdir.⁴⁰⁴ Nikâh gerçekleşikten sonra icabı yapan kişi razı olmadığını beyan etse dahi nikâhın bağlayıcılığının devam ettiğini söylemişlerdir. Mâlikîlerin açıklamalarından bu konuyu şaka olarak değerlendirdikleri görülmektedir.⁴⁰⁵ Nitekim bir yandan nikâh yapıp bir yandan da eşlerin birbirine helâl olmaması talebi ancak şaka veya yanlışlıkla yapılan evlilikte bir araya gelebilmektedir. Bu tür nikâhlar da yanlışlıkla yapıldığı ispat edilene kadar geçerli sayılmaktadır.⁴⁰⁶

Nikâhın maksatları hususunda aslî ve fer'î maksatlar sistemini ortaya koyan Şâtibî ise, nikâh yapan kişinin helâlligi gerçekleştirme niyeti olmasa ve sadece kadının cinselliğinden faydalanmayı amaçlasa dahi, rükünleri ve şartları tam olan bir nikâhla helâllığın gerçekleştiğini söylemiştir. Şâtibî'ye göre bu sonuç için nikâhta helâlligi sağlama amacı veya eşler arasında helâllığın gerçekleşeceğinin bilincinde olunması şart değildir. Nitekim nikâh işleminin yapılmasından doğacak olan helâllik, kulun yükümlü olduğu bir olay değildir.⁴⁰⁷

Eşlerin birbirlerine helalliğini amaçlamayan ve helalliğe aykırı şartlarla yürütülen bir nikâh, Şafîî ve Hanbelîler tarafından bâtil görülürken, Hanefî ve Mâlikîler tarafından şarttan ayrı tutulmuştur. Nikâhın maksadına ters düşen bu tür şartların geçersiz kılınacağını ve nikâha etki etmeyeceğini savunmuşlardır.

Nikâh diğer akit türlerinin aksine sadece tarafları ilgilendiren bir anlaşma olmayıp, ailenin diğer fertlerinin ve toplumun haklarıyla bağlantılı olan bir akittir. Bundan dolayı sonuç ve hükümlerine tarafların gizli veya açık iradelerinin ve maksatlarının etkisi azdır. Sonuç olarak nikâh esnasında kadının erkeğe helalliğini

⁴⁰⁴ Ruaynî, **Mevâhibü'l-Celîl**, C: III, s. 445; İbn Tâhir el-Habîb, **el-Fıkühü'l-Mâlikî ve Edilletehû**, 7 c., 5. bs., Beyrut, Müessesetü'l-Meârif, 1428/2007, C: III, s. 235.

⁴⁰⁵ Halil b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî el-Mâlikî el-Mısrî, **et-Tavzîh fi şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li'bni'l-Hâcib**, thk. Ahmed b. Abdulkerîm Necîb, 8 c., 1. bs., Kahire, Merkez Necîbuveyh, 1429/2008, C: III, s. 508.

⁴⁰⁶ Cündî, **a.g.e.**, C: III, s. 509.

⁴⁰⁷ Şâtibî, **a.g.e.**, C: I, s. 384.

engelleyen bir şartın idhal edilmesinin veya buna niyet edilip edilmemesinin akdin geçerliliğine engel teşkil etmeyeceğini söylemek mümkündür.

b) Eşler Arasında Cinsî İlişkiyi Engelleyici ve Sınırlayıcı Özellikte Bir Şart İdhal Edilen Nikâh

Nikâh akdi esnasında eşler arası helâllüğün sağlanmasına engel teşkil eden bir durum oluşmamış olsa da eşler arasında cinsî münasebeti engelleyici veya sınırlayıcı bazı şartlar akde idhal edilebilmektedir. Burada eşlerin birbirlerine mahrem olabilmeleri hususunda bir kısıtlama kastedilmemekle birlikte nikâhla doğan helalliğin bir parçası olan cinsî anlamda helalliğe aykırı düşen bir şart getirilmesi söz konusudur. Eşlerin evlenerek aynı ortamda birbirlerine helal olarak yaşamasının yanında eşlere özel olan cinsel anlamda faydalanmanın tamamen engellenmesi amaçlanan nikâh hakkında fıkıh mezheplerinin bu konudaki görüşleri şu şekildedir.

Şafiîler ve bazı Hanbelîlerin, erkeğin cinsel yönden eşinden faydalanmaması ve cinsî münasebette bulunmaması şart koşularak yapılan nikâh akdinin bâtil olduğunu söylemişlerdir. Söz konusu şart, nikâhın asıl maksadını etkileyen bir unsur olduğundan akdin sıhhatini de etkileyerek onu bâtil yapar.⁴⁰⁸ Ancak fakihler şartın değerlendirilmesi konusunda şöyle bir ayrım gözetmişlerdir: Bu şartı kadın veya velisi getirirse zikredildiği üzere akit bâtil olur. Fakat cinsî münasebeti erkeğin hakkı olarak gördüklerinden, şart erkek tarafından getirilirse, erkek kendi hakkından feragat etmiş olur. Bu durum da akdi etkilemez, akit sahih olarak kalır.⁴⁰⁹ İbn Kudâme ise, sözü geçen hakkın sadece erkeğin değil, kadının da hakkı olduğunu ve ikisinden herhangi birinin akdin gayesini ihlal edici bir şart getirmesiyle nikâhın fâsid olacağını söylemiştir. Nitekim bu görüş daha isabetli görülmektedir.⁴¹⁰

Şafiîler, nikâhın geçerliliğini etkileyen ve bâtil hale getiren şartlar, akit öncesinde taraflar arasında anlaşılıp akit esnasında zikredilmezse dahi akdin bâtil

⁴⁰⁸ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, C: XII, s. 403; Gazzâlî, *el-Vasît*, C: V, s. 116; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, C: IV, s.300, 377; İbn Kudâme, *el-Muğni*, C: VII, s. 94,95; Merdâvî, *el-İnsâf*, C: VIII, s. 163.

⁴⁰⁹ Şirbînî, *a.g.e.*, C: IV, s.300, 377; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C: VII, s. 94,95.

⁴¹⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, C: VII, s. 94,95.

olacağına dair bir görüş ileri sürülmüştür. Ancak bu görüş kabul görmemiş ve akit esnasında zikredilmeyen şartın akde tesir etmeyeceği, zikredilirse nikâhı etkileyip fâsid yapacağı mezhebin görüşü olarak nakledilmiştir.⁴¹¹

Hanbelîlere göre ise, kadın veya erkek fark etmeksizin, kocanın eşiyle cinsî münasebetini engelleyen veya sınırlayan şart bâtil, nikâh geçerlidir. Mezhebin bu görüşünde etkili olan nokta, Hanbelîlerin akit ile akit sonrası kazanılan hakları birbirinden ayrı tutmalarıdır. Nitekim kadının eşine cinsel açıdan helâllüğünün sağlayan bir nikâh geçerlidir. Şart olarak belirtilen cinsî münasebeti engelleyici ve kısıtlayıcı hususlar akdin haricinde bir durumdur. Akdi bâtil yapmaz. Ancak zikredilen şart akdin amacına terstir. Çünkü eşlerin birbirlerine helâl olması maksadıyla nikâh akdi yapılırsa, eşler meşru sınırlar içerisinde birbirlerinden cinsî manada faydalanma hakkına sahip olur. Akit esnasında idhal edilen şartlar bu haklara engel teşkil eder ki, bu da daha akit tamamlanmadan şart ile kişinin alması vacip olan hakları düşürme anlamına gelir. Bu sebeple akit geçerli, şart ise bâtildir.⁴¹² Şartın bâtil olması, Hanbelîlerin bir kısmının bu türden akitlere mekruh hükmünü vermelerinde etkili olmuştur.⁴¹³

Mâlikîler ise, bahsi geçen şartların nikâhın ruhuna ve maksadına aykırı olduğunu söyleyerek Hanbelîlerle aynı görüşü paylaşmışlardır.⁴¹⁴ Bunun yanında nikâhın aslına ters düşen bu şartlarla gerçekleşen bir evliliğin hükmünü zifaktan önce ve zifaktan sonra olarak ikiye ayırmışlardır. Mâlikîlere göre söz konusu şart ile yapılan nikâh zifaf gerçekleşmemişse feshedilir, ancak zifaf gerçekleşmişse evlilik bozulmaz. Bunun sebebi, zifaktan önce nikâhın feshedilmesi, taraflara bir ceza ve bu yanlışı tekrar etmemeleri hususunda bir tembih niteliğinde olmasıdır. Zifaktan sonra ise böyle bir cezanın bir anlamı olmayacağından evliliğin devam ettirilmesinin daha isabetli olacağını savunmuşlardır.⁴¹⁵

⁴¹¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, C: XII, s. 403; Gazzâlî, *el-Vasît*, C: V, s. 116.

⁴¹² İbn Kudâme, *a.g.e.*, C: VII, s. 94; Buhûtî, *a.g.e.*, C: V, s. 98; Merdâvî, *el-İnsâf*, C: VIII, s. 163; Zerkâ, *el-Medhal*, s. 555.

⁴¹³ İbn Kudâme, *a.g.e.*, C: VII, s. 94,95.

⁴¹⁴ İbn Tâhir, *a.g.e.*, C: III, s. 235.

⁴¹⁵ Cündî, *et-Tavzîh*, C: III, s. 576; a.e., C: IV, s. 181; Ruaynî, *a.g.e.*, C: III, s. 445; İbn Tâhir, *el-Fıkhü'l-Mâlikî*, C: III, s. 235.

Hanefilere göre nikâh fâsid şartlar sebebiyle fâsid olmaz. Bu sebeple de akit esnasında eşlerin birbirlerinden cinsel anlamda yararlanamayacağına dair şart bulunsa dahi, bu şart bâtıl olmaktadır. Akit ise bu şarttan etkilenmeyeceğinden dolayı geçerlidir.⁴¹⁶ Hanefiler, nikâh akdinin gereğine ters düşen bu şartları da diğer fâsid şartlar gibi mehrin belirlenmesindeki etkinliği açısından değerlendirmektedirler. Söz konusu şart, akitte mehrin miktarının tayininde etkili ise mehrin geçersiz olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda kadın geçersiz olan mehrin yerine mehr-i misil almaya hak kazanmaktadır.⁴¹⁷

Sonuç olarak fıkıh mezheplerinin çoğunluğu eşler arasında cinsî münasebeti engelleyen veya sınırlandıran şartı nikâhın maksadıyla çatışmasından dolayı bâtıl bir şart olarak nitelendirmişlerdir. Şartın geçersiz olması nedeniyle nikâh akdine bir etkide bulunamayacağından, nikâhın geçerliliğini sürdüreceğini ifade etmişlerdir. Şart fâsid olduğundan taraflar nikâh ile kazandıkları hakları her zaman talep edebilirler. Bu nedenle Nikâhın asıl maksadı olan helallığın oluşmasından sonra geçersiz şartlardan dolayı nikâh bâtıl olmaz.

c) Çocuk Yapmama Kastı ile Gerçekleşen Nikâh

Neslin devamlılığının sağlanmasının nikâhın meşruluğunun aslı maksatlarından olduğu düşünüldüğünde, bu maksadı engelleyici faktörlerin nikâhın geçerliliğine etkisinin, Fıkıh âlimlerinin mesaisini meşgul eden bir mevzu olduğu görülmektedir. Nitekim taraflardan birinin niyetinin bile nikâh için zikredilen maksatlara ters düşmesi durumunda akdin geçersiz sayılacağına dair bir yaklaşım bulunmaktadır.

⁴¹⁶ Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Kudûrî, **et-Tecrîd**, thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Fıkhiyye ve'l-İktisâdiyye, 12 c., 2. bs., Kâhire, Dâru's-Selâm, 1427/2006, C: IX, s. 4571; İbn Âbidîn, **Reddû'l-Muhtar**, C: III, s. 131.

⁴¹⁷ Serahsî, **el-Mebsût**, C: V, s. 105; Kâsânî, **Bedâ' i 'u's-Sanâ' i**, C: III, s. 479, 480, 491,493, 498, 508, 512; İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik.**, C: III, s. 116, 152, 171-174; İbn Âbidîn, **Reddû'l-Muhtar**, C: III, s. 105-110, 131,132.

Nikâh akdi esnasında kişinin amacı açık bir şekilde belirtildiğinde, bu amacın veya şartın akde etkisi yukarıda incelenmiştir. Burada irade beyanında açık bir şekilde belirtilmeyen ve sadece niyette gizli olan maksadın akde etkisi konusu ele alınacaktır.

Hanbelîler, İmam Mâlik ve Mâlikî fakihlerin çoğunluğu tarafların akit esnasındaki niyetlerinin akde etkisini sadece açıkça beyan edildiği durum ile sınırlandırmamışlar, bu niyetin gizli kaldığı hallerde de nikâh akdine etki edeceğini söylemişlerdir.⁴¹⁸

Nikâhın gayesinin akdin geçerliliğine etkisi konusunda en keskin duruş sergileyen Şafîiler dahi, açıkça söylendiğinde akdi geçersiz hale getirecek şeyin, akit esnasında söylenmeyip niyette gizli kalırsa mekruh olduğunu söylemişlerdir. Akdi ise geçerli kabul etmişlerdir.⁴¹⁹

Hanefîler ile Mâlikîlerin bir kısmı ise, nikâh akdinde açıkça ifade edilmeksizin niyet edilen maksatların, akdin geçerliliğine tesir etmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar.⁴²⁰ Mesela bir adamın zifafın hemen sonrasında veya bir süre sonra boşanmak maksadıyla gerçekleştireceği nikâh akdi, Hanefîlere göre geçerlidir. Çünkü bu kişinin içinde olan niyetidir ve bir süre sonra boşanma niyetinden vazgeçebilir. İmam Mâlik, söz konusu durumda erkeğin niyetini kadın biliyorsa bu nikâhın mut'a sayıldığını ve dolayısıyla da haram olduğunu savunmuştur. Nakledilen bir başka görüşünde ise kadın durumu öğrendiğinde kabul etmese bile bu nikâhta bir beis olmadığı görüşünde olduğudur. Şafîiler niyette gizli kalan şartın mekruh olduğu ilkesine dayanarak bu nikâhın mekruh olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Teymiyye erkeğin evlenirken kesin boşanma niyeti taşıdığı durumda mekruh olduğu, tersi durumda ise bir beis olmadığı görüşündedir. Hanbelîlerin çoğunluğu ise bu nikâhı mut'a nikâhına benzemesi hasebiyle caiz görmemişlerdir.⁴²¹

⁴¹⁸ Cündî, **a.g.e.**, C: IV, s. 43; Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 321; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 93,94.

⁴¹⁹ Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.300.

⁴²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, **el-Asl**, thk. Muhammed Boynukalın, 12 c., 1. bs., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1433/2012, C: IX, s. 438,443; Serahsî, **el-Mebsût**, C: XXX, s. 228; Cündî, **a.g.e.**, C: IV, s. 43; Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 321; Şâtîbî, **el-Muvâfakât**, C: I, s. 398.

⁴²¹ Cündî, **a.g.e.**, C: III, s. 577; Karâfî, **a.g.e.**, C: IV, s. 404; Şâfi'î, **el-Ümm**, C: V, s. 86; Şirbînî, **a.g.e.**, C: IV, s.300; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 179; İbn Teymiyye, **Mecmûatü'l-Fetâvâ**, C: XXXII, s. 106; Buhûtî, **a.g.e.**, C: V, s. 97.

Nikâhla neslin devamının sağlanması, şüphesiz evlilikte çocuk sahibi olma kararıyla bağlantılıdır. Evlilikte çocuk sahibi olunması, huzurlu, sevgi ve saygı çerçevesinde devam eden bir hayat nikâhın maksatlarına uygun hikmetlerdir. Ancak bu hikmetlerin evlilikte gerçekleşmesi her daim kesinlik ifade etmemektedir. Ayrıca niyet, açıkça ifade edilmediği takdirde akdin geçerliliğine etki eden bir unsur olarak görülmemiştir.⁴²² Bu sebeple neslin devamlılığını sağlama veya tersi fikirde bir niyet bağlayıcı değildir. Kişinin içindeki düşünce ve niyetler değişebilme özelliği taşımaktadır.

Aynı evi paylaşma maksadıyla yapılan bir nikâh akdi, hem eşler arası helalliğin kastedilmediği ve helallığe aykırı şartlar taşıyan, hem eşler arası karı-koca ilişkisine engelleyen ve sınırlandıran bir şarta bağlanan, hem de neslin devam ettirilmesi amacıyla uzak bir evliliktir. Bu maksatla icra edilen bir nikâhın hükmüne ve hukuki sonuçlarına ulaşmak için, akdin zikrettiğimiz üç sorunlu yanı ayrı ayrı ele alınmış ve fıkıh mezheplerinin görüşleri incelenmiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda nikâhın asıl gayelerine ters düşen şart ve maksatların geçersiz olduğu konusunda ilkesel olarak görüş birliği olduğu söylenebilir. Ancak bu şart ve maksatların, nikâhın geçerliliğini ne oranda etkilediği hususunda mezheplerin farklı görüşleri olmuştur. Nikâhın gayesine aykırı olması bakımından akdi geçersiz sayma sınırlarını en dar tutanların Hanefîler, en geniş tutanların ise Şafiîler olduğu görülmektedir. Mâlikî ve Hanbelîler ise bazen Hanefîlerle aynı görüşte, bazen ise Şafiîlerle aynı görüştedir.

Sonuç olarak nikâhın aslî gayesine ters düşen şart ve maksatlar ile akdedilen nikâhı geçersiz saymanın Şâriin maksadına uygun olmama ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Rükun ve şartları sağlanan bir nikâh, sırf fâsid şartların idhal edilmesi sebebiyle geçersiz kılınmamalıdır. Akde sonradan getirilen hoş olmayan şart ve maksatlar mümkün mertebe bertaraf edilmeli, nikâhı tamamen geçersiz ve hukuken olmamış saymaktan kaçınılmalıdır.

⁴²² Ali Haydar, **a.g.e.**, C: I, s. 38; Şâtîbî, **el-Muvâfakât**, C: I, s. 384; **a.e.**, C: II, s. 378; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C: VII, s. 181.

3.2.11. Vize, Oturum veya Vatandaşlık Alma Gibi Amaçlarla Yapılan Nikâh Akdi

Evlilik, bazı durumlarda hukukî ve sosyal açıdan eşlerin denk olmasını sağladığından, bazı insanlar nikâh ile hukuksal açıdan bazı ayrıcalıkları elde etmeyi amaçlayabilmektedir. Bunun sonucunda ortaya bazı kişilerin yeni yerleştikleri ülkelerde vize, oturum izni ve vatandaşlık gibi imtiyazlara sahip olmamaksadıyla evlenmeleri ve bu evliliklerini gerçekmiş gibi resmi makamlarca tescil ettirdikleri görülür.

Zikredilen amaçlarla veya benzer gayelerle sadece formalite olarak gerçekleştirilen nikâh akitlerinin keyfiyetine bakıldığında genellikle resmî makamlarca tanınması adına belediye ve devlet dairelerinde yapılan nikâh akdiyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu nikâhlarda İslamî açıdan gerekli rükün ve şartları taşıma zorunluluğu yoktur. Devletin hukuksal açıdan zorunlu tuttuğu koşullar sağlanmalıdır. Bu nedenle vize ve oturum gibi amaçlarla gerçekleştirilen resmî nikâhların dine uygunluğu ve eşlere helallik sağlama durumunu incelemek konunun kapsamının dışında kalabilir. Yine de tarafların maksatları açısından farklılık gösteren nikâh akitlerini konu edindiğimizden hukukî ve sosyal anlamda ayrıcalık elde etmek için gerçekleştirilen ve toplumumuzda “dinî nikâh” olarak adlandırılan bir nikâh akdinin durumuna değilmek yerinde olacaktır.

Vize, oturum izni, vatandaşlık alma ve tayin değişikliği gibi sebeplerle gerçekleşen nikâh akdi İslam hukukunun belirlediği tüm rükün ve şartları sağlasa dahi, tarafların bu husustaki açık veya batınî maksatlarından etkilenebilmektedir. Bu noktada böyle bir nikâhın geçerliliğinin ve sonuçlarının incelenmesinde bir önceki başlıkta ele aldığımız “aynı evde yaşama amacıyla gerçekleştirilen nikâh” hususunda yapılan araştırmalar geçerli olacaktır. Söz konusu nikâhlarda aynı evi paylaşma gibi bir amaç olmamasına rağmen, bir önceki konuda geçen nikâh ile eşlerin birbirlerine helalliğinin iptali ve sınırlandırılması açısından ortak amaçlar taşımaktadır. Bu nedenle o başlık altında incelediğimiz şart ve maksatların geçerliliği, bu nikâhta da aynı hükmü alacaktır.

SONUÇ

Evlilik ve aile hayatının başlangıcı olan nikâh, belli rükun ve şartlarla gerçekleştirilen bir akittir. Bu akit ile kişilerin birbirlerine helalliği gerçekleşir ve karşılıklı belli hak ve sorumluluklar meydana gelir. Kişilerin dünyevî ve uhrevî açıdan alakadar oldukları bu akitten, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnette meşruluğu, gayesi, keyfiyeti, hükmü ve sonuçları hakkında pek çok defa bahsedilmiştir. Sahip olduğu öneme binaen, İslam ve fıkıh âlimleri nikâh akdine titizlikle yaklaşmışlar, İslam'ın amaçladığı maksat ve gayeleri koruyabilme açısından nikâh akdi için hükümler, rükunlar ve şartlar belirlemişlerdir. Nitekim İslam hukukuna göre bir nikâh akdinin gerçekleştirilmesi rükunlarının eksiksiz bir şekilde bulunmasına bağlıdır. Rükunları tam olan bir nikâh akdi, kuruluş, sıhhat, geçerlilik ve bağlayıcılık şartlarını sağlamalıdır. Bu şartlar dört fıkıh mezhebi arasında ufak değişimlere uğramakla birlikte genel anlamda Şâri'in irade, hüküm ve maksatlarını koruyucu, tarafların ve kurulan ailelerin maslahatlarını gözetici niteliktedir.

Kişilerin kasıtları, yapılması istenen hukuki münasebeti meydana getirmektedir. Nitekim nikâh akdinin esasını, akitle elde edilmek istenen hukuki sonuca yönelik tarafların maksatları teşkil eder. Buradan hareketle İslam dini, amellerin değerlendirilmesinde kastın önemini dikkate almaktadır. Yine İslam hukukunda bir kişinin söz ve fiilinin hükmünde, kişinin kastı temeldir. Kasıt neticesinde olan söz ve fiile hüküm atfedilir. Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, açık beyanı ve beyana ters düşecek bir durum olmamasın kastın varlığına delil kabul etmişlerdir. Kasıt da insanın içinde var olan manevi bir olgu olduğundan dolayı, kastın maddi göstergesi olan beyan akitlerde rol oynamaktadır.

İslam hukukuna bakıldığında mezheplerin akitlerde kasta önem atfettikleri klasik literatürde görülmektedir. Bunun yanında hükmün sadece kasta bağlı belirlenmesi ve yalnızca kasta itibar edilmesi hatalı sonuca ulaştırabilir. Nitekim kasıt, insanın içinde olan ve dışarıdan bakılarak tahmin edilemeyecek bir durumdur.

Genel anlamda nikâh akitlerinin hükümlerinin belirlenmesinde sadece tarafların beyan edilmemiş ve fiile dökülmemiş maksatlarıyla hareket etmek sonuç getirmeyecektir. Bu sebeple tezimizin üçüncü ve ana bölümü olan Tarafların maksatları açısından ele alınan nikâh türleri, kişilerin hem kastının hem de beyan ve amellerinin etkili olduğu şekliyle incelenmiştir. Dolayısıyla, nikâh akdi hukukî açıdan gerekli şartları ihtiva etmekte, Şâri'in koyduğu hükümlere uymakta ve kötü amaç gütmüyorsa bu nikâh geçerli sonuçlarla bağlanmaktadır. Çalışmada nikâh akitleri, 11 farklı başlık ve isim altında incelenmiştir. Bu nikâhlardan resmî bir kurumda tescil edilmeme maksadı barındıran örfî nikâh, evliliğin duyulmamasını amaçlayan gizli nikâh, belli bir süreliğine ve belli bir ücret karşılığında helallik sağlama amacı taşıyan mut'a nikâhı, belli bir süreliğine evli kalma şartı koşulan muvakkat nikâh, sadece gündüzleri eş hayatının yaşanması koşulu bulunan nehâriyyât nikâhı, karşılıklı kız alıp vermeyi birbirlerinin nikâhına mehir saymayı amaçlayan şîğâr nikâhı ve boşanan kadının eski eşine tekrar helal kılınmasını sağlayacak bir evlilik niteliği taşıyan hülle nikâhı kökleri eskilere dayanan nikâhlardır. Bu akitler, taraflarca bir şekilde izhar edilen kasıtların etkisi altında incelenmiştir. Hükümün belirlenmesinde İslam hukukunca belirlenen rükun ve şartların sağlanmasıyla, nikâhlar hakkında nasslarda yer alan yasaklar ana faktörler olmuştur. Nitekim tüm rükun ve şartları sağlayan örfî nikâh sahih ve geçerli olurken, bulunması gereken şartlarında eksiklik olan gizli nikâh bâtil hükümünü almıştır. Mut'a, muvakkat, şîğâr ve hülle nikâhları hakkında nasslarda bulunan kesin yasaklar, rükun ve şartlarına bakılmaksızın nikâhın hükümünü belirlemede yeterli olmuştur. Nehâriyyât nikâhında ise şartın akde tesirinin bulunmadığı ve akitle normal bir evlilik sürdürülebileceği belirtilmiştir.

Diğerlerine nazaran daha güncel gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan kadının haklarından feragati esaslı misyar nikâhı, aile ortamı kurmadan helalliği amaçlayan friend nikâhı, sadece aynı evde yaşamak amacıyla icra edilen nikâh ve vize, oturma, vatandaşlık gibi haklar için gerçekleştirilen nikâh akitleri yine tarafların bazı şahsi maksatlarıyla şekillenen nikâhlar olmuştur. Bu akitler hususunda nasslarda direkt olarak bir hüküm veya işaret bulunmamakla birlikte, klasik literatürde bu konulara yetişmemiştir. Bu nedenle hükümleri incelenirken akitlerin rükun ve şartları ne denli sağladığına bakılmış, hepsinin sağlandığı durumlarda akit geçerli ve sahih kabul

edilmiştir. Ancak buna ilaveten misyar, friend ve aynı evde yaşama amaçlı nikâhlar İslam'ın nikâh için öngördüğü evlilik ve aile maksatlarından ayrıldığı için bazı İslam Hukukçuları tarafından sakıncalı görülmüştür.

Tüm bu nikâh çeşitlerinin hüküm açısından incelemesi yapılırken mümkün olduğunca dört fıkıh mezhebinin temel kaynaklarından faydalanılmaya çalışılmış, güncel konuların da yine klasik literatüre dayandırılması yönünde araştırmalar yapılmıştır. Tarafların gizli veya beyanla çelişen açık maksatlarının nikâh akdine etkisi konusunda mezhepler farklı konumlanmışlardır. Kastın nikâh akdinde en muteber görenler Malikîler ve Hanbelîler olurken, Şafîîler nikâhın gayesinin akde etkisi konusunda daha keskin bir duruş sergileyerek işlemlerin zahirini dikkate almışlardır. Ancak bunun yanında beyandan farklı ve gizli olan kastın mekruh olduğunu kabul etmişlerdir. Hanefîler ise Şafîîlere daha yakın olup, bu tür gizli kastın akde etki etmeyeceği görüşündedirler.

KAYNAKÇA

- Abdulhamîd, M. Muhyiddîn: **el-Ahvâlu's-Şahsiyye fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984.
- Ali Haydar: **Düreru'l-Hükkâm fi şerhi Mecelleti'l-Ahkâm**, ta'rif: Fehmi el-Hüseynî, 4 c., y.y., Dâru'l-Cîl, 1411/1991.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî: **Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî**, thk. Alî Abdalbârî Atiyye, 16 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415h.
- Âmidî, Ali b. Muhammed: **el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm**, thk. Abdurrezzak Afîfî, 4 c., 1. bs., Riyad, Dâru's-Sumey'î, 1424/2003.
- Apaydın, H. Yunus: "Fesad", **DİA**, 1995, XII, s.418.
- Aslan, Mehmet Selim: "İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt ve Etkisi", (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2014.
- Aşkar, Üsâme Ömer Süleyman: **Müsteceddât Fıkhîyye fi Kadâyâ ez-Zevâc ve't-Talâk**, 1. bs., Ürdün, Daru'n-Nefâis, 1420/2000.
- Atar, Fahrettin: "Nikâh", **DİA**, 2007, XXXIII, s.115.
- Ateş, Ali Osman: **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, s. 331.
- Aydın, Mehmet Âkif: **Türk Hukuk Tarihi**, 9. bs., İstanbul, Beta Basım Yayım, 2012.
- Aynî, Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed: **el-Binâye Şerhu'l-Hidâye**, 13 c., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000, C: V, 157.
- Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris et-Tücîbî el- Endelûsî: **el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta**, 7 c., 1. bs., Mısır, Matbaatü's-Saade, 1332 h.
- Belhî, Nizâmeddîn vdğr.: **el-Fetâvâ el-Hindiyye**, 6 c., 2. bs., y.y., Dâru'l-Fikr, 1310h.
- Bezzâzî, Hâfizüddin Muhammed b. Muhammed el- Kerderî: **el-Fetâva'l-Bezzâziyye**, 5 c., Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1986.
- Bilmen, Ömer Nasuhi: **Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kamusu**, 2 c., İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1968.

- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim b. el-Muğîra: **el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar Min Umûri Resulillahi sallallahu aleyhi vesellem ve Sünenihî ve Eyyâmih**, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, 9 c., Beyrut, Dâru Tavkî'n-Necât, 1422.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. Salahuddîn b. Hasen b. İdrîs el-Hanbelî: **Keşşâfü'l-Kınâ' Alâ Metni'l-İkna'**, 6 c., y.y., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Burnû, Ebû'l-Hâris Muhammed Siddîkî b. Ahmed b. Muhammed el-Ğazzî: **Mevsû'atü'l Kavâ'idi'l-Fıkhiyye**, 12 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Rissâle, Beyrut 1424/2003.
- Câdü'l-Hak Ali Câdü'l-Hak: **Buhûs ve Fetâvâ İslamiyye fî Kazâyâ Muâsıra**, 4 c., 1. bs., Kahire, Darü'l-Hadis, t.y.
- Canan, İbrahim: **Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-i Sitte**, Ankara, Akçağ Yayınları, t.y.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd: **es-Sihâh Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye**, thk. Ahmed Abdülğafur Attâr, 6 c., 4. bs., Beyrut, Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, 1407/1987.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz: **el-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a**, 5 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Cüdeylî, Rıbhî: **Hukmü İcrâi'l-Ukûd bi Vesâili'l-İttisâli'l-Hadîse**, s. 28, erişim: 2 Ekim 2020, www.ao-academy.org/.../hokom27072010.doc
- Cündî, Halil b. İshâk b. Mûsâ el-Mâlikî el-Mısırî: **et-Tavzîh fî şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li'bnî'l-Hâcib**, thk. Ahmed b. Abdulkerîm Necîb, 8 c., 1. bs., Kahire, Merkez Necîbuveyh, 1429/2008.
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed: **el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh**, thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- _____ **Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb**, thk. Abdülazim Mahmude d-Dîb, 20 c., 1. bs., Cidde, Dâru'l-Minhâc, 1428/2007.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân: **Sünenü'd-Dârimî**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, 4 c., Suudi Arabistan, Dâru'l-muğnî, 1412/2000.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe: **Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr**, thk. Şeyh Muhammed Allîş, 4 c., y.y., Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- Dimyâtî, Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şattâ: **İâneti't-Tâlibîn Alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Muîn**, 4 c., 1. bs., y.y., Dâru'l-Fıkr, 1418/1997.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı: "Taşıyıcı Annelik Uygulaması ve Böyle Bir Yolla Doğan Çocuğun Annesi, Nesebi, Mirası, Mahremiyeti ve

Velayetinin Dini Hükümü Hakkında”, erişim: 21 Eylül 2021, <https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/4482/tasiyici-annelik-uygulamasi-ve-boyle-bir-yolla-dogan-cocugun-annesi--nesebi--mirasi-mahremiyeti-ve-velayetinin-dini-hukmu-hakkinda?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirg yeb8%3d>

- Döndüren, Hamdi: **Delilleri ile Aile İlmihali**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2016
- Dönmez, İbrahim Kâfi: “İslâm Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akitler (Batı Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak)”, **İlam Araştırma Dergisi**, sy. 1, Ocak-Haziran 1996.
- Dûsrî, Müsellem b. Muhammed b. Mâcid: **el-Mümette‘ fi’l-Kavâidi’l-Fıkhiyye**, 1. bs., Riyad, Dâru Zidnî, 1428/2007.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî: **Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muhammed Kâmil Karabelli vdğr., 7 c., Beyrut, Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009.
- Ebu Zehra, Muhammed: **el-Ahvâlu's-Şahsiyye**, 3. bs., Kahire, Darü'l-Fikri'l-Arabî, 1377/1957.
- Ebu'l-iz, Ali Muhammed Ahmed: **et-Ticârâtü'l-Elektroniyye ve Ahkâmüha fi'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Ürdün, Dâru'n-nefâis, 2008.
- el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye** “Kasm Beyne'z-Zevcât” md.
- Erdoğan, Mehmet: **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 6. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016.
- Ezherî, Salih Abdüssemi' el-Âbî: **Cevâhirü'l-İklil Şerhu Muhtasari'l-Allameti's-Şeyh Halîl**, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, ty.
- Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî: **el-Misbahu'l-Münir Fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr**, 2 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.
- Fîrûzâbâdî, Ebu Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub: **el-Kâmûsü'l-Muhîr**, thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî, 8. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslam Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed: **el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl**, nşr. Necvâ Davv, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- _____ **İhyâ'ü 'Ulûmi'd-dîn**, 4 c., Kahire, Dâru's-Şa'b, t.y.
- _____ **el-Vasît fi'l-Mezheb**, thk. Ahmed Mahmûd İbrahim, Muhammed Muhammed Tâmir, 7 c., 1. bs., Kahire, Dâru's-Selâm, 1417/1997.

Güleç, Hasan: “Şigar”, **DİA**, 2010.

Hâdimî, Nureddin Muhtar: “Ukûdül’l-bey’ ve’ş-şira ve’n-nikâh bi’l-internet ve echizeti’l-ittisâli’l-hadîse”, **Bühûsün Fıkhiyyetün mine’l-Hind**, (İ’dâd: Mücahidü’l-İslâm el-Kâsımî), Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen: **el-Menhiyyât**, thk. Muhammed Osman el-Huş, Kahire, Mektebetü’l-Kur’ân li’t-Tab’ ve’n-Neşri ve’t-Tevzi’, 1406/1986.

Hârizmî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib: **Mefâtihu’l-‘Ulûm**, thk. İbrahîm el-Ebyârî, 2. bs., y.y., Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, t.y.

Heysemî, Nûruddin Ali b. Ebî Bekr: **Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid**, 10 c., Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1412 h.

Hıraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh: **Şerhu’l-Hıraşî Alâ Muhtasarı Sîdî Hafîl**, 8 c., 2. bs., Bûlâk, el-Matbaatü’l-Emîriyyeti’l-Kübrâ bi Bûlâk Mısra’l-Mahmiyye, 1317.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer: **Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar**, 6 c., 2. bs., Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1412/1992.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfî: **Musannefü İbni Ebî Şeybe**, thk. Muhammed Avvâme, 26 c., 1. bs., y.y., Dâru’l-Kıble, 1427/2006.

İbn Fâris, Ebul’Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvînî er-Râzî: **Mu’cemu Mekâyîsi’l-Lüğa**, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, 6.c., y.y., Dârül-Fikr, 1399/1979.

İbn Ferhûn, İbrahîm b. Ali b. Muhammed Burhânüddin el-Ya’merî: **Tebşiratü’l-Hukkâm Fî Usûli’l-Akziyeti ve Menâhici’l-Ahkâm**, 2 c., 1. bs., y.y., Mektebetü’l-Külliyâti’l-Ezheriyye, 1406/1986.

İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî: **Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb, 13 c., Beyrut, Dâru’l-ma’rife, 1379 h.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelûsî: **el-Muhallâ bi’l-Âsâr**, thk. Abdulgaffâr Selmân el-Bindârî, 12 c., 1. bs., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1425/2003.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî: **es-Sîretü’n-Nebeviyye**, thk. Taha Abdurraûf Sa’d, 2 c., y.y., Şeriketü’t-Tibâ’ati’l-Feniyyeti’l-Müttehîde, t.y.

İbn Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddîn el-Cevziyye: **Câmi'u'l-fikh**, nşr. Yüsrî Seyyid Muhammed, 7 c., 1. bs., Mansure, Dâru'l-Vefâ, 1421/2001.

Î'lâmu'l-Muvakkı'în an Rabbi'l-Âlemîn, thk. Muhammed Abdüsselâm İbrahîm, 4 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.

Zâdu'l-Me'âd fî Heydi Hayri'l-İbâd, 5 c., 17. bs., Beyrut, Muessesetu'r-Risale, 1415/1994.

İbn Kesîr, İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer eş-Şâfiî: **Muhtasarü Tefsîri İbn Kesîr**, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, 3 c., 7. bs., Beyrut, Darü'l-Fikr, 1402/1981.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed: **el-Muğnî**, thk. Taha ez-Zeynî vdğr., 10 c., 1. bs., y.y., Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.

Ravzatü'n-Nâzır ve Cünnetü'l-Münâzır fî Usûli'l-Fikh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, thk. Şa'ban Muhammed İsmail, 2 c., 1. bs., Mekke, el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1419/1998.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî: **Sünenü İbn Mâce**, thk. Şuayb el-Arnaût vdğr., 5 c., Beyrut, Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430/2009.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib b. Alî el-Ensârî el-Efrîkî: **Lisânu'l-Arab**, 15 c., 3. bs., Beyrut, Dâru Sâdır, 1414 h.

İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed: **el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'**, 8 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.

İbn Nüceym, Sirâcüddin Ömer b. İbrâhim el-Hanefî: **en-Nehru'l-Fâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, thk. Ahmed İzzü İnâye, 3 c., 1. bs., y.y., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002.

İbn Nüceym, Zeyneddîn b. İbrahim el-Mısrî: **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, 8 c., 2. bs., y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî: **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, 4 c., Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.

İbn Sâlih, Ömer: **Makâsıdu's-şerî'a 'inde'l-İmâm el-İzz b. Abdüsselam**, 1. bs., Ürdün, Dâru'n-Nefâis, 2003.

İbn Tâhir, el-Habîb: **el-Fikhü'l-Mâlikî ve Edilletehû**, 7 c., 5. bs., Beyrut, Müessesetü'l-Meârif, 1428/2007.

İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî: **Mecmûatü'l-Fetâvâ**, thk. Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım, 35 c., Medine-i Münevvere, Mucemma'u'l-Melik Fehd, 1416/1995.

_____ **Beyânü'd-Delîl 'alâ Butlânî't-Tahlîl**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, 1. bs., y.y., el-Mektebü'l-İslâmî, 1418/1998.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah el-Meâfirî el-İşlîbî el-Mâlikî: **Ahkâmu'l-Kur'ân**, nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ, 4 c., 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.

İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer: **Muhtasarü İbni'l-Hâcib (Sübkî'nin Raf'u'l-hâcib'i ile birlikte)**, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, 4 c., 1. bs., Beyrut, Âlemü'l-kütüb, 1419/1999.

İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sîvâsî: **Fethu'l-Kadîr**, 10 c., 1. bs., Mısır, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1389/1970.

İbnü'n-Neccâr, Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz b. Ali el-Fütûhî: **Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr**, thk. Muhammed ez-Zühaylî, Nezîh Hammâd, 4 c., aşamalı olarak basılmıştır, Dımeşk, Darü'l-Fikr, 1408/1987.

İbrahîm, Muhammed Akle: **Hukmü İcrâi'l-Ukûd bi Vesâili'l-İttisâli'l-Hadîse**, 1. bs, Ürdün, Darü'd-Diyâ, 1406/1986.

J. K. Birge, vd.: **Redhouse Sözlüğü**, 9. bs., İstanbul, Redhouse Yayınevi, 1972.

Kal'acî, Muhammed Revvâs: **el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyyetü'l-Müeyssera**, 2 c., y.y., Dârü'n-Nefâis, 2000.

Kal'acî, Muhammed Revvâs-Kanîbî, Hâmid Sâdık: **Mu'cemu Lugati'l-Fukahâ**, y.y., Darü'n-Nefâis, 2. Baskı, 1408/1988.

Karadâğî, Ali Muhyiddin: **Hukmü İcrâi'l-Ukûd bi Âlâti'l-İttisâli'l-Hadîseti Alâ Dav'i Kavâidi'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1996.

_____ **Mebdeü'r-Rızâ fi'l-Ukûd**, 2 c., 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2002.

Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdris: **ez-Zahîra**, thk. Muhammed Huccî-Saîd A'râb-Muhammed Bû Hubze, 14 c., Beyrut, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.

Karaman, Hayreddin: **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, 3 c., İstanbul, Nesil Yayınları, 1986.

_____ **Mukayeseli İslam Hukuku**, 3 c., İstanbul, İrfan Yayınevi, 1978.

- Karaman, Hayrettin vdğr.: **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, 5 c., İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Haneî Alâüddîn: **Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i**, thk. Alî Muhammed Muavvad vdğr., 10 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Köse, Saffet: "Misyar Nikâhı: Kur'an ve Sünnetin Çizdiği Aile Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sy. 13, 2009, s. 13-34.
- Kudûrî, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer: **et-Tecrîd**, thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Fıkhiyye ve'l-İktisâdiyye, 12 c., 2. bs., Kâhire, Dâru's-Selâm, 1427/2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî el-Endulusî: **el-Câmi'li-ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî, 24 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Kutup, Seyyid: **fi Zilâli'l-Kur'ân**, 6 c., 32. bs., Kahire, Daru's-Şurûk, 1423/2003.
- Mahdûm, Mustafa b. Kerâmetillâh: **Kavâ'idu'l-Vesâil fi's-Şeri'ati'l-İslamiyye**, 1. bs., Riyad, Dâru İşbilyâ, 1999.
- Mâlik b. Enes: **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**, 4 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî: **el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmami's-Şâfi'i**, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, 19 c., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.
- Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye**, md. 2.
- Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye**, md. 3.
- Merdâvî, Alaüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman ed-Dimaşkî es-Salihî: **el-İnsâf Fî Marifeti'r-Râcihi Mine'l-Hilâf Alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed İbni Hanbel**, thk. Muhammed Hâmid el-Fakıyy, 12 c., 2. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1378/1958.
- Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr: **el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-mübtedî**, thk. Tallâl Yusuf, 4 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Mervezî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. el-Haccâc: **İhtilâfu'l-Fukâhâ**, thk. Muhammed Tâhir Hakîm, 1. bs., Riyad, Evdâü's-Selef, 1420/2000.

Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd: **el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr**, thk. Şuayb el-Arnaût vdğr., 4 c., 1. bs., Beyrut, Darü'r-Risaleti'l-Alemiyeye, 1430/2009.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde b. İbrahim el-Guneymî ed-Dimaşkî el-Hanefî: **el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb**, thk. Muhammed Muhiyyiddîn Abdulhamîd, 4 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.

Mutlak, Abdülmelik Yusuf Muhammed, “Zevâcü'l-Misyâr: Dirâse Fikhiyye ve İctimâ'iyye Nakdiyye”, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atü'l-Yermük, Külliyyetü'ş-Şerî'a ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Yermük, 1422/2001.

_____ **ez-Zevacü'l-'Urfî Dâhile'l-Memleketi'l'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye ve Hâricehâ**, 1. bs., Riyad, Dârü'l-'Âsime, 1427/2006.

Müslim, Ebu'l-Hasen b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî: **el-Câmiu's-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, 5 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.

Nefrâvî, Şihabüddîn Ahmed b. Ğânim b. Sâlim b. Mühennâ el-Ezherî el-Mâlikî: **el-Fevâkihü'd-Devânî Alâ Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî**, 2 c., y.y., Darü'l-Fikr, 1415/1995.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb: **Sünenü'n-Nesâî**, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, 9 c., 2. bs., Halep, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1406/1986.

Nevevî, Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref: **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, 20 c., y.y., Dâru'l-Fikr, t.y.

_____ **Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn**, thk. Züheyr eş-Şâvîş, 12 c., 3. bs., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1991.

Nüceymî, Muhammed b. Yahya: “Hukmü İbrâmi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye ve'l-Ukûd Ğayri't-Ticâriyye 'Abra'l-İnternet”, erişim: 16 Eylül 2020, <https://ebook.univeyes.com/41571>

Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (HAK), 5. bs., ed. Ali Öge, haz. Orhan Çeker, Konya, Mehir Vakfi Yayınları, 2017, s. 24, md. 4-8.

Rafet, Osman: **Akdü'z-Zevâc Erkanuhû ve Şurut-u Sıhhatihî fi'l-Fıhki'l-İslamî**, erişim: 20 Nisan 2020, <https://ia802606.us.archive.org/18/items/waq42165/42165.pdf>

Rasras, Emir Abdulaziz: **el-Enkihatü'l-Fâside el-Munhî anhâ fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye**, y.y., Mektebetü Vehbe, 2013, s. 626-627.

Râzî, Fahreddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer et-Teymî: **Mefâtihu'l-Ğayb**, 32 c., 3. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420 h.

- Remlî, Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şehâbeddîn: **Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc**, nşr. Muhammed Ali Beyzûn, 8 c., 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Ruaynî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Hattâb: **Mevâhibü'l-Celîl fî Şerhi Muhtasari Halil**, 6 c., 3. bs., y.y., Dârü'l-fikr, 1412/1992.
- Saîdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Mükerrrem el-Adevî: **Hâşiyetü'l-Adevî Alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî**, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâî, 2 c., Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1414/1994
- Sâlihî, Abdurrahim: "În'ikâdü'z-Zevâc bi'l-Berîdi'l-Elektroniyye: Dirâse mukârane beyne'l-fikhi ve'l-kânûni'l-cezâiri", **Defâtiru's-Siyâse ve'l-Kânûn**, sy. 7, 2012, s. 189-196.
- Savaş, Abdurrahman: **İnternet Ortamında Yapılan Sözleşmeler**, Konya, Adal Ofset, 2005.
- Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî: **Bülğatü's-Sâlik li akrabi'l-Mesâlik bi Hâşiyeti's-Sâvî ala's-Şerhi's-Sağîr**, 4 c., y.y., Dârü'l-Meârif, t.y.
- Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed: **Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fikhi'l-İslâmî**, 6 c., Mısır, Daru'l-mearif, 1967.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl: **el-Mebsût**, 30 c., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993.
- _____ **el-Usûl**, 2 c., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, t.y.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdürrahman b. Ebû Bekr: **el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavâ'id ve Furû'ı Fikhi's-Şâfi'îyye**, thk. Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Takiyyüddîn: **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, 2 c., 1. bs., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- Süneykî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî: **Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-Tâlib**, 4 c., y.y., Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.
- Şa'ban, Zeküyyiddîn: **el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâlu's-Şahsiyye**, Bingazi, Menşûrâti Câmia'ti Kâr Yûnus, 1409/1964.
- Şafak, Ali: "Kasıt", **DİA**, 2008, C: XXIV, s. 559.
- Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris: **el-Ümm**, 8 c., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1410/1990.

- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî: **el-Muvâfakât**, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân, 7 c., y.y., Dâru İbn Affân, 1417/1997.
- Şelebî, Muhammed Mustafa: **Ahkâmü'l-Usra fi'l-İslâm**, 2. bs., Beyrut, Darü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1397/1977.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah: **Neylü'l-Evtâr**, thk. Isâmüddîn es-Sabâbetî, 8 c., Mısır, Dâru'l-Hadîs, 1413/1993.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad: **el-Asl**, thk. Muhammed Boynukalın, 12 c., 1. bs., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- _____ **el-Hucetü Alâ Ehli'l-Medîne**, thk. Mehdî Hasen el-Keylânî el-Kâdirî, 4 c., 3. bs., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1403h.
- Şeyh Müfid, Ebî Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Nu'man İbni'l-Muallim: **Hulâsatü'l-İ'câz fi'l-Mut'a**, thk. Ali Ekber Zamanî, 1. bs., y.y., el-Mutemerü'l-Âlemî li Elfiyyeti's-Şeyh Müfid, 1413h.
- Şeyhîzade, Abdurrahmân b. Muhammed b. Selmân: **Mecmaü'l-enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhûr**, 2 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şafîf: **Muğni'i-Muhtâc İlä Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc**, 6 c., y.y., Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî: **Câmi'u'l-beyân 'ante'vîli âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 26 c., 1. bs., y.y., Dar-u Hicr li't-Tiba'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi' ve'l-İlân, 1422/2001.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik b. Seleme el-Ezdî el-Hacerî el-Mısırî: **Muhtasarü İhtilâfi'l-Ulemâ**, 5 c., 1. bs., thk. Abdullah Nezir Ahmed, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1416/1995.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ: **Sünenü't-Tirmizî**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğr., 5 c., 2. bs., Mısır, Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Tosun, Nihat, **Asr-ı Saâdet'ten Günümüze Aile Hukuku**, 1. bs., İstanbul, Safa Yayın Dağıtım, 2019.
- Yargı, Mehmet Ali: "Nikâhın Asıl Maksudı ve Geçerliliğine Etkisi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, sy. 2 (2020/2).
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi: **Hak Dini Kur'an Dili**, sad. İsmail Karaçam vd., 10 c., Eser Kitabevi, İstanbul, t.y.

- Yüksel, Hanife: “Hanefî ve Hanbelî Mezheplerine Göre Şartlı Nikâh Akdi”, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Huseynî el-Murtezâ: **Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs**, thk. Heyet, 40 c., y.y., Dâru'l-Hidâye, t.y.
- Zerkâ, Ahmed b. Muhammed: **Şerhu'l-Kavâidi'l-Fıkhîyye**, 2. bs., Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 1989.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed: **el-Medhalü'l-Fıkhî el-Âm**, 2 c., 2. bs., Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 1418/1998.
- Zerkeşî, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Mısrî el-Hanbelî: **Şerhu'z-Zerkeşî Alâ Muhtasarı'l-Hırakî**, thk. Abdülmünim Halîl İbrahîm, 3 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Zeydân, Abdülkerim: “Eseru'l-Kusûd fi't-Tasarrufât ve'l-Ukûd”, **Mecmû'a Buhûs Fıkhîyye**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1986, sy., 2.
- _____ **el-Medhal li Dirâseti's-Şerî 'ati'l-İslamiyye**, 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1425/2005.
- _____ **el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'e**, 11 c., 1. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993.
- Zeylaî, Fahreddîn Osman b. Ali: **Tebynü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, 6 c., Bulak/Kahire, el-Matbaatü'l-kübrâ el-emîriyye, 1313 h.
- Zindânî, Abdülmecid: “Zevâcü'l-Friend: Nikâh lâ Sifâh”, **el- Müstakbelü'l-İslamî Dergisi**, sy. 148, 1424/2003.
- Zühaylî, Muhammed Mustafa: **el-Kavâidu'l-Fıkhîyye ve Tatbikâtuhâ fi'l-mezâhibi'l-Erba'a**, 2 c., 1. bs., Dımeşk, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk 1427/2006.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 10 c., 4. bs., Dımeşk, Dâru'l-Fıkr, 1997.
- Zürkânî, Abdalbâkî b. Yûsuf v. Ahmed: **Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muhtasar Seyyidi Halîl**, dzn. Abdüsselâm Muhammed Emîn, 8 c., 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002.
- <http://www.islamonline.net/fatwa/arabic/FatwaDisplay.asp?hFatmaID=101808>

